ئابلەت جۇمە

پۇل تېپىش ھەققىدە پاكىچە بايان

ئابلەت جۇمە

پۇل تېپىش ھەققىدە يېڭىچە بايان

(1 - قىسىم)

مەسئۇل مۇھەررىرى: تۇردى قۇربان يامغۇر

كىرىش سۆز

— پۇل ئەڭ رەزىل نەرسە.

— ياق!

— پۇل ئەڭ ئېسىل نەرسە.

— ياق!

— ئۇنداقتا ... پۇل زادى قانداق نەرسە؟ ئۇنى قانداق قىلغاندا توغرا چۈشەنگىلى، ئۈنۈملۈك پايدىلانغىلى ۋە كۆپ مىقداردا تاپقىلى بولىدۇ؟!

بۇنىڭ جاۋابىنى قولىڭىزدىكى «پۇل تېپىش ھەققىدە يېڭىچە بايان» ناملىق بىر يۈرۈش كىتابتىكى قىزىقارلىق، ئەمەلىي، جانلىق تەپسىلاتلاردىن ئىزدەڭ. ئۇ سىزنىڭ روھىڭىزنى ئۇرغۇتىدۇ، قەلبىڭىزنى نۇرلاندۇرىدۇ ۋە سىزدە ئۆزگىچە بىر خىل ئاڭ، تۇيغۇ پەيدا قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن پۇلنىڭ سېھىرلىك ھالىتى سىزنىڭ كۆز ئالدىڭىزدىن مەڭگۈلۈك يوقىلىدۇ، بۇ خۇسۇستىكى بايانلار سىزگە ھۇزۇر بەخش ئەتكۈسى!

مۇندەرىجە

پۇل ھەققىدە ئاچچىق - چۈچۈك پاراڭلار ... 1

« 30 مىڭ يۈەنلىك » تاپا - تەنە ... 1

يېڭىچە پۇل تەبىرى ۋە كونىچە پۇل چۈشەنچىسى ... 5

پۇل ھەممىگە قادىر ۋە قادىر ئەمەس ... 9

پۇلنىڭ راھىتىنى سۈرۈشمۇ — پۇل ... 11

پۇلنى نۆلگە تەڭ قىلغان «باي» ... 17

پۇلنى بۈگۈن ئۈچۈن بۈگۈن ، ئەتە ئۈچۈنمۇ بۈگۈن خەجلەش دانالىق ... 21

ھەي ، پۇل ... 26

مۇقەددىمە ... 26

نومۇر ئېلىش ئورنىدىكى جۇلا ... 26

پۇل تۇغىدىغان پۇل ... 34

ئىشلەمچىدىن تىلەمچى باي ... 44

«كوڭكا چاشقىنى» پۇل قايغۇسىدا ... 59

خاتىمە ... 76

روھىيەت تۈۋرۈكى ۋە پۇل ... 78

غۇرۇر - ۋىجدان ۋە پۇل ... 79

ئەقىل - پاراسەت ۋە پۇل ... 85

ئەخلاق - پەزىلەت ۋە پۇل ... 87

مېھىر - مۇھەببەت ۋە پۇل ... 89

تالانت ۋە پۇل ... 91

پۇل ھەققىدە ئاچچىق - چۈچۈك پاراڭلار

«30 مىڭ يۈەنلىك» تاپا - تەنە

بىز ئۇنى ئىزدەپ ئۆيىگە كىرگەندە، ئاچىسى ئاچچىقىنى ئىچىگە پاتۇرالماي تازا قايناۋاتقانىكەن. ئۇ، بىزنى مېھمانخانىغا باشلاپ قويۇپ، «قايناش» نى داۋام قىلدى:

— ھەيران بولۇشمىسىلا، يەنە شۇ «بايۋەچچە» ئىنىمنىڭ گېپى، ئۇ ھە دېسە پۇلنى بۇزۇپ - چاچىدۇ، ئاياشنى، پۇلى بىلەن جايىدا خەجلەشنى بىلمەيدۇ، گەپ قىلساق «ھە، ماقۇل» دەپ قويىدۇ، «ماقۇلغا جاۋاب يوق» ئىكەن، يەنە ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى بىلگەن، قىلغىنىنى قىلغان، بۇزغان شۇ پۇللارنىڭ بىر قىسمىنى ئانامغا ياكى بىزدەك قولى قىسقا تۇغقانلىرىغا بەرسە بولمامدۇ؟!...

بىزنىڭ بىر نېمە دېيىشىمىز ئورۇنسىز ئىدى، شۇڭا جىم تۇردۇق، لېكىن، مەن ئويلىنىپ قالدىم. ئۇنىڭ ئىنىسى تىجارەتچى، تاپاۋىتى خېلى ئوبدان، ھەر يىلى بىر نەچچە يۈز مىڭ يۈەننى ئۇيان - بۇيان قىلىدۇ، شۇنىڭغا يارىشا پايدىسىمۇ ئاز ئەمەس، شۇ سەۋەبتىن پۇلنى سۇدەك خەجلەيدۇ ھەم تېپىپ ئورنىنى تولدۇرۇپ تۇرىدۇ. ھەر يىلى ئۆشرە - زاكات،

ئىمانە ۋە باشقا خەير - ساخاۋەت دېگەنلەرگە نەچچە
ئون مىڭ يوەننىڭ كۆزىگە قارىماي بېرىۋېتىدۇ. ھا-
زىر «قايناۋاتقان» مۇشۇ بىر تۇغقىنىمۇ ئۇنىڭ شاپا-
ئىتىدىن ھە دېگەندە بەھرىمەن بولۇپ تۇرىدۇ، شۇن-
داقتىمۇ يەنىلا رازى ئەمەس، ئۆزى خېلى ئۇستا
تىككۈچى، ئېرى پېنسىيىگە چىققان خىزمەتچى بولۇپ،
تىجارەت قىلىشنى نومۇس بىلىدۇ، دارنى يەپ، ناھ-
رات تۇرمۇش كەچۈرۈشكە، سارغىيىپ ئۆتۈشكە رازىكى،
قولىدىن كېلىشىچە ئىش - ئوقەت قىلىپ ھال - كۈنى-
نى ياخشىلاي دېمەيدۇ، خارلىنىپ قېلىۋاتقىنىنى ھار
ئالمايدىغان بۇ ئەر - خوتۇن «ئىشىككە بېقىپ دەم،
ساڭا بېقىپ مەن» دېگەندەك، ئۆمرىنىڭ قانداق ئۆ-
تۈپ كېتىۋاتقىنىنى بىلمەي، تاپسا يەپ، بولمىسا
شۈكۈر دەپ ياتىدۇ، گېپى شۇنداق چوڭ، خىيالى مۇ-
رەككەپ، باي بولۇشنى، گۈزەل تۇرمۇشنى ئارزۇ قىلى-
دۇ، ئەمما، ئاپال گۈلدەك ھۈنىرىنى تاشلىۋەتكەن،
ئېرىنىڭ ئازغىنە پېنسىيە ماڭاشىغا يۆلىنىۋالغان،
«ئەر تۇرۇپ تىجارەت قىلىشنى نومۇس بىلگەن يەردە،
ماڭا نېمە كېتۇ، ماشىنىنىڭ ئالدىدا مۈكچىيىپ جان
قىيناپ، خوتۇن دېگەننى ئەر باقىدۇ، ئۆيىنىڭ ئىگى-
سى ئەر، خوتۇن كىشى دېگەن ئەر تېپىپ بەرگەننى جا-
يىدا پىشۇرۇپ بەرسە بولدى، تىككۈچىلىك قىلىپ پۇل
تېپىپ، ئېرىمنى باقامتىم» دەيدۇ؛ ئىنىسى پۇل خەج-
لىسە چىدىماي زارلايدۇ، كايىيدۇ، ئەمەلىيەتتە ھېچ-
قانداق ھەققى يوق ئىشقا كايىشقا تىلى كۆيسە بو-
لاتتى. سورۇشتۇرگەندە بۇگۈن يۈز بەرگەن ئىشمۇ كا-

يىغۇدەك ئىش ئەمەس ئىكەن. ئىنىسى سەھەردىلا قەش-
قەر ئوتتۇرا ـ غەربىي ئاسىيا سودا بازىرىغا بېرىپ،
ئۇ يەردىن تاكسىغا ئولتۇرۇپ، ھېيتگاھ جامەسى ئال-
دىغا كەپتۇ ـ دە، قايسىدۇر بىر تۇغقىنى بىلەن كۆرۈ-
شۈپ، ئىشىنى پۈتتۈرۈپ، ئاز دېگەندە يېرىم كۈندە
تۈگەتكىلى بولىدىغان ئىشلارنى بىرەر سائەتتىلا تۈ-
گىتىپ تاكسى ھەققى ئۈچۈن 30 يۈەنلا پۇل خەجلەپتۇ.
— بوپتۇغۇ، خاپا بولغۇدەك ئىش ئەمەس ئى-
كەن، ـ دېدىم مەن ساھىبخان ئايالغا.
— خاپا بولمامدىمەن تېخى! تاكسىغا 30كوي تۆلى-
گىچە، ئاپتوبۇسقا ئالتە موچەن تۆلەپ بارسا بولمام-
دۇ؟ ئالتە موچەنلىك يولغا 30 كوينى بۇزامدۇ؟ نېمە
دېگەن بەتخەجلىك بۇ؟! ـ ئۇ تېخىمۇ ئەزۋەيلىدى،خۇددى
ھەرە چېقىۋالغاندەك چىچاڭشىپ.
— ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا، نەچچە يۈزمىڭ يۈەن-
لەپ پۇلى بار ئادەم ئۈچۈن 30 يۈەن ھېچنېمە ئەمەس،
سىلە بىزدەك پۇلى يوقلار ئۈچۈن ئېيتقاندىغۇ سى-
لىنىڭ دېگەنلىرىمۇ قىسمەن توغرا. بىلىپقالسىلاكى،
پۇل خەجلەشنى بىلگەن ئادەم پۇل تېپىشنىمۇ بىلىدۇ.
سىلىنىڭ ئىنىلىرى ئەنە شۇنداق ئېپى بار ئادەم،
پۇلنى قانداق تېپىشنىمۇ، خەجلەشنىمۇ بىلىدۇ. بىز-
چۇ، ئەسلىدىنلا پۇل خەجلەشنى بىلمەيمىز، شۇڭا پۇل
تېپىشنىمۇ بىلمەيمىز. پۇل خەجلەشنى بىلگەن بولساق
پۇل تېپىشنى بىلگەن بولاتتۇق، ئىنىلىرى بىز بىلمى-
گەن بۇ «ھۈنەر» نى ئوبدان بىلىدۇ، پۇل تاپقان، پۇل
توپلىغان ھېساب ئەمەس، پۇلنى خەجلەشنى بىلگەن

هېساب!- دېدىم مەن هېسسىياتلىنىپ.

مېنىڭ گەپلىرىدىم ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرگەندەك، تەسىر قىلغاندەك ئەمەس ئىدى. ئەمما، بۇنىڭغا ئۇ قانداق قارىسۇن، ئۆزىنىڭ ئىشى. مەن ئۇنىڭ ئىنى- سىنىڭ ئىشىنى توغرا دەپ قارايمەن. چۈنكى، ئۇ ئاشۇ 30 يۈەن بىلەن بىر قانچە ئۈتۈققا ئېرىشكەن: بىرىن- چىسى، ۋاقىت جەھەتتە پايدا ئالغان، يەنى يېرىم كۈن- دە قىلىپ بولغىلى بولىدىغان ئىشنى بىر سائەتتە تۈ- گەتكەن، مۇبادا، ئۇ ئاشۇ تېجىگەن ۋاقىت ئىچىدە، تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ، تىجارەت پۇرسىتىنى قولغا كەلتۈرەلىسە نۇرغۇن پۇل تېپىشى مۇمكىن. ئەكسىچە 30 يۈەننىڭ كۆزىگە قاراپ، يېرىم كۈن ۋاقىتنى ئۆت- كۈزۈۋەتسە، تىجارەت پۇرسىتىنى كەتكۈزۈپ قويىدۇ- دە، پۇلدىن قۇرۇق قالىدۇ؛ ئىككىنچىسى، ئىمتىيازغا ئېرىشكەن، ئۇ 30 يۈەن خەجلەپ خالىغان جايغا بىمالال، خاتىرجەم، تېز بارالىغان ۋە مەقسىتىنى، ئېھتىياجىنى تولۇق قاندۇرالىغان. بۇ، كۆرۈنۈشتە ئاد- دىي بىر ئىشتەك تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئادەتتىكى ئەھۋالدا ئىشقا ئېشىشى ئاسان ئەمەس؛ ئۈچىنچىسى، ئۇ ئاشۇ 30 يۈەن بىلەن جانىنى ھۇزۇرلاندۇرغان، يەنى 30 يۈەننى خەجلەشكە كۆزى قىيماي، ئاپتوبۇسقا چىق- قان بولسا، قىستىلىپ ئۆرە تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە ئاپ- توبۇس ئالمىشىپ بارىدىغان نىشانغا يەتكىچە بىر بۆلەك مۇساپىنى پىيادە مېڭىشى تۇرغانىلا گەپ ئىدى. مانا مۇشۇلار ئاۋارىچىلىق، جاننى قىيناش بولماي نېمە؟ ئۇ، 30 يۈەن پۇل بىلەن بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن

بىراقلا خالىي بولغان. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، بۇنى قانداقمۇ پۇلنى بۇزۇپ چاچتى دېگىلى بولسۇن؟! خەقنىڭ 30 كويىغا «30 مىڭ يۈەنلىك» تاپا - تەنە قىلىشقا نېمە ھەققى بولسۇن!؟ گاھى چاغلاردا بىرەر يۈز يۈەن پۇل خەجلەيمۇ قايىنغۇچىنىڭ ئىنىسى ئېرىشكەن نەپكە ئېرىشەلمەسلىكىمىز مۇمكىن. گەرچە، قاتمال پۇل تېجەش ئۇسۇلىنى ئۆزىگە ئەينەك قىلىۋالغان، شۇ خىل ئىدىيىنى ئىقتىسادچىللىقنىڭ مۇقەددەس قانۇنى قىلىۋالغان كىشىلەر ئۈچۈن، 30 يۈەن كۆرۈنۈشتە ئىسراپچىلىقتەك كۆرۈنىدىمۇ، 30 يۈەننى باشقا ئىشقا سەرپ قىلىپ يۇقىرىقىدەك ئىمتىيازغا ئېرىشەلىشى مۇمكىنمۇ؟!

يېڭىچە پۇل تەبىرى ۋە كونىچە پۇل چۈشەنچىسى

ھازىرقى زاماندىكى پۇلدارلار ۋە پۇل تېپىشنى، پۇل خەجلەشنى توغرا بىر تەرەپ قىلغۇچىلار بۇ جەھەتتە نۇرغۇن ئەمەلىي ساۋاققا، مول تەجرىبىگە ئىگە. بىز پۇلغا ۋە پۇلنىڭ ماھىيىتىگە ئەستايىدىل، يېڭىباشتىن، ئەتراپلىق نەزەر سالىدىغان بولساق بۇ مەسىلىنى تولۇق چۈشىنەلىشىمىز مۇمكىن. ئۇنداقتا، پۇلغا قانداق تەبىر بەرگەن مۇۋاپىق؟ مېنىڭچە، پۇلغا ئىككى خىل تەبىر بېرىش كېرەك: بىرىنچىسى، كونىچە قاراش بويىچە، پۇل — ئەڭ رەزىل، ئەڭ مەينەت نەرسە دېگەن تەبىر؛ ئىككىنچىسى، يېڭىچە قاراش بويىچە، پۇل — گۈزەل تۇرمۇشنىڭ ماددىي ئاساسى دېگەن تەبىردۇر. راست، پۇلغا تۇر-

مۇشۇ كېرەكلىك ھەر قانداق نەرسىنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ھاياتلىق دۇنياسىدىكى بارلىق ماددىي نەرسىلەرنى پۇلغا سېتىۋالغىلى ۋە پۇلغا ئالماشتۇرغىلى بولىدۇ، يالغۇز ماددىي نەرسە ۋە بايلىقلارنى سېتىۋالغىلى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە مەنىۋى بايلىقلارنىمۇ سېتىۋېلىش مۇمكىن. يەنە بىر مەنىدىن ئېيتقاندا، مەنىۋى بايلىقلارنىڭ ماددىي ئاساسىنى پۇل ئارقىلىق ياراتقىلى ۋە ئۇنىڭ ئاساسىنى مۇستەھكەملىگىلى بولىدۇ. چۈنكى، پۇل ماددىي ھاياتنىڭ تۈۋرۈكى ۋە جېنى، بۇ نۇقتىدا ئۇنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ، دۇنيا تەرەققىياتىنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى دېيىشكە ھەقلىقمىز. بۇنى ھازىرقى باسقۇچتىكى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئېلىپ كەلگەن بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسى ئىسپاتلاپ قالماستىن، دۇنيا تارىخىدىكى تالاي قېتىملىق جانلىق، ئالەمشۇمۇل ھەقىقىي پاكىتلار ئەڭ روشەن دەرىجىدە دەلىللىگەن. ئۇ، قانداقتۇر بىزنىڭ كونىچە ماددىي ۋە مەنىۋىيىتىمىزدىكى ئۈستۈنلۈكى ياكى نەزەرىيە جەھەتتىن خاتا ئۇقۇملاشتۇرۇش، خاتا ھۆكۈم، خاتا مۇئامىلە قىلىش ۋە ئىستېمالدا شۇ پېتى ئۆزلەشتۈرۈش ئۈستۈنلۈكى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەمەلىيەتتىكى رولى، ئارتۇقچىلىقى، نەزەرىيە ياكى مەنىۋىيەتتىكى خاتالىقلارنى تۈپتىن ئىنكار قىلىشتەك ئۈستۈنلۈكى بىلەن چاقنىدى.

بۇ يەردە بىر نۇقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ بولسىمۇ، پۇلنىڭ ئەمەلىيەتتىكى

كۆچى بىلەن بىزنىڭ ئىلگىرىكى نەزەرىمىزدىكى كۆ-
چىنىڭ پەرقى ۋە سىپىلىشتۇرما مەسىلىسى. ئەمەلى-
يەت ئارقىلىق ئىسپاتلانغان بۇ مەسىلە
پۈلنىڭ ئەمەلىيەتتىكى كۆچىنىڭ نەزەرىيىمىزدىكى كۆ-
چىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى، نەزەرىيىمىزدىكى قىس-
مەن ئۈستۈنلۈكنى ھامان بېسىپ چۈشىدىغانلىقىنى
جانلىق دەلىللەپ بەرگەن، تەرەققىي قىلغان ئەللەر-
دە بۇنىڭغا نەچچە يۈز يىل بولدى، ئەمما، بىزدىچۇ؟
بىزدىمۇ بۇنىڭغا ئالىمىزۇرۇن جاۋاب بېرىلىپ بولۇن-
غان بولۇشى مۇمكىن. ئالايلۇق، ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن
چىققان ئۆتكەن زاماندىكى بايلارنىڭ پۇل تېپىش ۋە پۇل-
دىن پايدىلىنىش جەھەتتىكى ئۇسۇل - چارىلىرى ئۈس-
تىدە تەتقىقات ئېلىپ بارىدىغان بولساق، ئۇلار پۇل-
دىن ئىبارەت بۇ ماددىي كۆچتىن خېلى ئۈنۈملۈك پاي-
دىلىنىپ، پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرۈشنى بىلگەن. بۇ
يەردە ئۇلارنى مەدھىيىلىمەكچى ئەمەسمىز. پەقەت ئۇ-
لارنىڭ پۇلدىن پايدىلىنىشنى بىلىشتەك ئىجابىي تە-
رىپىنى مىسال كەلتۈرۈش ئارقىلىق، بىزمۇ باشقا ئەل-
لەرگە ئوخشاشلا پۇلدىن پايدىلىنىشنى ئىلگىرى-
دىنلا بىلەتتۇق دېگەن ئۇقۇمنى گەۋدىلەندۈرۈشتىن
ئىبارەت، خالاس. ئۆتكەن بىر مەزگىلدە، بولۇپمۇ با-
زار ئىگىلىكى يولغا قويۇلۇشتىن ئىلگىرى، بىز پۇلغا
بىر تەرەپلىمە مۇئامىلە قىلىپ، بۇ خىل ئالاھىدە
ماددىي كۆچنىڭ رولىنى ھەددىدىن زىيادە تۆۋەن ئو-
رۇنغا قويۇپ كەلدۇق، ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىرچاغدا،
كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى پاراۋانلاشتۇرۇش ئۈستىدە

گەپ ساتتۇق. ئەمەلىيەتتە بولسا بۇ ئىككىسىنىڭ
ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىش ئۈزۈپ تاشلىنىپ، بىر-
بىرىنى تولۇقلاش، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش رو-
لى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەچكە، تەڭپۇڭلۇق بۇ-
زۇلۇپ، تەڭپۇڭسىزلىق كېلىپ چىقتى. بۇمۇ ئاز كەل-
گەندەك، سىياسىنى پۇل ئورنىغا قويۇشقا، نەزەرىيىنى
بولسا، ماددىي تۇرمۇشنىڭ ئەينىكى قىلىشقا ئۇرۇ-
نۇپ، ھەدېگەندە پۇلغا ئادەملەرنى چىرىتكۈچى، تۇر-
مۇشنى زەھەرلىگۈچى سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلدۇق ۋە
بۇنداق بىمەنە قارىشىمىزنى قانۇنلاشتۇردۇق ياكى
شۇنداق مەنىدە ئىستېمال قىلدۇق، نەتىجىدە، ھەممە يې-
لەن بايلىقتىن ئۆلگۈدەك قورقۇپ، ئۆزىمىزنى چەتكە
ئالدۇق. ئالايلۇق، ئاشلىق بېلىتى، رەخت بېلىتى
دېگەنگە ئوخشاشلارنى پۇلنىڭ ئورنىغا دەسسىتىپ باق-
تۇق، بۇ بېلەتلەر ماھىيەتتە شەكلى ئۆزگەرگەن پۇل
بولۇپ، پۇلنىڭ ئورنىنى مەلۇم نىسبەتتە ئىگىلىدى، ئۇ
يەنە ئۆز نۆۋىتىدە پۇلنىڭ كۆپىيىشى ۋە پاخاللىشى-
شىنى مەلۇم نىسبەتتە تىزگىنلىدى، پۇلنىڭ رولىنى
بەلگىلىك دەرىجىدە ئاجىزلاشتۇردى. لېكىن، مۇئەييەن-
لەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئاشۇنداق ئەھۋال ئاستىدىمۇ،
يەنىلا ئاز-تولا پۇلى بار، پۇل خەجلەشنى بىلىدىغان
كىشىلەر بىر قەدەر پاراۋان تۇرمۇش شارائىتى يار-
تىپ، ياخشى ياشاش ئىمكانىيىتىدىن بەھرىمەن بول-
دى. گەرچە بېلەتلەرنى پۇل ئورنىغا دەسسىتىشتەك
پاسسىپ ئۇسۇل بىر مەزگىل ئۈنۈم بەرگەن بولسىمۇ،
ئۇزاق ئۆتمەستىن رولىنى يوقاتتى. بۇ خىل ئەھۋال-

لار ئەينى يىللاردا سېزىلگەن بولسىمۇ، ئەينى چاغدا توغرا ھەل قىلىش مۇمكىنچىلىكى يوق ئىدى. شۇڭا، تۇرمۇشنى پاراۋانلاشتۇرۇشنى ھەر قانچە تەكىتلىسەكمۇ پۇلنىڭ رولىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى بىلمىگەنلىكتىن، تۇرمۇش ئەمەلىيىتى پاراۋان بولۇشتىن يىراقتا قالدى. ئاقىۋەتتە، قۇتۇلۇش قىيىن بولغان ماددىي ۋە مەنىۋى نامراتلىق پاتقىقىغا كىرىپ قالدۇق، پۇلنى ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇش، مەنىلىك ھايات ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتا ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ ۋە تولۇقلىغۇچى ئاساس قىلىشنى بىلمىدۇق. دېڭ شياۋپىڭ بۇ نۇقتىنى سەگەكلىك بىلەن تونۇپ يېتىپ، ھەل قىلىش لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىسلاھات داۋامىدا پۇلغا بولغان تونۇش توغرىلاندى، سىياسىينى، مەنىۋى مەدەنىيەتنى، ماددىي ھاسىلاتلارنى تەڭشەش، جەمئىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە پاراۋان تۇرمۇش يارىتىشتا پۇلدىن ئىبارەت ماددىي ئاساسقا تايانمىسا بولمايدىغانلىقى ئىسپاتلاندى.

پۇل ھەممىگە قادىر ۋە قادىر ئەمەس

نۇرغۇن كىشىلەر: ئۇنداق بولسا، پۇلنى شۇ قەدەر مۇتلەقلەشتۈرۈۋېتىشكە بولامدۇ؟ دەپ سورىشى مۇمكىن. مەن بۇنىڭغا قەتئىي تۈردە ياق، دەپ جاۋاب بېرىمەن. چۈنكى، ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئىجابىي ۋە سەلبىي دېگەن ئىككى تەرىپى بولىدۇ. پۇلنىڭمۇ شۇنداق. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، پۇل ھەممىگە قادىر ۋە قادىر ئەمەس، دېگەن ئىككى ئۇقۇمنىڭ ئۆزد-

گە يارىشا ئاساسى بار. پۇل ھەممىگە قادىر ئەمەس
دېگەن ئۇقۇمنى ئالساق، ئۇ قىسمەن جەھەتتىن ئا-
ساسقا ئىگە. بۇ ئۇقۇمنى لوگىكىدىكى ئۈچ ھۆكۈملۈك-
نىڭ مۇناسىۋەتلىك قائىدىلىرىگە تەتبىقلايدىغان بول-
ساق، پۇل ھەممىگە قادىر دېگەن ھۆكۈمگە ئېرىشىمىز:
سۆز مەنىسىدىن ئالغاندىمۇ، پۇلنىڭ پەقەت قىسمەن
نەرسىلەرگە قادىر ئەمەسلىكى، نۇرغۇن نەرسىلەرگە
قادىر ئىكەنلىكى ئۆز-ئۆزىدىن چىقىپ تۇرىدۇ، ئا-
لايلۇق، پۇل ئارقىلىق بارلىق ماددىي نەرسىلەرنى
سېتىۋالغىلى بولسىمۇ، ھاياتلىقتىكى قايتا تۆرۈلۈش ۋە
مەڭگۈ ياشىرىپ تۇرۇشنى، تەبىئىي تالانتنى، مېھىر-
مۇھەببەتنى، غۇرۇر-ۋىجداننى سېتىۋالغىلى بولمايدۇ،
مانا بۇنىڭدىن پۇل ھەممىگە قادىر ئەمەس
دېگەن ئۇقۇم كېلىپ چىققان. پۇلنىڭ بۇ خىل ئا-
جىزلىقى ئەينى يىللاردا ئۇنى شۇنداق تۆۋەن ئورۇنغا
چۈشۈرۈپ قويغان، شۇنداقلا سەلبىي مۇئامىلىگە ئۇچ-
راشتەك ئاقىۋەتكە دۇچار قىلغان.

يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان يولغا قويۇل-
غان ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنىڭ
تۈرتكىسىدە خەلقىمىز تەرەققىي قىلغان ئەللەرنىڭ
پۇلدىن ئىبارەت ئالماشتۇرۇش ۋاسىتىسىدىن ئۈنۈم-
لۈك پايدىلىنىشتەك ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ،
ئۇنى بازار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ۋاسىتى-
سىغا ئايلاندۇردى. كىشىلەردە پۇلغا بول-
غان تونۇش يېڭىباشتىن چوڭقۇرلىشىپ،
ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش تۈيغۇسى كۈچەيدى: پۇلغا
بولغان بىر تەرەپلىمە قاراش تەدرىجىي ئۆزگەردى.
ئەمما، شۇ نەرسە ئېنىقكى، يەنە نۇرغۇن كىشىلەر-

نىڭ پۇلغا بولغان تونۇشى ئۆزگەرگىنى يوق ، ئۇلارنىڭ چۈشەنچىسى يەنىلا كونا ، بېكىنمە ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ ، ئىدىيىسى ھازىرقى يېڭىچە قاراشنى قوبۇل قىلىشنى خالىمايۋاتىدۇ . ئۇلار ھازىرقى زاماندىكى پۇل چۈشەنچىسىنى پۇلپەرەسلىك ، پۇل ناچار ئىللەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ، ھەممىدە پۇلغا قارالسا ، جاھان بۇزۇلۇپ كېتىدۇ دەپ قاراپ ، جەمئىيەتتىن نارازى بولۇۋاتىدۇ . بۇ — ئەمەلىيەتتە ، ئۇلارنىڭ پۇلپەرەسلىك بىلەن پۇلنىڭ رولى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا چۈشىنەلمىگەنلىكى ۋە توغرا ھۆكۈم قىلالمىغانلىقىنىڭ مەھسۇلى . شۇنى بىلىش كېرەككى ، پۇلدىن پايدىلىنىش بىر گەپ ، پۇلغا چوقۇنۇش ، پۇلپەرەسلىك ، پۇل ئارقىلىق ھەممىنى ھەل قىلىش كۆز قارىشى بولسا يەنە بىر گەپ . پۇل قانداقتۇر ئېسىل خىسلەتنى ، ئەخلاقىي پەزىلەتنى چەتكە قاقمايدۇ . ئايرىم كىشىلەر پۇلنى ۋاستە قىلىش ئارقىلىق كۆزلىگەن رەزىل مەقسەتكە يېتەلمەيدۇ . بۇ ھال ، ئادەمنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى چىرىتكۈچى ۋە رەزىللىك پەيدا قىلغۇچى ۋاستە پۇل ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلايدۇ . شۇڭا ، بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشىنىشكە ۋە تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ .

پۇلنىڭ راھىتىنى سۈرۈشمۇ — پۇل

پۇل تېگىدىن رەزىللىكنىڭ مەنبەسى ئەمەس . ئۇ ئىنسانىيەت ئۈچۈن نۇرغۇن پايدا يەتكۈزىدۇ ۋە قولايلىق يارىتىپ بېرىدۇ . بۇ يەنىلا پۇلنى قانداق ئىشلىتىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك . ئۇنىڭ رولى-

دىن پايدىلىنىش — جايىدا ئىشلەتكەنلىك بولۇپ،
بۇ ئالاھىدە ماھىرلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. گەرچە ھازىر
نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ پۇلغا بولغان چۈشەنچىسى يې-
ڭىلىنىپ، پۇلدىن پايدىلىنىش ئاڭلىقلىقى ئۆسكەن
بولسىمۇ، ئەمەلىي پۇل خەجلەش جەھەتتىكى تەجرى-
بىسى كەمچىل، جۇرئىتى يېتەرسىز بولۇۋاتىدۇ، پۇل-
نى كەڭ قوللۇق بىلەن خەجلىسىمۇ، ئۈنۈمىنى كۆرەل-
مەيۋاتىدۇ. پۇل خەجلەشنى بىلىدىغانلار 30 يۈەن
خەجلەپ زور دەرەم سۈرسىمۇ، پۇل خەجلەشنى بىلمى-
گەنلەر 300 يۈەن خەجلەپ 30 يۈەنچىلىك دەرەم سۈ-
رەلمەيۋاتىدۇ. يەنە بەزىلەر پۇلنى تۇرمۇش ئۈچۈن،
ياخشى ياشاش ئىمكانىيىتى يارىتىش ئۈچۈن خىزمەت
قىلدۇرۇشنى بىلمەي، ئەكسىنچە، بۇ دۇنياغا پۇل
ئۈچۈن تۆرەلگەندەك، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى پۇل ئۈچۈن
خىزمەت قىلدۇرۇۋاتىدۇ. بۇ تولىمۇ ئەخمەقانىلىق،
بىچارىلىق، خالاس. پۇلدىن پايدىلىنىشنى بىلمىگەن
ئادەم تۇرمۇشتىن بەھىر ئالالمايدۇ، ھاياتنى قەدىر-
لەشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرالماي-
دۇ. ئۆزىگىمۇ، ئۆزگىگىمۇ بەخت يارىتالمايدۇ. پۇل
تېپىشتىن مەقسەت پاراۋان تۇرمۇش مۇھىتى يارىتىش
ئۈچۈندۇر.

تۇرمۇش مەئىشىتى ئۈچۈن پۇل خەجلەش تولىمۇ
ئاقىلانىلىق. بىزدە نۇرغۇن كىشىلەر شۇنداق جاپا-
لىق ئىشلەپ ئىگىلىك يارىتىدۇ-يۇ، تاپقان پۇلى-
نى تۇرمۇشقا سەرپ قىلىشقا كۆزى قىيمايدۇ، يېمەي-
ئىچمەي پۇل يىغىدۇ. ئەمما تەرەققىي قىلغان

ئەللەردە پۇل ئالدى بىلەن تۇرمۇش ئۈچۈن يېتەرلىك سەرپ قىلىنىدۇ.
ئۈرۈمچىگە تۇنجى قېتىم بارغان بىر دوستۇم مې-نىڭ يېقىندا ئۈرۈمچىگە بېرىپ كەلگەنلىكىمنى ئۇقۇپ:
— ئالىي دەرىجىلىك رېستورانلارنىڭ بىرەر-سىگە كىرىپ باقتىڭىزمۇ؟ - دەپ سوراپ قالدى.
بۇ سوئال ماڭا سەل غەلىتە تۇيۇلغان بولسىمۇ، لېكىن راستىنى دېدىم:
— بىر قېتىم كىردىم.
— ئۈرۈمچى ئاجايىپ ئېسىل شەھەر - ھە؟ ئا-دەمنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، تېنى يايرايدۇ، مەن ئۆمرۈمدە رېستوران ئاتلىق يەرگە كىرىپ باقمىغان، ئۈرۈمچىگە بېرىپ كىردىم. شۇنداق ھەشەمەتلىك ئىن-كەنكى، دەسلەپ ئەيمىنگىنىمدىن قايسى يەرگە دەس-سەپ مېڭىشىمنى، نەدە ئولتۇرۇشۇمنى ئۇقالماي گاڭ-گىراپ قالدىم. قارىسام ئادەملەر مەن بىلەن كارى بولمىغانھالدا خاتىرجەم يۈرۈشىدۇ، مەنمۇ چاندۇرماي شۇلارغا ئوخشاش بولۇۋالدىم. ئاجايىپ ئىش - تە؟! ھېلىقى رېستوران شۇنداق ھەشەمەتلىك، پادىشاھ ئوردىسىمۇ ئۇنداق كاتتا بولماس! رېستوراندا ئول-تۇرۇپ ئويلاندىم: نەچچە پۇل ئالار؟ ھەقاچان كىر-گىنىم، ئولتۇرغىنىم، ماڭغان - قوپقىنىم، ھەتتا، كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمدىن تارتىپ يېگەن - ئىچ-كەنلىرىمنىڭ ھەممىسىگە ھەق ئالار، ئاز دېگەندە تۆت - بەش يۈز كوي كېتەر... ھەي، مەيلىغۇ، ئالسا

ئالمادۇ، مەن ئازغىنە تاماق يەپلا تويۇپ قالدىم. توۋا، ئەجەب ئىش، بىر نەچچە تەخسە لەگمەنگە ئاران تويىدىغان ئادەم ئاسانلا تويۇپ قالدىما!؟ مەن پۇلنى كۆپ تۆلەپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ئالدىراپ چىقىپ كەتمەكچى بولدۇم-دە، كۈتكۈچىنى چاقىرىپ نەچچە پۇل بولغانلىقىنى سورىدىم. ئاران 30 نەچچە كويلۇق كۈتۈلگىنىمنى ئاڭلاپ قۇلىقىمغا ئىشەنمەي قالدىم ۋە بىردىنلا روھلىنىپ كەتتىم. شۇنىڭ بىلەن رېستوراندىن چىقىپ كېتىشتىن يالتايدىم-دە، بىر ئىستاكان سوغۇق ئىچىملىك ئەكەلدۈرۈپ ئىچكەچ ئۇزاق ئولتۇرۇپ، ئاشۇ شاھانە ماكانىڭ پەيزىنى سۈردۈم. شۇ قەدەر پاكىز، گۈزەل، سەلتەنەتلىك، تامىقى ئاجايىپ تەملىك، مۇلازىمىتى ئىللىق بۇ رېستوران ئۈرۈمچىدىن قايتقىچە مېنىڭ راھەتلىك ماكانىم بولۇپ قالدى. ھازىر بۇ خىل رېستورانلار قەشقەردىمۇ كۆپىيىپ كەتتى. بۇنداق يەردە تاماق يېيىش ئادەمگە ھۇزۇر بەخش ئېتىپ، كۆڭۈلنى ئاچىدىكەن، روھلاندۇرىدىكەن، بۇنى ھېس قىلىپ ئويلىنىپ قالدىم، پۇل جايىدا ئىشلىتىلسە پۇل ئىكەن، ئۇنىڭ كۈچىنى رېستوراندا كۆردۈم. ئازغىنە پۇل بىلەن شۇنچە گۈزەللىكتىن ھۇزۇرلانغىلى بولىدىكەن، بىز ئەسلىدىنلا پۇل خەجلەشنى بىلمەيدىكەنمىز، ئۇمۇ ئادەمنىڭ مەدەنىيەت ئېڭىغا باغلىق ئىكەن. ئاشۇ رېستورانغا ھەر قېتىم كىرگەندە، قەشقەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. چاپ-چاپ ئاشخانىلار يىراقتىن قارىغاندا خۇددى بىر خىل كۆكۈش قارامتۇل سىردا سىرلاپ قويغاندەك خۇنۈك كۆرۈنىدۇ، ئىچىگە كىر-

سە قويۇلغان ئۇسكۇنىلەرمۇ بەك كۆرۈمسىز ، ئالاھى-
دىرەك دېيىلگەن مەخسۇس بۆلۈملىرىگە قويۇلغان لۆم-
لۆم ئورۇندۇقلارنىڭ پۈرژىنىلىرى ئەسلى ھالىتىنى
يوقاتقاچقىمىكىن ، خۇددى چۈۋۈق سېۋەتتەك ماكچاي-
غان ، قاپلىما رەختلىرى قاسماقلىشىپ كەتكەن ؛ سۇ-
پەتسىز لۆجە لەڭمەن . ئادەم خەجلىگەن پۇلىغا ئې-
سىت دەپ قالىدۇ . يېگەن تاماق مەيدىدىن ئاسان-
لىقچە چۈشمەيدۇ، پۇلى ئەرزان دەپ بۇخىل ئاشخانىلارغا
كۆنۈپ كەتكەن، پۇل تېپىپ، ئۇنىڭدىن ھوزۇر ئېلىشنى
بىلمىگەن كۆپلىگەن بىچارە ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىم يەنىلا
ئاشۇ ئاشخانىلاردىن مېھرىنى ئۈزەلمەيدۇ، تاپقان پۇلنى
جايىدا خەجلەشكە ئىمكانىيەت بارلىقىنى ، ھېلىقى-
دەك ئېسىل رېستورانلارنىڭ پەيزىنىڭ قانچىلىك ئې-
سىل بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ ...

دەرۋەقە بىز پۇل خەجلەشتە جىق نادان، پۇلنى
دەپ قورساققا ، سالامەتلىككە ھىيلە ئىشلىتىمىز. سۈ-
پەتنى ياخشى، تەملىك، مەززىلىك، ئالىي دەرىجىلىك
يېمەكلىكلەرنى قوغلىشىمىز - يۇ، ئۇنىڭ قاندىقىنى،
قايسى ئۇسۇلدا پىششىقلاپ ئىشلەنگەنلىكىنى، قايسى شا-
رائىت، قايسى خىل ئەھۋالدا ئىستېمال قىلىشنى بىل-
مەيمىز؛ ياۋروپالىقلار يېمەكلىك ئىستېمالىغا ئالاھى-
دە ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئۇلار تۈرى كۆپ، قۇۋۋىتى يۇ-
قىرى، مىقدارى ئاز يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىش
ئارقىلىق ھاياتلىقنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلايدۇ، شۇن-
داقلا يېمەكلىك ئىستېمال قىلىنىدىغان ئورۇننى بې-
زەشكە ھەرگىز سەل قارىمايدۇ. بىزدە بۇنىڭ پۈتۈن-

لەي ئەكسى بولۇپ، پۇل تاپقانلار ھەدېسە ياتىدىغان ئۆينى زىلچا - گىلەملەر بىلەن پۈركەيدۇ، ئاشخانىغا قارايدىغان بولساق، مەينەتچىلىك ۋە كۆرۈمسىزلىكتىن ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېلىشىدۇ. ئاشپەزلىك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنى دېمەيلا قويايلى، ئۇلار پۇل تاپقانسېرى مەينەتلىشىدۇ ياكى ئاچكۆزلىشىپ، ئاشخانىنى بېزەپ چىرايلىق، كۆركەم قىلاي دېمەيدۇ، سەھىيە تارماقلىرىنىڭ بېسىمى ئېغىرلاشقاندىلا رېمونت قىلىپ تۈزەپ قويىدۇ، خالاس.

— مېنىڭ بىر خىزمەتدىشىم بار، - دېدى بىر بۇرادىرىم پۇلنى قانداق خەجلەش توغرىسىدا گەپ بولۇنغان مەلۇم سورۇندا، - ئۇ، پۇل خەجلەشكە ئالاھىدە پەمى بار ئادەم. پۇل خەجلەش ماھىرى دېسەمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئىش ھەققى ئانچە يۇقىرى ئەمەس، ئەمما، ئۇ باشقىلارغا پۇلنى ئايىماي خەجلەيدىغاندەك تۇيغۇ بېرىدۇ. شۇنىڭغا يارىشا پۇلمۇ تاپالايدۇ. پۇل خەجلەشكە توغرا كەلگەندە كۆزدىگە قارىمايدۇ، پۇل خەجلەش پەيتىنى ناھايىتى ماھىرلىق بىلەن تاللايدۇ، لېكىن پۇل خەجلىمەيدىغان يەردە بىر پۇڭنىمۇ زايا قىلمايدۇ. باشقىسىنى قويۇپ تۇرايلى، زامانىۋى ئىلىم - پەن جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش بىلەن بىرچاغدا، تۈرلۈك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى يىلمۇ يىل يېڭىلاپ، خىللاشتۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى يۈكىنى يېنىكلەتتى. مېنىڭ ھېلىقى خىزمەتدىشىم بۇ خىل ئۆزگىرىشلەرگە بەكلا سەزگۈر، بۈگۈن يېڭى مەھسۇلاتتىن بىرسى بازارغا سېلىنسا دەرھال سې-

تىۋالىدۇ - دە، ئۆيىدە ئەسلىدىن بار بولغان، ھازىرقىدىن ئىلغارلىقى سەل تۆۋەن لازىمەتلىكىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىپ، ئۇنى كونا قاتارغا چىقىرىپ ئېلىشىشغا سېتىۋېتىدۇ، بۇتولىمۇ ياخشى تاللاش، ئەلۋەتتە. ئۇ، پۇلى كۆپلۈكىدىن شۇنداق قىلامدۇ؟ ياق! ئۇنىڭ سېتىۋالغىنى ئۆيىدە ئەسلىدىن بار لازىمەتلىكتىن ئىلغار بولغانلىقىتىن، ئالدىنقىسىغا قارىغاندا تۇرمۇشنى كۆپ جەھەتتىن قولايلاشتۇرالايدۇ. بۇ قارىماققا پۇل بۇزغاندەك تۇرسىمۇ، ماھىيەتتە تۇرمۇشنى ياخشىلاش ئۈچۈن سەرپ قىلىنىدۇ. ھېلىقى خىزمەتدىشىمىزنىڭ چىرايىغا قارايدىغان بولسىڭىز، شۇنداق ياش كۆرۈنىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ يېشى 50 تىن يۇقىرى، ئۆزى دېمەتلىك ئوغۇللىرى، ياتلىق قىلىنغان نەۋرىلىرى بارلىقىغا ھېچ كىم ئىشەنمەيدۇ، ئۇنىڭ روھى شۇنداق ئۇستۇن، كەيپىياتى جۇشقۇن بولۇپ، پۇلدىن ئىبارەت ئالاھىدە تاۋارغا ساغلام بەدىنى، چىراي گۈزەللىكىنى ۋە جانىنى «چېچەكلىتىدىغان» تۇرمۇش پاراۋانلىقىنى ئالماشتۇرۇپ ئالالىغان. ئۇ، ئىدارىدىمۇ ئوخشاش ئورۇندىكىلەردىن ھېچكىم ئىگە بولالمىغان ئىمتىيازغا، مەنپەئەتدارلىق ئەركىنلىكىگە ئىگە. بۇنى پۇل خەجلەشنى بىلىشتەك ماھىرلىقىدىن كەلگەن دېسەك خاتالاشمايمىز.

پۇلنى نۆلگە تەڭ قىلغان «باي»

پۇل شۇنداق نەرسىكى، خەجلەشنى بىلمىگەنلەرگە ئاۋارىچىلىق ۋە ئازاب ئېلىپ كېلىدۇ. يۇرتىمىزدا

بىر قوشنىمىز بار، ھازىر 90 ياشلارغا كىرىپ قالدى. ئۇ شۇنداق ئىشچان، تىرىشچان بولۇپ، جېنى پىششىق، پۇل ئېلىم - بېرىم ۋە سودا - سېتىقتا بەكمۇ چىڭ، يىل بويى ئېتىزدىن كىرمەي ئىشلەيدىغان ئىسمى - جىسمىغا لايىق جاپاكەش دېھقان، ئاڭلىسام ئۇنىڭ ئاز دېگەندىمۇ 70 - 80 مىڭ يۈەن نەقپۇلى بار ئىكەن. ئەمما كىيىۋالغان كىيىمىدىن، تۇتقان ئۆيىدىن نامراتلىق مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ. قازان - چۆمۈچى ئايلاپ گۆش دىدارى كۆرمەيدۇ، يېرىلىپ كەتكەن پۇت - قوللىرىنى، ھەمىشە گەز باغلاپ تۇرىدىغان كالپۇكلىرىنى، توپا - تەرەت چىرايىنى كۆرگەن ئادەم ئۇنىڭ 10 مىڭ يۈەنلەپ پۇلى بارلىقىغا زادىلا ئىشەنمەيدۇ، ئۇ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق كەسپىدىن يىلىغا نەچچە مىڭ يۈەن پۇل كىرىم قىلىدۇ، ئەمما، ئاشۇ پۇللاردىن ئازراق بىر قىسمىنىمۇ خەجلەشكە كۆزى قىيمايدۇ، تېخىمۇ قىزىق يېرى شۇكى، پۇللىرىنى بىرەرسىگىمۇ بەرمەيدۇ، بانكىغا ئامانەتمۇ قويمايدۇ، ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغا كۆمۈپ ساقلايدۇ، بىر چاغلاردا خېلى كۆپ پۇلىنى چاشقانغا يەم قىلىپمۇ بۇرنىغا سۇ كىرمىدى. ئۇنىڭ مەن بىلىدىغان بىر قانچە ھېكايىسى بار: ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ كىچىكىدىنلا پىخسىق بولغاچقا، 50-يىللارغىچە نۇرغۇن پۇل توپلىغانىكەن، ئەينى زاماندا ھۆكۈم سۈرگەن ھاكىمىيەت تارقاتقان بۇ قەغەز پۇللار ھاكىمىيەتنىڭ مەغلۇبىيىتى بىلەن تەڭ ئەمەلدىن قاپتۇ، ئۇ، پۇللارنى تۆت - بەش ياستۇققا قاچىلاپ ساقلاپ قويۇپتۇ، 80 - يىللارغا كەلگەندە، بۇ قەغەز پۇللار-

نىڭ بىردىنلا بازىرى چىقتى ، شۇنچە يىللار مابەيـ
نىدە ، تۇنجۇقۇپ تۇرغان پۇلنىڭ كارغا يارىشى ئاـ
جايىپ ئىش ئىدى . نېمىشقىكىن ، ئۇ ، ھېلىقى پۇلـ
لارنى دەسلەپتە ئاشكارىلىمىدى، كۆپ ئۆتمەي بۇنىڭ
«بازىرى» مۇ بېسىقىپ قالدى . شۇ چاغدىلا ئۇ پۇللىـ
رىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ خېرىدار چاقىردى . خېرىدـ
دارلار پۇللارنى ئۇيان ـ بۇيان ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ ،
ھەممىسىنى كېرەكسىزگە چىقاردى . نەتىجىدە ، 500
مىڭ يۈەندىن كۆپرەك قەغەز پۇل مانا مۇشۇنداق تۈـ
گىدى ؛ 70 ـ يىللاردا ھېلىقى قوشنىمىز تارقالاشتۇـ
رۇش ئوبيېكتى بولۇپ ، كونا ئۆيىدىن ئايرىلىپ قالـ
دى ، ئۇ ماكانىدىن ئايرىلىدىغان چاغدا ، نەچچە
يىللار ئىلگىرى كۆمۈپ قويغان 400 دانە تىللاسىنى
تاپالماي دەرد يۇتۇپ كەتتى . بىرەر يىلدىن كېيىن ،
كونا ئۆي يولغا يۆتكىلىش سەۋەبىدىن چېقىلدى .
تىللالار ئۆي چېقىشنى كۆتىرە ئالغان بىر ئىشلەمچىگە
ئۇچرىدى . بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان قوشنىمىز خېلى
پالاقلاپ ، ئەرز قىلغان بولسىمۇ ، گۇۋاھچى تېپىلمىـ
غاچقا ئىشلەمچى تەن ئالماي ، ئاھ ئۇرۇپ قالدى ،
ئۇ، نەچچە ئون يىل جان تىكىپ ئىشلەپ تاپقان پۇلـ
نىڭ مېغىزىنى باشقىلار چاقتى . بۇلتۇر ئۇ قېرىلىق
يېتىپ ئاغرىپ قالدى ، ئاغزىغا سۇ تېمىتىلىۋاتقان
چاغدا ئىككى قىزى دادىسىنىڭ ھاياتى بىلەن ھېسابـ
لاشماي ، مىراس تالىشىپ چاچ يۇلۇشۇش دەرىجىسىـ
گە يەتتى . قان ـ قېرىنداشلار ياتلىشىپ بولغاندا
« بىتەلەي » دادا ساقىيىپ قالدى ، ئۇ ھازىرمۇ پۇل
يىغىش كويىدا تىپىرلايدۇ ، لېكىن ، ئاشۇ پۇللارنى

خەجلەپ بەھىر ئالاي دەيدىغان خىيالىدىن ئەسەرمۇ
يوق، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ ئۇ پۇل تاپتى، بىراق
جايىدا ئىشلىتىشنى، خەجلەشنى بىلمىدى، ئاخىرقى
ھېسابتا پۇلنىڭ قىممىتىنى نۆلگە تەڭقىلىپ قويدى،
ئاللا نېسىپ ئەتكەن بايلىقنى ئىشلەتمەي ھاياتىنى
بىھۇدە خاراب قىلدى. ئۇغۇ بىر دېھقان، ئەمما،
مەدەنىيەتلىكلەر قاتلىمىغا تەۋە بىر قىسىم زىيالىي-
لىرىمىزمۇ بۇلغا خۇددى ئاشۇ دېھقانغا ئوخشاش مۇ-
ئامىلىدە بولىدۇ. شەھىرىمىزدە ئاشۇنداق زىيالىيلار
سامانىدەك تېپىلىدۇ. ئۇلارنى سۈرۈشتە قىلىپ ئول-
تۇرمىساقمۇ يۈرۈش-تۇرۇشى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىلا
بۇ پىكىرىمىزنى دەلىللەيدۇ. ئۇلارنىڭ تولىسىنىڭ
جەمئىيەتتىكى ئىناۋىتى، ھوقۇقى، ئۇنۋانى يۇقىرى،
ئىش ھەققى ۋە باشقا تەمىناتلىرىمۇ يېتەرلىك.
ئەمما، كىيىۋالغان كىيىمى، مىنىۋالغان ئەبجاق
ۋېلىسىپىتى، كۆتۈرۈۋالغان سومكىسىغا قارايدىغان
بولساق، مەدەنىيەتتىن، پاراۋان تۇرمۇشتىن ئەسەر
يوق، بۇ ھالغا تۇرۇپ ئادەمنىڭ نەپرىتى قوزغى-
لىدۇ، تۇرۇپ ئىچى ئاغرىيدۇ؛ بۇنىڭ ئوبيېكتىپ
سەۋەبلىرىنىمۇ نەزەرگە ئالماي بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ
ھەممىسى دېگۈدەك قەھەتچىلىك يىللىرىدا خىزمەتكە
قاتناشقان، تېجەشلىك، ئاددىي-ساددا تۇرمۇش
كەچۈرۈش ئادىتى ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كەتكەن. ئۇ چاغ-
لاردا ئىش ھەققى تۆۋەن بولغاچقا شۇنداق ياشىمايمۇ
ئىلاج يوق ئىدى. ئەمما، بۈگۈنكى كۈندىمۇ يەنە
شۇنداق ياشاشنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ؟ ھازىرقى ۋا-
قىتتا زىيالىيلار ئىچىدىكى پۇلى كۆپلەر يەنىلا قەھەت-

چىلىك يىللىرىدا خىزمەتكە قاتناشقانلار . ئۇلارنىڭ بانكىدا قويغان نۇرغۇن پۇلى بار ، بالا - چاقىلىرىنىڭ ھەممىسى ئىشقا ئورۇنلىشىپ بولغان، بالا-چاقا يۆكى يوق ، ئۆيلىرى ئازادە ، تۈرلۈك شارائىتلىرى كۆڭۈلدىكىدەك ياخشى . لېكىن، كېيىگەن كېيىمى ، مىنگەن ۋېلىسىپىتى ، كۆتۈرگەن سومكىسى ھېلىقىدەك ، پۇل خەجلەش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلسا ، يانچۇقى بىلەن قولىنىڭ ئارىلىقى مىڭ يىللىق يولغا ئايلىنىپ ، قولى تىترەيدۇ ؛ ئاددىيسى كېسەل بولۇپ قالسىمۇ ئون يۈەنگە تاكسىغا ئولتۇرۇپ دوختۇرغا بېرىشقا كۆزى قىيمايدۇ . توۋا ، ئۇلار شۇنچە پۇلنى نېمە ئۈچۈن يىغىدىغاندۇ ؟ ! ئۇلارنىڭ پۇلىنى بانكا ئامانەتكە جەلپ قىلىپ، ئۇنى يەنە باشقىلارغا قەرز بېرىپ، ئۆزۈملۈك پايدىلىنىشنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ.

پۇلنى بۈگۈن ئۈچۈن بۈگۈن ، ئەتە ئۈچۈنمۇ بۈگۈن خەجلەش دانالىق

بۇ يىل يازدا ، ئۈرۈمچىدە تىجارەت قىلىدىغان بىر دوستۇم قەشقەرگە كېلىپ بىرەر ئاي ئۆپچۆرىسىدە سودا - تىجارەت بىلەن شۇغۇللاندى . ئۇ، ئۆيدىن كوچىغا چىقسىلا تاكسىدا ئولتۇرۇپ ماڭدى . مەن بىر تۇرۇپ « پۇلنى كۆز - كۆز قىلغىنى » دەپ ئويلىدىم ، يەنە بىر تۇرۇپ ، « ئۈرۈمچىلىكلەرنىڭ ئادىتى شۇنداق ئوخشايدۇ » دەپ قارىدىم . چۈنكى ، بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئاساسلىق قاتناش قورالى ۋېلىسىپىت ، نۇرغۇن ئىش ، نۇرغۇن يولنى ۋېلىسىپىت بىلەن تامامدايمىز . تاكسىغا ئولتۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەن ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، تاكسىدا ئولتۇرۇش ئاز-

تولا ئەۋج ئالغان بولسىمۇ، ئومۇملىشىشتىن يىراق ئىدى. مەن پۇرسەتنى كەلتۈرۈپ ھېلىقى دوستۇمدىن سورىدىم:

— تاكسىدا ئولتۇرۇشقا ئەجەب ئامراق ئىكەنسىزغۇ؟

ئۇ كۈلۈپ قويۇپ، سالماق تەلەپپۇزدا ئېيتتى:

— جان ئارام ئالىدىغان ئىشقۇ بۇ؟! پۇلنى مۇشۇنداق ئىشلارغا ئىشلەتمەي نېمىگە ئىشلىتىدۇ، مېنى پۇلنى بىھۇدە ئىسراپ قىلىدىكەن دەيدىغانسىز، مېنىڭ ھەرگىز ئۇنداق قىلغۇم ھەم قىلىۋاتقىنىم يوق. تاكسىغا ئولتۇرغاندىمۇ پۇلنى جايىدا خەجلەش كېرەك، ھە دېسە تاكسىغا پۇل خەجلەش ھاجەتسىز، دېمەكچى بولغىنىمنى مەن بىلەن بىر قانچە ۋاقىت بىللە ماڭسىڭىز بىلەلەيتتىڭىز، ھەر نەرسىنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ، تاكسىغا پۇل خەجلەشنىڭمۇ نۇرغۇن پايدىلىق تەرىپى بار.

مەن كېيىن ھېس قىلدىمكى، تاكسىغا پۇل خەجلەشنىڭ ئارتۇقچىلىقى جاننى مۇھاپىزەت قىلىشلا بولۇپ قالماستىن، ۋاقىتتا باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرغىلى، ئۇچۇرنى تېز قوبۇل قىلغىلى، تىجارەتتىكى پايدا-زىيان مۇناسىۋىتى ۋە بوشلۇقلارنى بايقاپ، دەرھال تۇتۇش قىلىش ئارقىلىق ئۇتۇق قازانغىلى بولىدىكەن.

— پۇل تېپىش، ئۇنى جايىدا خەجلەشمۇ بىر چوڭ ئامەت ئىكەن، — دېدىم پاراڭ ئارىسىدا ئۇنىڭغا. ئۇ ماڭا مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى:

ئۇنىڭ تاغىسى يېقىنقى ئون يىلدىن بۇيان، يېزىدىكى ئوتتۇرا تىپتىكى بىر ئۇن زاۋۇتىنى ھۆددىگە

ئېلىپ، ئۇرغۇن پايدىغا ئېرىشىپ باي بوپتۇ. لېكىن،
پۇل خەجلەشكە بەكلا پىخسىق ئىكەن.
ئاددىيسى ئۇ يېزىدىن شەھەرگە كەلسە، ھەممىشە
تونۇشلىرىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قونۇپ كېتىدىكەن يا-
كى پۇلى ئەرزان، شارائىتى ناچار مېھمانخانىلاردا
يېتىپ پۇل تېجەيدىكەن. تىجارەتچى ئاغىنەم بىر قې-
تىم شۇ تاغىسى بىلەن شەھەرگە كېلىپ، تاغىسىنىڭ
دەۋىتى بىلەن بىر تونۇشىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قاپتۇ،
ئەتىسى ئۇلار ئۈرۈمچىگە ماڭىمىز دەپ خوشلاشقان بول-
سىمۇ، ماڭالماي يەنە بىر كېچە قونۇشقا توغرا كەپ-
تۇ، تونۇشىنىڭ ئۆيىگە كىرىش ئەپسىز تۇيۇلۇپ، تا-
غىسى ھېلىقىدەك مېھمانخانىلاردىن بىرىدە ياتماقچى
بوپتۇ، لېكىن، تىجارەتچى ئاغىنەم قوشۇلماي ئالىي
دەرىجىلىك مېھمانخانىلاردىن بىرسىگە باشلاپ بېرىپ،
يۈز نەچچە يۈەنگە بىلەت ئاپتۇ. تاغىسى قاتتىق كا-
يىپ ئەيىبلەپ كېتىپتۇ. كەچتە ئۇلار ھېلىقى ياتاقتا
مۇنچىغا چۈشۈپ يايراپتۇ. ئەتىسى تاغىسى كارىۋاتتىن
قوپماي ياتقۇدەك. سەۋەبىنى سورىسا، ياتاقتىن قات-
تىق سۆيۈنگەنلىكىنى، تۆلىگەن پۇلغا مىڭ مەرتە را-
زى بولغانلىقىنى، بۇ چاغقىچە ئاز-تولا پۇل تېجەشنى
كۆزلەپ، تونۇشلىرىنىڭ ئۆيىدە يېتىپ قورۇنغانلىقى-
نى، ناچار ياتاقلاردا چىۋىننىڭ ئازابىنى تارتقانلى-
قىنى، پۇلنى جاننى راھەتلەندۈرىدىغان ئىشلارغا ئىش-
لىتىشنىڭ لازىملىقىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆز-
لەپ كېتىپتۇ ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەھەرگە كەلسە،
تاكسىدا ئولتۇرىدىغان، رېستورانلاردا تاماق يەيدى-
غان، ئالىي دەرىجىلىك ياتاقلاردا ياتىدىغان، راۋۇ-
رۇس كېيىنىپ يۈرۈيدىغان بوپتۇ.

بۇ، ئەلۋەتتە ھېكايە ئەمەس، بەلكى رېئاللىق. قەشقەر شەھىرىدە ئالىي دەرىجىلىك مېھمانخانىلارھەمىشە دېگۈدەك بوش قالىدۇ، ئەرزان مېھمانخانىلاريىل بويى بېسىق بولۇپ كېتىدۇ. سەۋەبى، پۇل ئۈچۈن تىرىشىپ - تىرمىشىدىغانلار كۆپ، ئۇنىڭدىن ھوزۇرلىنىشنى بىلىدىغانلار ئاز.

تىجارەتچى دوستۇم ماڭا يەنە مۇنداق دېدى: پۇل جەلپكار نەرسە، ئەمما قىممىتى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ قىممىتىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەن بولۇشى مادىي دۇنيانىڭ ئۆزگىرىشى، شۇنداقلا خەجلەشنى بىلىش - بىلمەسلىك بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. پۇلنى ئۆز ۋاقتىدا ۋە جايىدا خەجلەشنى بىلمىسە، قىممىتى يوقىلىدۇ ياكى تۆۋەنلەيدۇ... مال باھاسىنىڭ ئۆرلىشى، پۇل پاخاللىقى يۈز بەرگەندىمۇ شۇنداق بولىدۇ. ئالايلۇق، بىز بۈگۈن 100 يۈەن خەجلەپ ئۇن قېتىم تاكسىدا ئولتۇرالىشىمىز مۇمكىن، پۇلنىڭ قىممىتى تۆۋەنلىسە بۇنداق بولۇشى ناتايىن. كەلگۈسىدە قانداق بولۇشىنى ھېچكىم تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈن ئىشلىتىش، خەجلەش زۆرۈر بولغان پۇلنى بۈگۈن ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ قىممىتىنى نامايان قىلىش، ئەتىگە ئاياپ ئولتۇرماسلىق، ھەتتا ئەتە ئۈچۈن بۈگۈن پۇل خەجلەش ئاقىلانىلىق ھېسابلىنىدۇ. بۈگۈن ئۈچۈن بۈگۈن، ئەتە ئۈچۈن بۈگۈن پۇل خەجلەشنى بىلمىگەن ئادەم پۇل خەجلەشنى بىلمەيدىغان ئادەمدۇر. نوقۇل ھالدا پۇل تېجەش بىلەن بىھۇدە پۇل ئىسراپ قىلىش ئوخشاشلا بىر ئىش. مەسىلەن، مېنىڭ ھازىر 100 مىڭ يۈەن پۇلۇم بولسا، بۇ پۇلغا بۈگۈن بىر دانە ئالىي دەرىجىلىك ماشىنا سېتىۋالغىلى بولىدۇ. لېكىن، بۇ پۇلغا ھازىر ماشىنا

سېتىۋالماي، يەنە 100 مىڭ يۈەن تۇپلاپ كېلەر يىلى سېتىۋالىمەن دېسەم، كېلەر يىلى ئۇنداق ماشىنىنى 200 مىڭ يۈەنگە سېتىۋالغىلى بولۇشى ناتايىن، ئۇنداقتا نەتىجە نۆلگە تەڭ بولىدۇ، شۇڭا مەن كېلەر يىلنى كۈتمەي دەرھال 100 مىڭ يۈەنگە ئاشۇ ماشىنىنى سېتىۋالسام چوڭ پايدا ئالغان بولىمەن، چۈنكى، مەن ئۇ ماشىنىنى بىر يىل ئىشلىتىپ پەيزىنى سۈرۈۋالىمەن، كېلەر يىلى ئۇ خىل ماشىنا 200 مىڭ يۈەنگە چىقسا، دەرھال ساتسام، ھېچبولمىغاندا 100 مىڭ يۈەنگە يارىشى مۇمكىن، دېمەك، بىر يىل ئىشلىتىۋالغىنىم پايدا دېگەن گەپ. پۇلنىڭ قىممىتى مانا مۇشۇنداق يەردە بولىدۇ.

تارىختا نەزەر سالىدىغان بولساق، پۇل توغرۇلۇق نۇرغۇن، ئاجايىپ، قىزىقارلىق، جەلپكارلىق، ھەتتا ئېچىنارلىق مىساللار بار. ئەمما، پۇلنىڭ سىرى تەلتۆكۈس ئېچىلغىنى يوق. پۇلنى خەجلەش ۋە قانداق تېپىش توغرىسىدىمۇ تېخى بىرەر ئادەم ئەڭ مۇكەممەل، ئەتراپلىق ئۆلچەم، ئۇسۇل كۆرسىتىپ بەرگىنىمۇ يوق. ئۆز تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دېيەلەيمىزكى، پۇلنى خەجلەشكە ماھىر بولغاندىلا، تاپقىلى ۋە ئۈنۈملۈك بەھىر ئالغىلى بولىدۇ. پۇل ئۈچۈن غۇرۇر - ۋىجدانىنى سېتىش ھەقىقىي ئىنسان بالىسىنىڭ ئىشى ئەمەس!

1994- يىل 10- ئاينىڭ 30- كۈنى، قەشقەر

هەي، پۇل

مۇقەددىمە

پۇل سۆيۈملۈك، ياخشى نەرسىمۇ، يىرگىنچلىك يامان نەرسىمۇ؟

بىرسى مەندىن مۇنداق سورىدى:

— سىز پۇل مېنى خاراب قىلدى، پۇل مېنى ۋەيران قىلدى، مەڭگۈ شۇنداق قىلىدۇ، - دېيەلەمسىز؟!

نومۇر ئېلىش ئورنىدىكى جۇلا

مەن بىر چوكاننى تونۇيمەن، ئۇنى مەنلا ئەمەس، سىزمۇ چوقۇم تونۇيسىز؛ سىزلا ئەمەس، يەنە مىڭلاپ ئادەم تونۇيدۇ!

ئەلۋەتتە، ئۇ، ئادەمنى مەپتۇن قىلغۇدەك گۈزەل چوكانمۇ ئەمەس، ئەمما، ئۇنىڭ ئۇچىسىنى هەمىشە پاسونلۇق كىيىملەر، ئالتۇندىن قىلىنغان زىبۇ-زىنەتلەر ئوراپ تۇرىدۇ، مېنىڭچە، بۇلار ئۇنىڭ سالاپىتىنى، شۇنداقلا غۇرۇرىنى ئاشۇرىدىغاندۇ. ئۇنى سالاپەتلىك كۆرسىتىدىغان ئەڭ گەۋدىلىك نەرسە — ئالتۇن زىبۇ-زىننەتلەر بولۇپ، كۆز چاقنىتىدىغان بۇ بۇيۇملار بەدەنلىرىنىڭ كۆزگە تاشلىنىدىغان يەرلىرىدىن ئورۇن ئالغان، نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭچىرايىدىن ئەيمەنمىسىمۇ، تاشقى كۆرۈنۈشىدىكى ئاشۇ

نەرسىلەردىن، بولۇپمۇ ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەرىدىن كۆزى ئالىچەكمەن بولماي قالمايدۇ. سائەتكىشىلەر ئۈچۈن ئالغاندا، ئاشۇ تاشقى سالاپەت سەل چاغلاشقا، ئەيمەنمەسلىككە، كۆزگە ئىلماسلىققا بولماسلىقنىڭ بەلگۈسى.

ئۇ، ×× دوختۇرخانىسىنىڭ نومۇر سېتىش ئورنىدا ئىشلەيدۇ، مەيلى سەھەردە بارايلى ياكى چۈش، كەچتە بارايلى، ئاشۇ جايدا مىختەك ئولتۇرۇپ نومۇر ساتىدۇ. ئۇ تولا چاغلاردا، كىشىلەرگە قوپال تېگىپ، «پوك ـ پوك» گەپ قىلىدۇ، گويا ئالدىراشچىلىق ئىچىدە قالغاندەك بىر خىل جىددىي تەلەپپۇزدا سوئال سوراپ، كېسەل تارىخى يازىدىغان دەپتەرنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى، قايسى بۆلۈمگە، قانداق دەرىجىلىك دوختۇرغا كۆرۈنىدىغانلىقىنى، قەيەردىن كەلگەنلىكى ۋە ئىسمىنىڭ نېمىلىكىنى بىرلەپ ئېنىقلايدۇ ۋە كېسەل تارىخى دەپتىرىنىڭ ئۈستىگە ئىمىر ـ چىمىر خەتلەرنى يازىدىغان ئىشنى بىر نەچچە مىنۇت ئىچىدىلا تۈرۈندۈپ بولىدۇ. قىزىق يېرى شۇكى، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق قوپال بولسىمۇ، چىرايىدىن يەنە بىر خىل مۇلايىملىق چىقىپ تۇرىدۇ. بۇنداق چىگىش روھىي ھالەتنى ئەستايىدىل كۆزەتمىگەندە بولساق، بىر تۇرۇپ ساختىدەك، يەنە بىر تۇرۇپ راستەك تۇيۇلىدۇ.

ئۇ ئىشلەيدىغان دوختۇرخانىغا كىرگەن ھەر قانداق ھاجەتمەن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا بارماي دوختۇرغا كۆرۈنەلمەيدۇ. ئۇ بەرگەن ئالىقانچىلىك

دەپتەر، بىر پۇك پۇلنىڭ چوڭلۇقىدىكى بىر - ئىككى
پارچە قەغەز بىمارلارنىڭ كېسەل كۆرسىتىش ئىجازەت-
نامىسى بولۇپ، بۇنىڭسىز كېسەل كۆرسىتىش مۇمكىن
ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنى تونۇيدىغانلار شۇنداق
كۆپ، ئۇنىڭ ئاشۇ يەردە ئىشلەۋاتقىنىغا 10 - 11 يىل
ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاق بولغاندۇ. مەن شۇنچىلىكلا
بىلىمەن، چۈنكى، مەن ئۇنى 11 يىلنىڭ ئالدىدا ئا-
شۇ يەردە كۆرگەن (ئۇ چاغلاردا گۆدەك بالا ئىدىم)،
مانا ئەمدى نەۋقىران يىگىت بولۇپ قالدىم. ئەلۋەت-
تە. شۇنداق، قوشۇمامنى تۈرسەم، ئەينى يىللار كۆز
ئالدىمغا كېلىۋاتىدۇ. شۇ مەزگىللەردە ئۇ كېيىنىشى-
ئاددىي - ساددا، ئەمما، تەكەببۇرراق كۆرۈنىدىغان
چوكان ئىدى. بەلكىم، مەن شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى
تولۇق ئېسىمگە ئالالماي شۇنداق ھۆكۈم قىلىۋاتقان-
دىمەن، ئارىدىن شۇنچە يىللار ئۆتتى، مەن ئۇنىڭ
ئالدىغا ئاز دېگەندىمۇ مىڭ قېتىم بارغاندىمەن، بۇ
ئاشۇرۇۋەتكىنىم ئەمەس. مېنىڭ يېزا - قىشلاقلاردىن
تۇغقانلىرىم، تونۇشلىرىم، بۇرادەرلىرىم ھەمىشە كې-
لىپ تۇرىدۇ ۋە كېسەللىنى دوختۇرغا تەكشۈرتۈپ داۋا-
لىتىپ قويۇشۇمنى ئۆتۈنىدۇ. مەن بەزى ھاللاردا بىر
كۈندە بىر نەچچە قېتىم، بەزىدە ئىككى-ئۈچ كۈندە بىر
قېتىم دوختۇرخانىغا بارىمەن، نومۇر ئېلىش ئورنىدى-
كى ئاشۇ چوكان بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرىمەن. لېكىن، بەكمۇ
ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش، ئۇنىڭ بىلەن شۇنچە
كۆپ ئۇچرىشىپ تۇرۇقلۇق بىز تونۇشمايمىز. تونۇش-
مىغان ئادەم قانداق سىرداش بولالىسۇن؟ شۇڭا، ئۇ-

نىڭ خاراكتېر، ئالاھىدىلىكى ھەققىدە بىر نېمە دېيەلمەيمەن. پەقەت سىرتقى كۆرۈنىشىلا ماڭا بەش قولدەك ئايان، ئۇنىڭ ئىنسانىي پەزىلىتىگە گۇمانىي نەزەردە قارايمەن. مۇنداقچە ئېيتسام، ئۇنىڭ ئادىل ياكى ئەمەسلىكىگە گۇمان بىلەن قارايمەن، چۈنكى مەن ھەر قېتىم ئۇنىڭ ئالدىغا بارسام، ھامان تەڭلىگەن پۇلۇمغا قاراپ:

— پارچە پۇل يوقمىكەن؟ - دەيدۇ.

مەن كۆپ ھاللاردا، بولۇپمۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان:

— قانچە پۇل بولسا بولاتتى؟ - دېگەن سوئال خاراكتېرلىك جاۋابنى بېرىمەن. بۇ جاۋاب ئىككى خىل ئېھتىماللىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بىرسى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، دوختۇرخانىنىڭ نومۇر ئېلىش پۇلىمۇ بازار ئەھۋالىغا قاراپ، ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان تاۋارغا ئايلاندى. بۈگۈن يۈرگۈزۈلگەن باھا ئەتە يوق، ئەتە يۈرگۈزۈلگىنى ئۆگۈن يوق. شۇڭا مەن كۆپ ھاللاردا بىر يۈەن ياكى ئىككى يۈەنلىك پۇللارنى نومۇر پۇلى ئۈچۈن تەڭلەيمەن، بۇنداق قىلغاندا، ھەم «كەملەيدۇ» دېگەن دوقتىن ساقلانغىلى ھەم ۋاقىت ئىسراپچىلىقىنى ئازايتقىلى بولىدۇ؛ يەنە بىرسى، تەڭلىگەن پۇلۇم ئاز بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ ياكى مەندە پارچە پۇل بولغان ئەھۋالدا، ئۇ ئۆزىدىكى پۈتۈن پۇل بىلەن ئالماشتۇرۇپ، باشقىلارغا قولايلىق تۇغدۇرىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالىمەن.

لېكىن، ھېلىقى «سۈرلۈك» چوكان مەندىن ھېلى-

قى سوئالنى سوراپ قويۇپلا، جاۋابىم بىلمەن كارى بولمايلا، ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ كېتىدۇ. گاھىدا، «پارچە پۇل باركەن، قانچىلىك بولسا بولاتتى» دەپ قالسام، خۇش ياقار - ياقماس تەلەپپۇزدا «ھە، بولدى مەندىمۇ بار ئىكەن» دەپ قويىدۇ. قىزىق يېرى، مەندە پارچە پۇل بولمىغاندا، ئۇنىڭدىمۇ پارچە پۇل يوق بولۇپ چىقىدۇ - دە:

— سىلىگە بىر كوي ئىككى مو قايتۇرسام بولاتتى، بىر كويلىرىنى ئېلىپ تۇرسىلا، ئىككى موچەن پارچە پۇل يوقكەن، سەل تۇرۇپ پارچە پۇل چۈشكەندە ئېلىپ كەتسىلە، بولمىسا پۇللىرىنى بېرەي پارچىلاپ كېلەملايا؟ - دەيدۇ، مەن ئىككى موچەنىنى دەپ پۇل پارچىلىغىلى چىقىپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزەمدىمەن ياكى پارچە پۇل چۈشكىچە ئۇنىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇرامدىمەن؟! ياق، شۇڭا مەن:

— بولدى خانىم، - دەپ كېتىپ قالىمەن. ئۇ ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدۇ. خېرىدارلارغا كاشىلا تۇغدۇرماقچىدەك، دوختۇرخانىمۇ نومۇر پۇلىنى پارچە - پۇرات ئۆستۈرىدۇ، كۆپ ھاللاردا ساپلا پارچە سان بولىدۇ. ئىلگىرى سىنتىملاپ پارچە بولسىمۇ، باھا تۇراقلىق، نومۇر ساتقۇچىلار ئادىل ئىدى. يېشى چوڭراق كىشىلەرنىڭ ئېسىدە باركى ئەڭ دەسلەپىدە نومۇر پۇلى بەش پۇڭ ئىدى. كېيىن ئون پۇڭ، 15، 20، 25···70، 80، 90 پۇڭ بولدى، ئۇ يەنىلا شۇنداق ئۆزگىرىپ ميڭىشى مۇمكىن. لېكىن، نومۇر ئالدىغانلار 25 پۇڭ ئۈچۈن ھەمىشە 30 پۇڭ؛ 50 پۇڭ، 70، 80، 90 پۇڭ ئۈچۈن بىر يۈەن ياكى ئىككى يۈەن تەڭ-

لەيدۇ، تولا چاغلاردا 30 پۇڭغا بەش پۇڭ، 80، 90 پۇڭ-
غا بىر - ئىككى موچەن قايتۇرۇلمايدۇ، 50 پۇڭ، 70
پۇڭلارغا قىسمەن ھاللاردا قايتۇرۇلىشى مۇمكىن، بۇ-
مۇ نومۇر ساتقۇچىلارنىڭ قايتۇرۇش رايىنىڭ بار-
يوقلىقى بىلەن نەتىجىلىنىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا،
خېرىدارلار تەڭلىگەن كىچىك پۇتۈن پۇلنىڭ پارچىسى
تولا چاغلاردا بايىقىدەك گەپلەر بىلەن نومۇر سېتىش
ئورنىدا قىلىنىۋېرىدۇ. مۇتەخەسسىسلەرگە كۆرۈنىدىغان
كېسەللەرنىڭ نومۇر پۇل مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەل-
ۋەتتە، ئىلگىرى ئۇنداق ئىش يوق ئىدى. دوختۇرخا-
نىلار پۇلنى كۆزلەپ «مۇتەخەسسىس دوختۇر» دەيدىغان
گەپنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۇلارغا كۆرۈنى-
دىغان كېسەللەرنىڭ نومۇر پۇلىنى ئايرىم (باھاسىنى
يۇقىرى) قىلىۋالدى. كېسەلنى كۆرسەتكىلى ئاتايىن
دوختۇرخانىغا كەلگەن ئادەم «مۇتەخەسسىس دوختۇر»
دەپ نامى بارلارغا كۆرۈنمەي كۆڭلى ئۇنىمامدۇ؟ بۇن-
داق ئالاھىدە دوختۇرلارغا كۆرۈنىدىغانلارنىڭ نومۇر
پۇلىمۇ دەرىجە ئاتلاپ ئۆسۈپ، دەسلەپكى بىر يۈەن-
دىن بىر يۈەن بەش موغا، ئاندىن بىر يۈەن سەككىز
موغا چىقتى. ئەپسۇسكى، نومۇر ساتقۇچى ھېلىقى چو-
كان بۇنىڭغا كەلگەندە سەل ئېھتىيات قىلىسىمۇ، پۇل
ياندۇرىدىغان چاغدا ئادەمگە قاراپ ئىش بېجىرەتتى.
ئېسىمدە قېلىشىچە، بىر قېتىم مەن بىر يۈەن 20 پۇڭ ئۆ-
چۈن بەرگەن ئىككى يۈەنگە 50 پۇڭ قايتۇرۇپ بەردى.
نومۇر پۇلى ئۆسۈپ، بىر يۈەن سەككىز موغا چىققاندا،
ئىككى يۈەن تەڭلىگەنلەرگە پۇل ياندۇرۇپ بەرمەيدىغان

بولدى. ئۇ بەلكىم، باشقىلارغىمۇ شۇنداق قىلىسا كېرەك ياكى ئاشقان ئازغىنە پۇلنى ياندۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغۇچىلارغا ھېلىقىدەك چىرايلىق گەپنى ياندۇرۇپ بەرسە كېرەك.

يېقىنقى كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن يەنە دوختۇرخانىغا كىردىم ۋە بىرسىنى ساقلاپ، نومۇر ئېلىش ئورنىنىڭ يان تەرىپىدىكى ياغاچ ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم. بىكارچىلىقتا ھېلىقى نومۇر ساتقۇچىنىڭ توروك - توروك گەپلىرى قۇلىقىمغا كىرىپ، ئىشلىرىغا نەزەرىم ئاغدۇرۇلۇپ قالدى. بىلدىمكى، نومۇر ساتقۇچى پۇل ياندۇرۇشتا يالغۇز ماڭىلا ھېلىقىدەك باھانە-سەۋەب كۆرسىتىپ قالماي، ھەممىلا ئادەمگە ئاشۇنداق گەپنى قىلىدىكەن. ئۇزاقتىن بۇيان، مەن ئۇنىڭ ئىشلىرىغا بۇگۈنكىدەك زەن سېلىپ باقمىغاچقا، بۇنى ھېس قىلمىغان ئىكەنمەن. ئۇ پۈتۈن پۇل تەڭلىگەن ھەربىر ئادەمگە تۇتى قۇشتەك : «پارچە پۇل يوقمىدى، مەندىمۇ يوق ئىكەن، سەل تۇرۇپ كەلسىلە، بولمىسا پۇللىرىنى پارچىلاپ كېلەملا - يا» دەيدىكەن؛ مەن ئادەم ساقلاپ ئولتۇرغان قىسقىغىنە ۋاقىتتا ئۇ پارچە پۇل ياندۇرۇپ بېرەلمەي نۇرغۇن خېرىدارغا قەرزدار بولۇپ قالدى. مەن ئىچىمدە، بۇ چوكان بۇقەرزلەرنى قانداق قايتۇرار، پۇلى قالغانلارنىڭ قايسى بىرىنى ئېسىدە تۇتۇپ بولار، كىمنىڭ كۆپ، كىمنىڭ ئاز ئېكەنلىكىنى قانداق بىلەر؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ قالدىم. بىراق، خېلىغىچە قاراپ تۇرسام، ھېچكىممۇ «قالغان پۇلۇمنى بەرسىلە خانىم» دەپ كېلىپ باقمىدى.

يەقەت بىر نەچچە ئادەمنىڭ غوت - غوت قىلغىنى، ھېلىقى چوكاندىن نارازى بولۇپ شىكايەت ياغدۇرۇۋاتقىنىنى قۇلىقىمغا كىردى.

— تازىمۇ بىر ئىنساپسىز چوكانكىنا بۇ؟- دېدى بىرەيلەن سەل كايىپ،- پارچە پۇل يوق دەپ سەككىز موچەننى ئېلىپ قالدى. پۇل پارچىلاپ كەلسىلە دەيدۇ، نەدە پارچىلايمەن؟ پۇل پارچىلايمەن دەپ بازارغا چىقىپ، ئاندىن نومۇر ئالسام، بىر مۇنچە ۋاقىت ئۆتىدۇ، نومۇرنى ئېلىپ دوختۇرنىڭ يېنىغا كىرىپ بولغىچە ئىشتىن چۈشىدىغان ۋاقىت بولىدۇ، ئۇ چاغدا ھەر قانچە كۆڭۈلچەك دوختۇر بولسىمۇ، تەكشۈرۈشكە خۇش ياقامدۇ، ئەتراپلىق، ياخشى تەكشۈرەمدۇ؟! سەككىز موچەنغۇ تويغۇلۇق ئەمەس، لېكىن بىلىپ تۇرۇپ گەپ قىلماي دېسە، كىم سەككىز پۇڭنى بىكارغا بېرىدۇ، ھېلى پۇلۇمنى بەرسىلە دەپ كەلگىلى بولامدۇ، ئازغىنە بىر نېمىگە ئادەمنىڭ يۈزى ئۆۋۈتىدىكەن، ھەمىشە پارچە پۇل كۆتۈرۈپ يۈرگىلى تېخى بولمايدىكەن، ھەي، ھاجەتمەن بولۇپ ئالدىغا كەلگەندىكىن، بىچارە كۆرۈپ بوزەك ئېتىدۇ - دە، بۇلار! شۇ بىر زامانلاردا بۇنداق خېنىملار بىر پۇڭنى ئۇيان- بۇيان قىلالمايتتى، پارچە پۇللارنى بانكىدىن تېگىشىپ تەقلەپ قويۇپ ئىش بېجىرەتتى. ھازىر بۇنداق ئىشلارنى سۈرۈشتە قىلىدىغان ئادەم يوق، شۇڭا، مۇشۇنداق ئورۇندا ئىشلەيدىغان چوكانلار بۇنى بىر خىل تاپاۋەت قىلىدىغان يوچۇقا ئايلاندۇرۇۋالدى. مەندەك گول ئادەمدىن بىر كۈندە ئون - يىگىرمىسى ئالدىغا كەلسە، ئۇلاردىن تەخمىنەن ئون «گالۋاڭ» نىڭ سەك-

كىمىز موچەندىن پۇلى قالسا، تۇپتوغرا سەككىز يۈەن بىكارچىلا قالدى دېگەن گەپ. ئويلاپ بېقىڭلار، ھەر كۈنى ئاشۇنداق كىرىم بولۇۋەرسە، بىر ئايدا قانچە، بىر يىلدا قانچە، ئون يىلدا قانچە بولىدۇ؟ پارچە پۇل دەپ كۆزگە ئىلىنمىغان بىلەن، تامچە قوشۇلۇپ كۆل بولىدۇ ئەمەسمۇ؟!

مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدىم، راست، ئۇ كىشىنىڭ دېگەنلىرى ئورۇنلۇق ئىدى. شۇ ئارىلىقتا، ساقلاۋاتقان بۇرادىرىم كەلدى. مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، ئۇدۇللۇق بولۇپ قالغان نومۇر ئېلىش كۆزنىكىنىڭ ئالدىغا باردىم. نومۇر ساتىدىغان ھېلىقى چوكان ماڭا قارىدى، كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن بىر خىل ئوت چاقنىغاندەك بولدى. توۋا، ئۇ مېنىڭ پۈتۈن پۇل تەڭلىشىمنى ئۈمىد قىلىۋاتامدىغاندۇ ياكى پارچە پۇلمۇ؟! بۇ ماڭا قاراڭغۇ ئىدى. كۆزلىرىم ئۇنىڭ بويۇن ۋە قۇلاقلىرىدىكى ساپ ئالتۇندىن ياسالغان ساپسېرىق زىبۇ - زىننەت بۇيۇملىرىغا چۈشتى، ئۇ نەرسىلەر ماڭا سانسىز پارچە پۇلدەك كۆرۈنۈپ كەتتى...

پۇل تۇغىدىغان پۇل

ھەر يىلى قۇربان ھېيت كەلسە، كۆپچىلىك خىزمەتداشلىرىمغا ئوخشاش، ئائىلىمىز بويىچە يۇرتىمىزغا بېرىپ، ئاتا - ئانا ۋە تۇغقانلار بىلەن خۇشال-خۇرام ئوينايمىز، بۇ خىل ئادەتنى خىزمەتكە چىققان

ئون نەچچە يىلدىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتىمىز.
بۇ يىلمۇ بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمىدۇق، ئۇ-نىڭ ئۇستىگە دەم ئالىدىغان ۋاقتىمىزمۇ كەڭتاشا بولدى. ھېيتلىق ئارام ئېلىش بىلەن يىلدا بىر بىلە-دىغان ئون نەچچە كۈن ئارام ئېلىش ۋاقتىنى بىرلەش-تۈرۈپ، خاتىرجەم، ئېغىر - بېسىق ئويىنىدۇق ۋە پە-تىلىدۇق.
بىر كۈنى، بىر نەۋرە تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە پە-تىگە باردۇق، ھەر يىلى ھېيت ئۆتكۈزۈش ئۇچۇن يۇرت-قا بارساقلا، چاقىرمىسىمۇ پەتە قىلاتتۇق. بۇ يىل ۋاق-تىمىز كۆپرەك بولغاچقا، كېيىنرەك بىر نىشقا توغرا كەلدى. پەتىدىن كېيىن، ئۇنىڭ قوشنىسى، مېنىڭ مەك-تەپدىشىم × × نىڭ ئۆيىگە كىردۇق، ئۇلارنىڭ خې-لىلا قول - ئىلكىدە بار ئىدى، ئۆيلىرىمۇ چىرايلىق سەرەمجانلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئوت چاقناپ تۇراتتى. مېھمانخانىغا كىرىپ كېتىۋېتىپ، دەرۋازىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە يېڭىدىن سېلىنغان بىر يوروش ئۆيگە كۆزۈم چۈشتى، ئۇ ئۆي بەكلا ياسىداق ئىدى. مەكتەپدىشىم ئاددىي خىزمەتچى بولسىمۇ، ئاتا - ئانىسىغا ئوخ-شاش ئىشچان، كېلىشىملىك ئادەم بولغاچقا، بۇ ئى-مارەتكە ئانچىۋالا ئەجەبلىنىپ كەتمىدىم. سىنچايدىن كېيىن يېڭى ئۆي سېلىۋالغانلىقىنى ئاغزاكى مۇبارەك-لەپ قويدۇم، ئۇ سۆيۈندى ۋە ئۆيلەرنى ئىنىسى سال-غانلىقىنى ئېيتتى، مەن تۇرۇپلا ئەجەبلەندىم. ئۇنىڭ ئىنىسى ئالدىنقى يىلى يېزا ئىگىلىك تېخنىكومىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش كەسپىنى پۈتتۈرۈپ، يېزىنىڭ ئى-

گىلىك باشقۇرۇش مۇلازىمەت پونكىتىغا خىزمەتكە تەق-
سىم قىلىنغانىدى. بۇنىڭدىن بىر قانچە ئايلار ئىلگى-
رى كەلسەم، ئۇ بىر موتسىكلىتنى مىنىپ، يېزىنى بې-
شىغا كىيگەندەك، مانا ئەمدى شۇنداق پۇزۇر ئۆي
سېلىۋاپتۇ. بىز يېڭىدىن سېلىنغان بۇ ئۆينى قىزىقىپ
كۆردۇق، ھەر قايسى خانىلارنىڭ بېزىلىشى ئۆزگىچە
بولۇپ، تاملاردىكى نەقىشلەر، مۇشۇ كۈنلەردە مودا
بولۇۋاتقان ئائىلە ئېلېكتىر سايمانلىرى ۋە تۈرلۈك
ئۆي جاھازلىرى، ئوتقاشتەك گىلەملەر مېنى ئالاھىدە
جەلپ قىلدى ھەم ھەيرانلىقتا چۆمدۈردى؛ كەسپىي خا-
راكتېرىم بۇنداق تېز بېيىشنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە
ئۈندەيتتى.

— ئۆينى تازا كېلىشتۈرۈپ ياساپسىلەر، قانچە
پۇل كەتتى؟- دېدىم قىزىقسىنىپ.

— ئاز كەم 80 مىڭ يۈەن كەتتى.

— ھەممىنى ئاتا - ئانىلار چىقاردىمۇ ياكى ئى-
نىڭىزمۇ ئاز - تولا چىقاردىمۇ؟

— ئاساسلىق پۇلنى ئىنىم ئۆز يېنىدىن چىقار-
دى، بىزمۇ قاراپ تۇرمىدۇق.

— خېلى ئىش قىپتۇ ئىنىڭىز!... بۇنچە پۇلنى
قەرز ئالدىمۇ ياكى ئۆزى تاپقانمۇ؟

— بىر پۇڭمۇ قەرز ئالمىدى، پۇل تېپىشتا ئۇ
بىزدىن نەچچە ھەسسە يامان چىقتى.

بىز خۇشلاشتۇق، نەۋرە تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە
چىقىپ كېتىۋېتىپ سورىدىم:

— بۇلارنىڭ كىچىك ئوغلى خىزمەتكە چىققىلى

تېخى ئەمدى بىر يىل بولدى-بولمىدى، شۇنچە پۇل تېپىپ، موتو ئاپتۇ، ئۆي ساپتۇ، توي قىلىۋاپتۇ، ئۇنىڭ تاپاۋىتىدە بىرەر سىر بارمۇ - قانداق؟

— ئۇنىڭ ئىشى بەك ئوڭ، ياز - كۈز دېمەي دېھقانلارغا پۇل تارقىتىدۇ،- دېدى تۇغقىنىمىز،- پۇل دېگەن بەك شىرنىسى بار نەرسە ئىكەن، ھەپىلەشكەن ئادەمگە شىرنىسى يۇقماي قالمايدىكەن، مەنغۇ ئانچە بىلىپ كەتمەيمەن، بۇ بالا دېھقانلارغا پۇل تارقىتىپلا تۇرسا، ئۆزىچىلا نۇرغۇن پۇل ھايىنىغا قالىدىكەن، ئۇلارنىڭ پونكىتى ئەتىيازدا دېھقانچىلىق ئۈچۈن دەپ، يازدا يازلىق ئاشلىق سېتىۋېلىش ئۈچۈن دەپ نۇرغۇن قەرز پۇل تارقىتىدۇ، كۈزدە بۇ بالا ئىككى قېتىمدا تارقاتقان قەرز پۇللارنى يىغىۋالىدۇ ھەم كېۋەز ساتقان دېھقانلارغا پاختا زاۋۇتىدا ئولتۇرۇپ پۇل بېرىدۇ، ئۇ يەنە كېۋەز ئېلىپ - سېتىپمۇ نۇرغۇن پايدا ئالىدۇ، كېۋەز ساتقىلى كەلگەن نۇرغۇن دېھقانلار پاختا زاۋۇتتا نۆۋەت ساقلاپ زېرىكىپ دەرۋازا ئالدىدىلا ھايانكەشلەرگە ساتىدۇ، ھايانكەشلەر 3- دەرىجىگە ئالىدىغان كېۋەزنى بىر ئاماللارنى قىلىپ 2- دەرىجىگە ئۆتكۈزىدۇ - دە، دەرىجە پەرقىدىن پايدىلىنىپ پايدا ئالىدۇ، بۇ بالا ھەم زاۋۇت ئىچىدە پۇل تارقىتىدۇ ھەم ئاشۇنداق كېۋەزنى ئېلىپ زاۋۇتقا ئۆتكۈزىدۇ، ئۇ پۇلنى مانا مۇشۇنداق قىلىپ تاپىدۇ...

مەن كۆڭلۈمدە تۇغقۇلغان بىر قانچە سوئالنى سورىسام، تۇغقىنىمىز ئېنىق جاۋاب بېرەلمىدى. مەكتەپدىشىمىنىڭ ئۆزىدىن سوراش نادانلىق ۋە ئەدەبسىز-

لىك بولاتتى. شۇڭا، ئۇنىڭ پۇل تېپىش سىرى مېنىڭ قەل-
بىمدە بىر تۈگۈن بولۇپ قالدى.

بىز تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىدىن ئۇزاپ، يېقىن بىر ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىگە كىردۇق. ئۇمۇ ئىقتىساد بىلەن كۆپرەك شۇغۇللىناتتى، كەسپىي خىزمىتىمۇ شۇ بولۇپ، تولا چاغلاردا پۇل بىلەن ھەپىلىشەتتى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، پۇل تېپىشقا بېرىلىپ كەتكەنىدى، ئۇ قانداقلا قىلسۇن، پۇل تاپالايتتى، ھەم پۇلنى سۇدەك خەجلەيتتى. ئەمما، خوتۇنى بىلەن تازا ئەپ ئەمەس ئىدى. بۇنىڭغا پۇل جوداسى ئەمەس، خوتۇنىنىڭ كۈندەشلىك جوداسى سەۋەب بولغان بولۇپ، خوتۇنى ئۇنىڭدىن نەچچە قېتىم ئاجرىشىپ، نەچچە قېتىم ياراشقانلىقىنى بىلەتتىم. ھېيتلاپ كېلىشتىن بىر ئاي ئىلگىرى خوتۇنىنى يەنە قويۇپ بەرگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئەمدى ئاڭلايمەنكى، ئۇ خوتۇنىنى قۇربان ھېيتقا ئۇلگۈرتۈپ ئۆيىگە ئېلىپ چىقىۋاپتۇ. خوتۇنىمۇ ئىقتىسادىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىناتتى، مېنىڭ ئۇنى بۇنداق پىششىق بىلىشىمدىكى سەۋەب، نەۋرە ئاچامنىڭ ھېلىقى قوشنىسىنىڭ كىچىك ئوغلى بىلەن بىر ئورۇندا ئىشلەيدىغانلىقىدىن ئىدى. ئۇلار بىر مەكتەپتە ئوقۇغانىدى. دوستۇم بۇ خوتۇن بىلەن ھېلىقىدەك ئۆتىدىغان بولغاچقا، تۇتقان ئۆيىنىڭ تازا مەسلىھەتى يوق، تۇرمۇشىمۇ تازا پاراۋان ئەمەس ئىدى. بىز ئۇنىڭ ئۆيىگە كىردۇق، مەن بىردىنلا ھەيران قالدىم، ھېلىقىدەك بىسەرەمجان ئائىلىدىن ئەسەر يوق، ئۆي زامانغا لايىق ياسىلىپتۇ.

بۇنى كۆرۈپ چوڭقۇر سۆيۈندۈم ۋەھىمىسىيا تىمنى زادىلا
يوشۇرالماي ئويلىغانلىرىمنى ئېيتتىم. دوستۇم ھەم-
مىسىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى:

— ئۆي تۇتىمەن دەپ تارتىپ كەتكەن دەرد-ئا-
زابلار ئاز ئەمەس ،- دېدى ئۇ ماڭا،- ئۆزۈڭمۇ بىلى-
سەن ، بىلىم ئاشۇرىمەن دەپ، ئىككى يىلدا 20 - 30
مىڭ يۈەنىنىڭ بېشىغا سۇ قۇيۇۋەتتىم. ئۇنىدىن باشقا
يەنە تۆت - بەش مىڭ يۈەنگە قەرز بوپتىمەن. مەك-
تەپتىن قايتىپ كېلىپ قارىسام، پۇل تاپىدىغان يەر-
نىڭ ھېچ بىر ئورنى يوق، خوتۇنمۇ ئۆيدىن چىقىپ
كەتكەنىكەن. كەلگىنىمنى ئاڭلاپ ئىزدەپ كەلدى ۋە:

— مېنى ئۆيگە ئېلىپ چىقىپ كەتسىڭىز، بىر بالىمىز
باركەن، ئۆي تۇتۇپ قالايلى،-دېدى. قارىسام، بۇگەپ-
نىڭ ئاساسى بار. لېكىن، گەپنىڭ راستىنى دېدىم:

— سېنى ئېلىپ چىقىپ كەتكۈدەك پۇلۇم يوق،
ئاز - تولا پۇل تاپاي، ئاندىن بىر گەپ بولار.

ئۇ دەرھال:

— پۇل مانا مەندە بار ، - دېدى.

— نەچچە پۇلۇڭ بار؟

— 10 مىڭدىن ئاشىدۇ.

ماڭا بۇ گەپ تازا ياقتى، خوتۇننى ئۆزىنىڭ پۇ-
لى بىلەن ئۆيگە ئەكىرىۋالدىم، ئاندىن ئاشقان پۇل-
نىڭ بىر قىسمىنى قەرزىمگە بەردىم، بىر قىسمىغا ئۆي-
نى ياسىدۇق، يەنە بىر قىسمىنى پۇل تاپىدىغانغا دەس-
مىي قىلدىم، ھەي، خۇي دېگەن ئۆزگەرمەيدىغان نېمى-
كەن، خوتۇن ئىككى قېتىم يامانلاپ، بىر قېتىم ئاجرى-

شىپ بولدى. نېمە ئامال دەيسەن؟ ھەر ھالدا ھازىر
ئەھۋالىم ياخشى.

— خوتۇن بىلەن يارىشىپ قالغىنىڭ بەك ئوب-
دان بوپتۇ، لېكىن، پۇل توغرىسىدىكى ئىشلىرىڭسەل
ئېشىپ كەتتىمۇ قانداق؟!

— خەق نېمە دېسە مەيلى، لېكىن، مەن بۇنى
لاۋزىلىق ياكى بىچارىلىقتىن بولغان ئىش دەپ قارى-
مايمەن. تۇرمۇش دېگەن شۇ. سەن شۇنداق قىلمىساڭ
تۇرمۇش مەجبۇرلايدۇ ياكى خاراب قىلىدۇ.
ئاداش، ھازىرقى زاماندا پۇل بولمىسا بولمايدىكەن،
پۇلۇڭ يوق — چىنىڭ يوق، نېمە دېگەن بىلەن، ھەممى-
گە پۇل لازىم بولىدىكەن، قارا، پۇل بولمىسا، ياخشى
تۇرمۇش كەچۈرەلمەيسەن، شۇنداق ئەمەسمۇ؟! ئىش-
لەتسەم ئۆز خوتۇنۇمنىڭ پۇلىنى ئىشلەتتىم، پۇلى
بولغىنى ئۈچۈن خوتۇنىنى ئېلىپ چىقتىم دېيىشكە تى-
لىم كۆيىدۇ، بەلكىم، يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا،
ئۇنىڭ پۇلى ئۇنى ئېلىپ چىقىشىمغا، ئۆي تۇتۇپ قې-
لىشىمىزغا ۋاستىمۇ بولغاندۇ. يەنە نېمە دەي، سەن
قانداق چۈشەنسەڭ مەيلى، باشقىلارمۇ ئاز گەپ تاپ-
مىدى، لېكىن، كىم پايدا ئالدى؟ ئىت قاۋايدۇ، ھا-
يان قەلەندەرنىڭ! شۇنداق جاھان بۇ!؟

— نېمانچە قاينايسەن؟ مەن راستىنلا سېنى خا-
تا چۈشىنىپ قالغاندەك؟ لېكىن، مەن بەك ھەيران،
بەزىلەر پۇلنى شۇنداق كۆپ تاپالايدۇ، بەزىلەردە ئۇن-
داق كوزىر يوق، ئەمەلىيەتتە بولسا، ئاشۇنداق كۆپ
پۇل تاپقان، كۆپ پۇلى بارلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئا-

دەم، بىزگە ئوخشاش خىزمەتچى، ئەپسۇسكى، ئۇلاردىن پەرقىمىز يوق تۇرۇپ، بىز شۇ پۇلنى نېمىشقا تاپالمايمىز؟ پۇلىمىز يوق ياكى بولسىمۇ، ئاران - ئاران تۇرمۇشىمىزنى قامدايمىز، - دېدىم مەن، - مەسىلەن، مەن ۋە مېنىڭ ئائىلەمگە ئوخشاش! شۇنداقمۇ غەلىتىلىك باركى، نەدىكى ئادەملەرگە خۇدا بېرىدۇ، تۇۋا دەيمەن، ئالايلۇق، سېنىڭ خوتۇنۇڭ پۇل تاپالاپتۇ، قانداق تاپىدىغىنىنى بىلەمسەن؟ ئىش ھەققى بەك يۇقىرىمۇ ياكى ئاتا - ئانىسى قۇرۇمساق بايمۇ؟

— بۇنى سوراپ قالدىڭ، - دېدى ئۇ، - سەندىن يوشۇرۇشقا ئامالسىزمەن. خوتۇنۇمنىڭ ئىش ھەققى چاغلىق، ئاتا - ئانىسىمۇ ئاران - ئاران جان باقىدۇ، ئىش ھەققى بىلەن بىر - ئىككى يىل ئىچىدە بىر نەچچە مىڭ يۈەن پۇلنى توپلاپ بولغىلى بولمايدۇ، خۇدا «كەمبەغەلكەنسەن» دەپ تاشلاپمۇ بەرمەيدۇ. پۇل تېپىشتا شارائىتقا، پۇرسەتكە، يوچۇققا قاراپ، يول تۇتسا نەتىجە قازانغىلى بولىدۇ، بۇنىڭدا ئەڭ مۇھىمى ھەر كىم ئۆزىگە باب كېلىدىغان شارائىتنى تاللىشى كېرەك. شارائىت ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى بىلىش پۇل تېپىشنىڭ ئەڭ ئاساسلىق دەستۇرى ھېسابلىنىدۇ. سەن ھېسابات ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولمىغانلىقتىن بۇنى بىلمەيسەن. ھېسابات، پۇل ئىشى دېگەن كارامەت بىر سەنئە! قارىساڭ سىرلىق، جىمجىت، ھەر قانچە چوڭقۇرلىساڭ، تېگىگە يېتىپ بولالمايسەن، يېشىمەن دەپ يېشىپ بولالمايسەن. لېكىن، قانۇنىيىتىنى بىلىۋالساڭ، ئىش باشقىچە بولىدۇ،

پۇل ئۆزلۈكىدىن قولۇڭغا كىرىدۇ. مېنىڭ خوتۇنۇم-
نىڭ پۇل تېپىش يولى بەك ئاددىي، ئۇ ھەر يىلى كۆز-
دە پاختا زاۋۇتىغا كىرىپ، بىر - ئىككى ئاي دېھقان-
لار ساتقان پاختىغا پۇل تارقىتىدۇ، ھەر كۈنى ئاز دې-
گەندە 100 مىڭ، 150 مىڭ يۈەن پۇل قولىدىن
ئۆتىدۇ. مانا مۇشۇ پۇل ئۇنىڭغا پۇل تۇغۇپ بېرىدۇ،
يالغۇز ئۇنىڭغىلا ئەمەس، باشقىلارغىمۇ پۇل تۇغۇپ
بېرىدۇ، چۈنكى ئاشۇنداق پۇل تارقى-
تىدىغانلاردىن يەنە بىر قانچىسى بار.
مېنىڭ ھېلىقى تۇغقىنىڭنىڭ قوشنىسىنىڭ كىچىك ئوغ-
لىمۇ مېنىڭ خوتۇنۇم بىلەن بىللە ئىشلەيدۇ. ئۇمۇ
ئوخشاشلا پۇل تارقىتىدۇ؛ ئۇ سالغان ئۆيلەرنى كۆر-
گەنسەن؟ بۇ ئۆيلەر مانا شۇ پۇل تۇغقان پۇلدىن پۈت-
كەن. پۇل قانداق پۇل تۇغىدۇ دېيىشىڭ مۇمكىن. بۇ-
نىڭغا جاۋاب بەك ئاددىي. سەن بىلىسەن، دېھقان دې-
گەن كارامەت ساددا، كەڭ قورساق، ياۋاش كېلىدىكەن.
تۇرۇپ ئۇلارغا ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ، ئۇلار پاخ-
تا زاۋۇتىغا ئېلىپ كەلگەن پاختىنى ساتالماي ئەتى-
گەندىن-كەچكىچە ئولتۇرۇپ زېرىكىدۇ، كۈن قايرىل-
غاندا بىر ئامالىلارنى قىلىپ پىرېيومچىلارنى پاختى-
لىرىنىڭ قېشىغا باشلاپ كېلىدۇ ۋە قولىغا خەت ئېلىپ
ھاپىلا - شاپىلا ساتىدۇ، پۇلنى ئېلىپ ئاچ قورساققا
لۆجە لەڭمەندىن بىر چىنە يېيىشكە ئالدىرايدۇ. پۇل
بېرىلىدىغان ئورۇندا ھەر قانداق دېھقانغا پارچە پۇل
بېرىشكە توغرا كېلىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ساتقان پاخ-
تىسى پۈتۈن پۇلغا دەل توغرىلانمايدۇ. پۇل تارقىتى-

دىغانلار بانكىدىن پارچە پۇل ئالغىلى ئۇنىماي، ساپلا پۈتۈن پۇل ئېلىپ چىقىدۇ، ئۇلار ئۇنداق قىلىشنىڭ پايدىسىنى بەك بىلىدۇ. پاختا ساتقان دېھقانغا پارچە پۇل بېرىشكە توغرا كەلگەندە «سىزگە يەنە مانچەمۇ، مانچە پۇڭ بەرسەم بولاتتى. لېكىن پارچە پۇل يوق بولۇپ قالدى، پارچىلاپ كېلىپ ئالامسىز ياكى پارچە پۇل چۈشكەندە ئالامسىز دەيدۇ» بۇمۇ تېخى خۇشى تۇتۇپ قالسا دەيدىغان گەپ، بولمىسا كارى يوق؛ ھېلىقى بىچارە دېھقان بولسا «ۋاي بولدى» دەپ پۇلنى ۋاقتىدا ئالغانغا خۇش بولۇپ كېتىدۇ، دېھقانلارمۇ بۇنداق پارچە پۇلنى بەرمەۋەرگەندىن كېيىن گەپ قىلماسلىققا كۆنۈپ كەتكەن. شۇنداق قىلىپ پارچە پۇل، پۇل تارقاتقۇچىدا قېلىۋېرىدۇ، ئۇ جۇغلىنىپ - جۇغلىنىپ بىر مۇنچە ئاقچىغا ئايلىنىدۇ. مەسىلەن، بىر كۈندە مەلۇم كاسسىر 100 مىڭ يۈەن تارقاتتى دېسەك ئوتتۇرا ھېساب بىلەن بىر يۈەندە بىر پۇڭدىن قالسا 1000 يۈەن، ئىككى پۇڭدىن قالسا 2000 يۈەن دېگەن گەپ. ئۇ بىر ئاي پۇل تارقاتسا پۇڭلار جۇغلىنىپ قانچە پۇل بولار؟! بۇ ئاز گەپ ئەمەس، ھېلىقىدەك ھەشەمەتلىك ئۆي، ماڭا ئەسقاتقاندەك پۇللار ئاشۇنداق پارچە پۇللارنىڭ كارامىتىدىن ھاسىل بولغان، كۆزگە ئىلىنمىغان پارچە پۇللار ئەمەلىيەتتە پۇلنىڭ غوجى ئاكىسى جۇمۇ!

دوستۇمنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈمدىكى تۈگۈنلەر يېشىلگەندەك بولدى. ھەي «پارچە پۇل» ئەجەب كارامىتىڭ بار ئىكەن! ئەپسۇسكى، بۇنى زور كۆپچىلىك كىشىلەر بىلمەيدۇ - دە!

ئىشلەمچىدىن تىلەمچى باي

مەن دوختۇرخانىدا داۋالىنىپ ياتقان مەزگىل-
دە ھەر كۈنى بىر نەچچە تىلەمچى تىلەپ كىرەتتى،
ئۇلار بىز كېسەللەر بەرگەن سەدىقىلەرنىڭ بەدىلىگە
گۇناھلىرىمىزنى خۇدادىن تىلەپ، پۈتكۈل ئاغرىق -
ئازابلىرىمىزنى بىراقلا كۆتۈرۈۋېتىدىغانىدەك دۇئا قى-
لاتتى، ئۇلار يادقا ئېلىۋالغان چىرايلىق سۆزلەر، يە-
نە كېلىپ ھەر قانداق ئادەم ئاڭلىسا دىلى سىمابتەك
ئېرىپ كېتىدىغان گەپلەر بىمارلارنىڭ روھىنى ئۇر-
غۇتۇپ، تېتىكلەشتۈرەتتى. تىلەمچىلەرنىڭ مۇلايىم-
بىچارىلىقى، نامراتلىقىغا مانا مەن ئىسپات دېگەندەك
كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان جۇل - جۇل كىيىم - كې-
چەكلىرى ئادەمدە بىر خىل ئىچ ئاغرىتىش، ھې-
داشلىق تۇيغۇسىنى قوزغايتتى؛ مەينەت، بەتبە-
شىرە تۈرقى ئېچىرقاپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، پىل-
دىرلاپ قالغان كۆزلىرى ئادەمنى سەسكەندۈرەتتى؛ ئۇ-
لار كۆرۈنۈشتە بىچارە، ئەمەلىيەتتە بولسا ياۋۇز، مەككار
ئىدى، ئۇلارنىڭ ھېلىقى يالغان-ياۋىداق گەپ-سۆزلىرى،
تەلەپ-ئىلتىجالىرى، ساددا، ئاقكۆڭۈل كىشىلەرنى ئا-
سانلا ئالداپ قوياتتى. ئەمما، ئۇلارنى چۈشىنىدىغان
كىشىلەر بولسا ئاسانلىقچە ئىشەنمەيتتى، ساختىلىقى
ئېنىق چىقىپ تۇرىدىغان بۇ «بىچارە» لەرنىڭ ئەجەب-
لىنەرلىك يېرى شۇكى، ئۇلار سەدىقە بەرگۈچىلەردىن
ئاز بەرسىمۇ پۇل بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالاتتى.
ئاش - نان، مېۋە - چېۋە، ھەتتا قەنت - گېزەك-

لەرنىمۇ ئالغىلى ئۇنىمايتتى. پەقەت ئايرىملىرىلا ئىلاجىسىز، خۇش ياقماي، نارازى بولۇپ تۇرۇپ ئالاتتى... شۇڭا، بىمارلار ئىچىدىكى ۋىجدانى قايناپ يىدىغان كىشى-لەر بىچارىلىقنى ئۆزىگە نىقاب قىلىپ، ساختىپەز-لىكىنى يوشۇرىۋالغان ئاشۇ تىلەمچىلەردىن بىر قان-چىسىغا تەربىيە، نەسىھەت قىلدى. تىلەمچىلەرنىڭ بەزىلىرى قايىل بولغان بولسىمۇ ئەمما ئەمەل قىل-مىدى، بىر قىسىملىرى بولسا دەرھال قارشى چىقتى، ھەتتا ئەپسانە تىللار بىلەن قورقۇتۇپ تىللاپ، جې-دەل قوزغاشقا ئۇرۇندى. ئۇنداقلارنىڭ خورىكىنىڭ يوغانلىقىنى كۆرۈپ، پوپوزىسىنى ئاڭلايدىغان بول-سىڭىز، ھەيرانە - ھەس قالغان بولاتتىڭىز، مەن شۇن-داق ھېسسىياتقا كەلدىمكى، ئىنسان تائىپى-سىنىڭ تىلەمچى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قالدىم. بۇ خىل كىشىلەرنىڭ ماھىيىتى ئاشكارىلاندى، ئۇلار يا-سالما بىچارە، ھەقىقىي يالماۋۇزلار ئىكەن. چۈنكى، ئۇنداق چاغدا ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتىدىكى باشتىكى بىچارىلىقى يوقىلاتتى، مۇلايىملىقىنىڭ ئورنىنى بىر-دىنلا ئاتىكاچىلىق ئىگىلەيتتى... ئەيىۋھانناس دېگۈ-دەك بىر ئىش روي بېرەتتى، نەقمەيداندا ھازىر كى-شىلەر «تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك» ھالەتنى كۆرەتتى.

بارا - بارا تىلەمچىلەرنىڭ بۇ خىل ماھىيىتى-نى چۈشەنگەن بىر مۇنچە كىشىلەر تەكرار - تەكرار كىرىپ تىلەيدىغان ئاشۇ تىلەمچىلەرگە ئۆچ بولۇپ كەتتى. ھەتتا قوغلاپ چىقىرىدىغان ھالغا يەتتى. لې-

كىن. ئۇلار بۇنىڭغا ئۇنامىدىغان دەيسىز! چۈنكى ئۇ-
لار نەچچە يىلدىن بۇيان، بۇ يەرگە ئۆز ئۆيىدەك كى-
رىپ - چىقىپ ئادەتلىنىپ كەتكەن. بۇ يەر ئۇلارغا
ھەر كۈنى مېهنەتسىز ئاش - ئوزۇق بېرىدىغان «تۆ-
مۈر تاۋاق» قا ئوخشاپ قالغان. شۇڭا سۈر - توقاي
قىلىشلارمۇ ئانچە كار قىلمايدۇ، ئۇلار بۇنى ئېغىر
ئېلىپمۇ كەتمەيدۇ، بەزى دوختۇرلار ئېيتقاندەك ئۇلار
ھەتتا بۇ يەرنىڭ ئىگىلىرى، خوجايىنلىرى! شۇڭا، ئۆز-
لىرىگە ياخشى نىيەتتە نەسىھەت قىلغۇچى ۋە تەنبىھ
بەرگۈچىلەرنى كۆزگە ئىلمايدۇ، ئاچچىقى كەلسە ئا-
لانىڭ ۋە پىر - ئۇستازلىرىنىڭ نامى بىلەن بالا-
قازا چىللاپ قارغايدۇ. بەزىلىرى تېخى مۇشت كۆتۈرۈپ،
بىمارلارنى ئۇرىدۇ، «مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك»
دېگەن شۇ - دە!

بۇ خىل تىلەمچىلەر يالغۇز دوختۇرخانىدىلا «تا-
ۋاپەت» قىلىش بىلەن چەكلىنىپ قالمايدۇ، ئۇلار
كوچا، بىكەت ۋە باشقا جامائەت سورۇنلىرىنىڭ ھەم-
مىسىدە دېگۈدەك بار بولۇپ، نومۇسچان كىشىلەرنى
بەكلا بىلىدۇ، بىر قىز بىلەن بىر ئوغۇل بىللە مېڭىپ
قالدىمۇ، بولدى، ئاچ بۆرىدەك ئېتىلىپ ئالدىغا با-
رىدۇ، بىرسى بەرسىمۇ قانائەت قىلماي ھەر ئىككى-
سىدىن ئېلىشنى قولغا كەلتۈرىدۇ، تېخى بەرمىسە مازاق
قىلىپ يامان سۆزلەر بىلەن تىللاپ يەرمۇ يەر قىلىۋىتىدۇ؛
ھازىر بۇ يەردە «سەدىقە» بەرگۈچى بىردەمدىن كېيىن
يەنە بىر يەردە ئاشۇ تىلەمچىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ
ئىزاھات بەرسە زەربە يەيدۇ. ھالبۇكى، تىلەمچىنى

ئۇرغىلى، تىللىغىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولۇپ قال-
دىمۇ، كىشىلەر يەنە تىلەمچىنى ئاقلايدۇ، دېمەك، ئۇ
قول ئۇزاتقانىكەن، بەرمەي قۇتۇلۇش تەس. ئەلۋەت-
تە، كېسەللەر بىلەن ساقلارنىڭ ھېسسىياتىدا نۇرغۇن
پەرق بار. كېسەللەرنىڭ خىيالىدا شۇنداق بىر خىل
مۇرەككەپ تۇيغۇ باركى، دوختۇرخانىدا ياتقانلارنىڭ
ھەممىسى نىجاتلىققا ۋە ئاسايىشلىققا ئىگە بولۇشقا
تەشنا. شۇڭا تىلەمچىلەرنىڭ دىلىنى ئېرىتىدىغان
سۆزلىرى ئۇلارنى سۆيۈندۈرۈپ تەن سەھەتلىك باغ-
چىسىدا سەيلە قىلدۇرماي قالمايدۇ. بۇنداق ئەھۋال-
دا ئۇلار تىلەمچىدىن نېمىسىنى ئايىسۇن! ئەمما سىرت-
تىكىلەرنىڭ ھېس - تۇيغۇسى بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ،
ئۇلارنىڭ بەزىلىرى مەجبۇرىي بېرىدۇ؛ بەزىلىرى نو-
مۇس قىلىپ ياكى «ساۋاب» تېپىش مۇددىئاسىدا
بېرىدۇ.

ھازىرقى تىلەمچىلەرنىڭ خۇيىنى ۋە پائالىيەت
ئەھۋالىنى بىر «ئىسلاھات» دېيىشكە بولىدۇ. ئۇلار
ئەينى يىللاردا ئۆيمۇ-ئۆي يۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلىپ،
نان، ئاشلىق، كىيىم - كېچەك يىغىپ تىرىكچىلىك
قىلاتتى، تاپقانلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى سېتىپ پۇلغا
ئايلاندۇراتتى. ئۇلارنىڭ يەنە بىر بۆلىكى دوقمۇش-
دوقمۇشتا ئولتۇرۇپ تىلەيتتى، مانا ھازىر بۇ ئەھۋال
پۈتۈنلەي ئۆزگەردى. ئۇلار ئۆي ئارىلاپ يۈرمەيدۇ،
نان، ئاشلىق، ئەسكى كىيىم - كېچەكلەرنى كۆتۈرۈپ
ئاۋارە بولمايدۇ، دوختۇرخانىدا، بېكەتلەردە ۋە كو-
چىدا نەقپۇل بار، ئاۋۋالقىدەك جاپا تارتمايمۇ ھەر

كۆنى نەچچە ئۇن يۆەنگە ئىشلەيدۇ.

بىر كۈنى قوشنا ياتاقتا كىسەل بىقىۋاتقان كىشىلەر «ھاجىم» دەپ چاقىرىدىغان، تەقۋادار بىر كىشى بوي-بەستى قاۋۇل، تىمەن ھەم ياش بىر تىلەمچىگە تەربىيە - نەسىھەت قىلدى:

— ھەي بالام، سەن بەكلا ساغلام ئىكەنسەن، بۇنداق تۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلساڭ راۋا بولمايدۇ، - دىدى ئۇ، - ئەپسۇس، بۇ يامان يولغا كىرىپ قاپسەن، تىلىسەڭمۇ تىلە، لېكىن سەندە ئىنساپ، دىيانەت، شەرىئەت قىبلىناممىسى بولسۇن، تىلەمچىلىك پەقەت جانىنى ساقلاشقا چارىسىز قالغاندا قىلىنىدىغان بىر ئىش، ئۇنى پۇل، مال توپلاشنىڭ ۋاستىسىغا ئايلاندۇرۇۋېلىش بەك ئېغىر گۇناھ بولىدۇ. تىلىگەن نەرسەڭ، پەقەت بىر ياكى بىر قانچە كۈنگە يەتسە كۇپايە. تىلىمەي جان باقالىغۇدەك بولغاندىن كېيىن ئۇنى تاشلىماق ۋاجىپتۇر. تىلەپ تاپقان ھەر قانداق ھاجىتىڭدىن ئارتۇق دەپى - دۇنيا ھارام. سېنىڭ جىسمانىيىتىڭ بەك ساغلام ئىكەن، ساغلام تۇرۇپ، ھالال ئىش - ئەمگەك بىلەن جان باقالىغۇدەك ئىمكانىڭ تۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلساڭ، تاپقان - تەرگىنىڭ ھارامغا تەۋە بولىدۇ. مەن دەيمەن، بالام، بۇ يولدىن يان، باشقا ئىش قىل. ئىشلەپ تاپقان پۇل بەرىكەتلىك بولىدۇ، ئەل ئالدىدا يۈزۈڭ يورۇق، ئىناۋىتىڭ چوڭ بولىدۇ، سىلەردەك بالىلارغا بەك ئېچىنىمەن، قارا، بالام، سىلەر يامان ئىللەتكە كۆنۈپ قاپسىلەر، شۇنداق بىجىرىم تۇرۇپ تىلەيسىلەر، نەزەرىڭلار ئۆستۈن، پۇل

بېرىشنى تەلەپ قىلىشىلەر، تىلىگەندە تېخى ئاش-نان بەرسە ياراتمايسىلەر، ھەتتا ئالغىلى ئۇنىمايسىلەر. تېگىدىن ئالغاندا، ھەممىسى پۇلغا كېلىدۇ، دېمەك، سىلەرنىڭ قورسىقىڭلار توق، يالىڭاچ قالغان ئىش يوق. شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمە دەپ تىلەيسىلەر، تىلەمچىلىك قىلىشقا نېمە ھەددىڭلار!...

— قويە ئۇنداق قۇرۇق گەپنى، ۋەي ئاكا، ماڭا تەلىم بېرىسەن دېگۈچە نېنىڭنى يە!- تىلەمچى ناھايىتىمۇ قوپال تەگدى.

ئۇ ۋارقىراپ-جارقىراپ كارىدورنى بېشىغا كىيىدى، بىر قىسىم كىشىلەر تۇستى، دوختۇرلارمۇ ئارىلاشتى، بىراق، ئۇ گەپ ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ھېلىقى مويسىپىت كىشى گەپ قىلىپ تاشلىغانىغا بۇرنى-قۇلىقىغىچە تويدى، بىز بىر قانچەيلەن ۋە دوختۇرخانىنىڭ قوغداش خادىملىرى تىلەمچىنى ئاران چىقىرىۋەتتۇق. لېكىن، ئۇ ھەر كۈنى دوختۇرخانىغا يەنە بىمالال كىرىپ، ھېلىقى نەسىھەتگۇي ھاجى كىشى بىلەن جېدەل قىلماقچىدەك قەستەن سوركىلىپ تۇردى، ئۇ ھامان پۇرسەت تېپىپ ئاشۇ ھاجىمنى بىر نېمە قىلىپ قويىدىغاندەك ئەلپازدا ئىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى باشقىلارنىمۇ جىلە قىلىپ، غەزىپىنى قوزغىدى. «بۇ خىل خولىگەرلىكنى قىلالىغان تىلەمچىنىڭ چوقۇم بىر چوڭ ئىشەنچىسى بار» دەپ ئويلىدىم مەن، بۇ خىيالىمنى بىلگەندەك ياتاقدىشىم مۇنداق دېدى:

— ئاڭلىسام، بۇ تىلەمچىنىڭ پۇلى كۆپمىش،

ئۇنى ئاشۇ پۇل ئوچى قىلىۋاتقان گەپ، بولمىسا، تەر-
بىيە قىلغان ئادەمگە گەدەنگەشلىك، نوچىلىق قىلا-
لامتى؟ بۇ ھەم دۆتلۈك، ئەخلاقسىزلىقنىڭ ھەم تەكەب-
بۇر، ئاتىكاچىلىقنىڭ ئىپادىسى. ئۇ دۆت بولغىنى
ئۈچۈن تىلەمچىلىكنى تاللاپ، ئار - نومۇسنى ئۇنتۇپ،
ئەخلاقتىن چەتنەپ كەتكەن؛ تەكەببۇر بولغىنى ئۈچۈن
پۇلنى تەڭداشسىز نەرسىگە ئوخشىتىپ، مۇتتەھەم، خو-
لىگەرگە ئايلانغان. ئۇلارنىڭ روھى ئۆلگەن، غۇرۇرى
تۈگىگەن بولۇپ، غەپلەت قەلبىنى نابۇت قىلغان. مەۋ-
قە، نىشان، ۋىجدان دېگەنلەر ئۇلارنى مەڭگۈلۈك تاشلاپ
كەتكەن. ھايات ئەقىدىسىدىن ئايرىلغان بۇنداق ئا-
دەملەردىن نېمە كۈتۈش مۇمكىن... بۇنداقلاردىن ئاشۇن-
داق ئەبگارلىق، ئىپلاسلىق چىققىدۇكى، ئىجاتلىق،
ياخشىلىققا تەۋە نەرسىدىن سۆز ئېچىش نادانلىق بو-
لىدۇ، خالاس. ئادەمدە ئىنسانغا خاس روھ بولمايدى-
كەن، ۋۇجۇدىنى ھورۇنلۇق، مەھكۇملۇق ئىگىلەيدۇ،
مەۋقە بولمايدىكەن، ئىشەنچ، جاسارەتكە ئورۇن تەگ-
مەيدۇ، ئاخىرىدا ئاشۇنداق ئىپلاسلىققا پېتىپ، كې-
رەكسىز مەخلۇققا ئايلىنىدۇ، ھازىر بىزدە جان بې-
قىش، ھارام پۇل تېپىش يولىغا كىرىۋالغان تىلەم-
چىلەر كۆپ، ئۇلار ئارىسىدا كاتتا بايلارمۇ بار. مەن
بىر قېتىم خىزمەت بىلەن يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ بىر يې-
زىسىغا باردىم. يولدا ماشىنىدىن كاشىلا چىقىپ چۆل-
دە قالدۇق. كەچ كىردى، يېقىن ئەتراپتا مەھەللە كۆ-
رۈنمەيتتى. بىز ئۈچ ئادەم بىرەر كىلومېتىرچە يول يۈ-
رۈپ جاڭگال ئارىسىدىكى بىر كۆچمە ئۆيگە يېتىپ بار-

دۇق، بۇ يەردە بٮر قانچە ئائٮلە بار ئٮكەن؛ قارٮساق ئۆيلەر بٮرسٮدٮن - بٮرسى ئٮسٮل، بٮرسٮدٮن - بٮرسى كاتتا، ھەيران قالدۇق. بٮزنى بٮر ئائٮلٮلٮك قٮزغٮن كۇتٮۋالدى. مەن ئۇلارنٮڭ تۇرمۇشٮغا قٮزٮقٮپ نٮمە ئٮش قٮلٮدٮغانلٮقٮنى سورٮدٮم. ئۇلار تٮلەمچٮلەر ئٮكەن، تٮلەمچٮلٮك توغرٮسٮدٮكى كەچۇرمٮشلٮرٮنى قٮزٮقارلٮق قٮلٮپ سۆزلەپ بەردى... مەن «تٮلەمچٮلٮكمۇ بٮر سەنئەت، كارامەت زور بايلٮق يارٮتٮدٮغان كەسٮپ ئٮكەن» دەپ ئويلاپ قالدٮم. ئۇلار ئٮلگٮرى ئۇلاغ ترانسپورتى بٮلەن يول يۇرۇپ تٮلەمچٮلٮك قٮلغانٮكەن، ھازٮر ئاپتوموبٮل-تراكتور بٮلەن يول يۇرۇپ تٮلەمچٮلٮك قٮلٮدٮكەن. كۆپچاغلاردا، بٮر قانچە ئون ئادەم بٮر ئاپتوموبٮل ياكى تراكتور بٮلەن يولغا چٮقٮپ، كٮچٮسى مەلۇم يۇرتقا بارٮدٮكەن - دە، چەتجاڭگال، ئادەم بارمايدٮغان يەرگە نەرسە - كٮرەكلٮرٮنى چۇشۇرۇپ ماكانلٮشٮدٮكەن، ئاندٮن كۇندۇزى جۇل - جۇل، جەندە كٮيٮملٮرٮنى كٮيٮپ مەھەللٮمۇ-مەھەللە بۆلۇنۇپ تٮلەمچٮلٮك قٮلٮدٮكەن، كەچتە ھٮلٮقى يەرگە جەم بولٮدٮكەن...

بٮر قانچە يٮلدٮن بۇيان، بٮزدە تٮلەمچٮلەر كۆپٮيٮپ كەتتى، كٮشٮلەرنٮڭ باغرى يۇمشاقلٮشٮپ كەتتٮمۇ - قانداق، ئۇلار تٮلٮسٮلا پۇل بٮرٮدۇ، ھەتتا خٮلى - خٮلى نەرسٮلەرنٮمۇ ئايٮمايدۇ. يۇزەكى نۇقتٮدٮن بۇ كٮشٮلەرنٮڭ ئاقكۆڭۇل، كۆيۇمچانلٮقٮنى كۆرسەتسٮمۇ، ماھٮيەتتە ئۆزقٮرٮنداشلٮرٮنى نابۇت قٮلغانلٮقٮدۇر. بۇ يەردە بٮر ئٮش ئٮسٮمگە كٮ-

لىشىۋاتىدۇ، ئۇن نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئاتۇشقا بې-
رىپ، گەزمال بازىرى ئاغزىدىكى دوقمۇشتا ئەنجۈر
يەۋاتساق، تىلەمچى كەلدى. ئەنجۈر سېتىۋاتقانلار-
دىن بىرەيلەن ئۇنىڭ ئىسمىنى، نەدىن ئىكەنلىكىنى،
نېمە سەۋەبتىن تىلەمچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى... بىر-
بىرلەپ سورىدى. تىلەمچىنىڭ گەپلىرى تازا يېتە-
لىك جاۋاب بولالمايتتى. شۇڭا، سورىغۇچى دەرھال
رەددىيە بېرىپ: «سەن ئۆزۈڭنى ئاتۇشلۇق دەپ بىزنىڭ
شەنىمىزگە داغ كەلتۈردۈڭ، ئاتۇشتا تىلەمچى يوق...»
دېگەندەك گەپلەر بىلەن تىللاپ، گەجگىسىدىن ئىتتى-
رىپ، ھېچ نەرسە بەرمەي قوغلىۋەتتى. تىلەمچى، دى-
ۋانىلارنى ھەممە ئادەم شۇنداق بىر خىل روھ بىلەن
قوغلاشقا جۈرئەت قىلسا، نەقەدەر ياخشى بولاتتى-ھە؟!

تىلەمچىلەر جەمئىيەتنىڭ چۈپرەندە، ئەڭ نومۇس-
سىز قاتلىمى بولۇپ، تەييارغا ھەييار تۆلۈم چاش-
قانلاردۇر. ئۇلار يۇرتمۇ يۇرت يۆرۈپ پەسكەش قىلىق-
لارنى تارقىتىدۇ. بىر قانچىسى بىر يەرگە جەم بولسا
زەھەرلىك چېكىملىك چېكىدۇ، قىمار ئوينايدۇ، پا-
ھىشىۋازلىق، دەللاللىق قىلىدۇ؛ ئاجايىپ نەيرەڭلەر-
نى ئويلاپ تاپىدۇ، نۇرغۇن ئانىلار بالىلارنى تىلەم-
چى قىلىپ يېتىشتۈرۈپ، جەمئىيەتنىڭ داشقاللىرىنى
كۆپەيتىدۇ. ئالايلۇق، قەشقەر شەھىرىنىڭ كوچىلىرىدا
توكۇر، كۆزى كۆرمەس، دۈمچەك بولغان، ئۆتۈپ
كېتىۋاتقانلار پۇل بەرمىسە پۇتىغا ئېسىلىۋېلىپ ماڭ-
غۇزمايدىغان بالىلار بۇنىڭ دەلىلى بولالايدۇ. ئۇلار
يازدا بىرەر ئەزايىنى «ناكا» قىلىپ، ھېسداشلىق

قوزغاپ پۇل تاپسا، قىشتا كىيىم - كېچەكلىرىنى يە-
لىڭ قىلىۋېلىپ پۇل تاپىدۇ. باغرى يۇمشاق، كۆز
ئالدىنىلا كۆرىدىغان نادان كىشىلىرىمىز ئۇلارنىڭ
نالە - پەريادلىرىدىن ئېرىپ، يانچۇقلىرىنى كولايدۇ-
دە، قولىغا قانچىلىك پارچە پۇل چىقسا سېخىيلىق بىلەن
بېرىپ «ساۋاب» تاپىدۇ. ئۇنىڭ ساۋابى بولمايدىغان-
لىقىنى ھېس قىلمايدۇ. ئۇلارغا تېگىشلىك تەربىيە-
نەسىھەت قىلىپ، توغرا يولغا سېلىشنى خىيالىغا كەل-
تۈرمەيدۇ.

ئەمما، پۇل بېرىشكە تېگىشلىك، بەرسە ئەرزىي-
دىغان دىۋانىلارمۇ بار. مەن ئالدىدىن ئۆتسەملا ھە-
مىشە پۇل بېرىدىغان بىر «دىۋانە» بار. ئۇ ھەقىقىي
مېيىپ، شۇڭا، ئىچ ئاغرىتىمەن، چىن قەلبىمدىن پۇل
سەدىقە قىلىمەن. ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك قەش-
قەر شەھىرىنىڭ كوچىسىدا بار، ئاساسەن، ھېيتگاھ
جامەسى بىلەن يامۇل ئالدىدىكى كۆكتات بازىرى
ئارىلىقىدا «تاپاۋەت» قىلىدۇ. 50 ياشلاردىن ئاشقان
ئورۇق، ئورا كۆز، يۈزى ئۇزۇنچاق بۇ ئادەمنىڭ ئىك-
كى پۇتى پالەچ (يىغىلىپ قالغان)، كاسىسى بىلەن
ئىككى پۇتىنىڭ ئالقانلىرى بىر تەكشىلىك ئۈستىگە
مەركەزلەشكەن بولۇپ، بېشى ئىككى تىزى ئارىلىقىدا
قىسىلىپ قالغاندەك كۆرۈنىدۇ؛ تىزىنىڭ ئۈستى قور-
ساققا، ئاستى ئارقا تەرىپىگە چاپلىشىپ قالغاچقا،
قوللىرىغا تايىنىپ ئۆمىلەپ دېگۈدەك ماڭىدۇ، گاھى-
دا قوللىرىغا ئەسكى - تۈسكى سۇلياۋ ياكى قەغەز پار-
چىسىنى يۆگىۋالىدۇ؛ گاھىدا ياغاچتىن ياسالغان ئىك-

ـكى دانە دىيەنچۈككە تايىنىپ يول يۈرىدۇ ؛ ئۇنىڭ بەدەن كۆرۈنۈشى ۋە روھىي ھالىتىنى تەسۋىرلەش بىجىرىم ئادەملەر ئۈچۈن شۇنداق ئازابلىق! خۇدا ئۇنى ئاشۇنداق مۇشەققەتلىك، ئىچىنارلىق ياشاشقا ياراتقان بولغىيمىدى ؟

مېنىڭچە ئۇ تىلەمچى ئەمەس، مەن، ھازىرغىچە ئۇنىڭ بىرەر ئادەمگە قول تەڭلەپ بىر نەرسە تەلەپ قىلغىنىنى كۆرگىنىم يوق، پەقەت ناھايىتى بىچارە، ئازابلىق، مۈڭلۈك تۇرقى ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتىدۇ، يەر تېگىدىن شۇنداق قارايدىغان بولسا، ئادەمنىڭ قەلبى شۇررىدە ئېرىپ كېتىدۇ؛ ئۇنىڭ كۆزى ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغان زىمىستان قىشىنىڭ تۈن قاراڭغۇسىدىكى جىن چىراغتەك پىلدىرلايدۇ. مانا مۇشۇ ھالەت سازا قىلىپ، قول تەڭلەشتىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ھېسداشلىق ۋە ئىچ ئاغرىتىش تۇيغۇسى قوزغايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، كىشىلەر ئۇنىڭغا پۇل بەرمەي ئۆتمەيدۇ. ئۇ، سەدىقە پۇلنى دەرھال يانچۇقىغا سالىدۇ، باشقا تىلەمچىلەرگە ئوخشاش، چۈشكەن پۇلنى ئالدىغا دۆۋىلەپ، باشقىلار بەردى، سەنمۇ بەر دېگەندەك، كۆز ـ كۆز قىلمايدۇ. مېنىڭچە، بۇنداق قىلىشىنىڭ تۆۋەندىكىدەك سەۋەبلىرى بولۇشى مۇمكىن: (1) ئوغرىلارنىڭ پۇلنى ئېلىپ قېچىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، چۈنكى، ئۇ ئورنىدىن تۇرالمىغاچقا، ئوغرىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىسا قوغدىيالمايدۇ؛ (2) پۇلغا ھەددىدىن زىيادە ئامراق بولسا كېرەك. چۈنكى، ئاچكۆز كىشىلەر پۇلنى يوشۇرىدۇ. (3) سەدىقە بەرگۈچى‌ـ

لەرنى ئالداش ئۆيى يوق دېگەنلىك بولمايدۇ. چۈنكى، ئالدىدا پۇل بولمىسا، كىشىلەرنىڭ دەرھال ھېسداشلىقى قوزغىلىدۇ. كۆپ ھاللاردا باشقا تىلەمچىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدىن ئورۇن ئىگەللەپ ئولتۇرۇپ، دۆۋە - دۆۋە پۇل يىغىۋالىدۇ.

مەن ئۇنى كۆرگەن ھامان قولۇم يانچۇققا كىرىپ بولىدۇ، قانچىلىك پارچە پۇل بولسا، ئايىماي بېرىپ ئۆتىمەن. تېخى پۇل بەرگىنىمنى ئاز دەپ، قۇربىتىم يەتسە ئۇنى جىسمانىي مۇشكۈلچىلىكتىن قۇتۇلدۇرغۇم، بارلىق ئازابلاردىن ئادا - جۇدا قىلىپ، پاراۋان ھايات راھىتىدىن بەھىر ئالدۇرغۇم كېلىدۇ، ئەمما، ئۇ مېنىڭ تولىمۇ ساددا قارىشىم خالاس.

بۇ خىل قاراش ۋە ئېزگۈ خىيال كۆڭلۈمدە بىر تۈگۈن بولۇپ قالدى، دوختۇرخانىدا يۈز بەرگەن ھېلىقى جېدەل - ماجىرادىن كېيىن، كېسەللەر تىلەمچى-دىۋانىلار ھەققىدە مۇھاكىمە، تالاش - تارتىش قىلدۇق. مۇھىمى، سەدىقىنى كىمگە، قانداق بېرىش، دىۋانىلار قانداق ئەھۋالدا تىلىسە دۇرۇس بولىدىغانلىقى توغرىسىدا قاراشلىرىمىز ئاساسەن بىر يەردىن چىقتى. مەن مىسال قىلىپ ھېلىقى مېيىپ ئادەمنى تىلغا ئالدىم ۋە ئۇنىڭغا سەدىقە بەرسە بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. بىراق، ياتاقدىشىم دەرھال ئېتىراز بىلدۈردى:

— ئۇنىڭغا بېرىشمۇ تازا دۇرۇس ئەمەس، - دېدى ئۇ، - چۈنكى ئۇ تىلىسە راۋا بولىدىغان ھالەتتىن ئۆتۈپ كەتكەن، ئۇنىڭ ھازىر 40 مىڭ يۈەن نەق پۇلى بار.

— نېمە ؟ ئۇنداق ئەمەستۇ ! ؟

— راست، مەن تولۇق بىلىمەن، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر يۇرتلۇق ، ئۆيى ئوغۇساقتا ؛ كىرەككە كەلگەن تۆت ئوغلى بار ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى باي ، لېكىن ، بۇ ئادەم تىلەمچىلىك قىلىشىنى ، شەھەرگە كىرىشىنى توسسىمۇ ئۇنىمايدۇ ، ئوغۇللىرى ئۇنىڭ تىلەمچىلىك قىلىشىنى ، شەھەرگە كىرىشىنى توسسىمۇ ئۇنىمايدۇ، قارغاپ - تىللاپ شەھەرگە قېچىپ كىرىدۇ . ئوغۇللىرى نومۇس قىلىپ ، گاھىدا ئۆيگە سولاپ قويۇپ باقىدۇ . بۇ ئادەم ئوغۇللىرىغا شۇنداق ئۆچ بولغاچقا ، تاپقان پۇللىرىنى ئۇلارغا بەرمەيدۇ، كۈنلىكى تىلەپ تاپقان پۇللارنى ئوردا ئالدىدىكى بىر يەككە تىجارەتچىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۆيىگە كېتىدۇ. ئۆتكەندە بىرسى ھېلىقى تىجارەتچى بىلەن سۆزلىشىپ، ھېلىقى تىلەمچى كىشىنىڭ 38 مىڭ يۈەن نەقپۇلى بار-لىقىنى ئۇقۇپتۇ . مەن دەسلەپتە ئىشەنمەيتتىم ، لې-كىن ئۇنىڭ بىر موچەن دەسمىي سالماي، ھەر كۈنى كىرىملا قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ، ھەقىقەتەن شۇنچە كۆپ پۇلى بارلىقىغا ئىشەندىم . مەنمۇ بىكارچىلىقتا ھېلىقى تىلەمچىنىڭ ئىشلىرىنى كۆزەتكەن ۋە پارچە پۇلنى پۈتۈنلەپ «خەزىنىچى» تى-جارەتچىگە ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى بىر قانچە قېتىم كۆر-گەنىدىم.

— مەنمۇ ئىلگىرى تىلەمچىلەرنىڭ ئىشلىرى ۋە توپلىغان پۇللىرى ھەققىدە نۇرغۇن پاراڭلارنى ئاڭلى-غان. ئەمما، ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇنچىۋالا ئەمەستۇ دەپتىكەنمەن. دەرۋەقە، كۈنلىكى نەچچە ئون، نەچچە يۈز،

ھەتتا مىڭلاپ ئادەم 5 - 10 پۇڭدىن بەرسە، بۇ پۇللار پەقەت خەجلەنمىسە خېلى بىر ئىش بولغۇدەك. مەن تولىمۇ يۈزەكى ئويلاپتىمەن. «تاما - تاما كۆل بولار» دېگەن شۇ-دە! پارچە پۇل دەپ كۆزگە ئىلىمىغان بىلەن ئۇمۇ توپلىنىۋەرسە، «ئون مىڭ»لار ھاسىل بولىدىغانلىقى راست!

— بۇ گېپىڭىز جايىدا، مۇبادا تىلەمچىلەرنىڭ بىر كۈنلۈك «غەلىمى»نى سانىغان جايغا بېرىپ قالسىڭىز، ئۇلارنى راستىنلا بولاڭچى ئىكەن دەپ قالىسىز. ئاخشاملىرى قىلغان باراۋەتلىرى، ئەيش - ئىشرەتلىرىنى كۆرىدىغان بولسىڭىز، تىلەمچىلەر توغرىسىدىكى گەپلەرگە شۈبھىلەنمىگەن بولاتتىڭىز... بىزمۇ تازا ئەخمەق خەق، دىۋانە - تىلەمچىلەر نېمە ئىش قىلىپ بەرگىنى ئۈچۈن پۇل بېرىمىز؟ ياكى ئۇلار چەت ئەللەردىكىدەك ساز چېلىپ كۆڭۈل ئاچىدىغان بىرەر ئىشنى، پايدىلىق گەپنى قىلىپ بەرمىسە! ماقۇل، سىز دېگەندەك، مېيىپلارغا پۇل بېرىشكە كۆپچىلىك ئادەم رازى. بۇ ئىنسانپەرۋەرلىك بولىدۇ، لېكىن، ئۇلارمۇ ئۆزىنى سوراپ، بىزنى ئەخمەق قىلماسلىقى، تاپقانلىرى يېتەرلىك بولغان ئەھۋالدا ۋىجدان بىلەن ياشاشنى بىلىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى...

ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتۈپ، مەن دوختۇرخانىدىن چىقتىم. بىر يەكشەنبە كۈنى يېڭىسارلىق بىر ئاغىنەم يوقلاپ كەلدى، تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپىدە ئىشلەيدىغان يەنە بىر دوستۇممۇ كەپتۇ. بىز بىللە

بازار ئايلاندۇق ، ھېيتگاھ يەر ئاستى سودا سارىيىنى
كۆرۈپ ئۆيگە قايتىپ كېلىۋېتىپ ، ھېلىقى مېيىپ
تىلەمچىنى ئۇچرىتىپ قالدۇق . مېنىڭ كۆز ئالدىمغا
دوختۇرخانىدا بولۇنغان تالاش - تارتىش كەلدى .
شۇنداقتىمۇ ، كۆنۈپ قالغان كۆڭۈل ئۇنىمىسا كېرەك ،
ئۇنىڭغا يەنە پۇل بەردىم . ئىككى دوستۇممۇ قاراپ
تۇرمىدى . يولدا كېتىۋېتىپ مېيىپ تىلەمچىنىڭ نۇر-
غۇن پۇلى بارلىقىنى ئۇلارغا سۆزلەپ بەردىم .

يېڭىسارلىق دوستۇم مۇنداق دېدى :

— بۇنىسى راست ، يېڭىساردا ئىككى يىلنىڭ
ئالدىدا بىر دىۋانە ئۆلۈپ كەتتى ، ئۇنىڭ يېنىدىن
چىققان پارچە - پۇرات پۇل 42 مىڭ يۈەندىن ئاشىدۇ.
ھەممە ئادەم ھەيران قالدى. ئۇ بىر تۇل ئايال ئىدى،
ھېلىقى پۇللارنى پاخال، پاختا ئورنىدا كاك ئۇستىگە،
يوتقان - كۆرپىگە ، چاپان - چارىسىنىڭ قېتىغا سال-
غانىكەن ، ھەممىسى بىر پۇڭدىن بىر موچەنگىچە پۇل
ئىكەن . كىيگەن كىيىملىرىگە قارىغىلى بولمايتتى ،
تاماقنىمۇ تىلەپ يەيتتى ... ئۇنىڭ بۇنچىۋالا پۇلى
بارلىقىغا ھېچ كىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى؛ ئى-
چىمدە ، جاپا بىلەن تاپقان پۇلنى خەجلەشنى بىلمى-
سە ، تارتقان جاپاسى ۋە جېنىغا ۋاي دېسە بولىدىكەن
دەپ قالدىم ... « قەشقەر گېزىتى » گە بىر تۇل ئايال-
نىڭ 20 نەچچە مىڭ يۈەن پۇلنى مەكتەپكە بەرگەنلى-
كى تەشۋىق قىلىندى ، ئۇمۇ تىلەمچى ئىدى . گېزىتتە
بۇ تەرىپى ئېنىق دېيىلمەپتۇ ، ئۇنىسى مەرىپەتپەرۋەر
دىۋانە دېسە بولىدۇ. بۇ ھەقىقەتەن تارىختا كۆرۈلۈپ
باقمىغان ئىش ...

يەنە بىر دوستۇمىمۇ قوشۇمچە قىلدى :

— بىزنىڭ مەكتەپتە بىرسىنىڭ تىلەمچى تۇغ-قىنى بار ئىكەن ، - دېدى ئۇ ، - بۇ تىلەمچى ئۆلگەن-دىن كېيىن ، مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر سوروۇشتە قىلىپ يۈرۈپ ، خىزمەتدىشىمىزنى تاپتى . ئۇلار ئەسلىدە يىراق تۇغقانلاردىن ئىكەن ، تىلەمچىنىڭ يېنىدىن 37 مىڭ يۈەن پۇل چىقىپتۇ ، قانۇن ئورۇنلىرى ئۇنى خىزمەتدىشىمىزغا مىراس قىلىپ بەردى ، خىزمەتدى-شىمىز تىلەمچىنىڭ ئۆز تۇغقىنى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمىغاچ ، باشتا پۇلنى ئالغىلى ئۇنىمىدى ، كېيىن باشقىلارنىڭ سۆلھ- سالاسى بىلەن ئالدى . تىلەم-چىنىڭ نەقپۇلىدىن باشقا ، بىر نەچچە سەر ئالتۇن ۋە مەلۇم سانىدا تىللاسىمۇ بار ئىكەن . ئاجايىپ ئىش ، تىلەمچىلەر شۇنچە پۇللارنى تاپىدىكەن، يەنە قانائەت قىلماي تىلەيدىكەن ، قارىغاندا ، دەسمىي سالماي ئاسان تاپىدىغان پۇل بولغاچقا ، تاپقانىنى-رى ئاچكۆزلىشىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ .

شۇنداق ، دىۋانىلار شاھلاردەك ئەركىن ، ئۇلار-غا سوتمۇ يوق ، تاپاۋىتىدىن باجمۇ ئالمايدۇ . ئەمە-ما قىلغان « ئەجرى » نىڭ ئاقىۋىتى چاشقانىنىڭ تىنىم تاپماي يىغقىنىنى پاقا ئوسۇرۇپ يېتىپ يەپتۇ دېگەندەك بولىدۇ .

«كوڭكا چاشقىنى» پۇل قايغۇسىدا

مەن بىرگە ياشايدىغانىدەكلا تونۇيدىغان بىر ئادەم بار . ئۇ ، ئاپتوبۇسنىڭ بېلەت

تەكشۈرگۈچىسى. ئۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق ئېلىم - بې-
رىم مۇناسىۋىتىم يوق، سىرداشمۇ ئەمەسمەن. شۇنچە
يىللاردىن بۇيان، مەن ئۇنىڭ ئالدىدا بىر يولۇچى.
دېمەك، ئۇ مېنى شۇنچىلىكلا تونۇيدۇ ۋە چۈشىنىدۇ.
ئەمەلىيەتتە ئۇ مېنى تونۇمايدۇ، سەۋەبى، ئۇنىڭ
ئۇچرىشىپ تۇرىدىغان ئادەملىرى شۇنداق كۆپ، مې-
نىڭچە، ئۇ پۇلدىن باشقىسىغا ئانچە قىزىقمىسا كې-
رەك! مەنمۇ ئۇنىڭ ئىسمى - فامىلىسى، مىللىتى، ئىج-
تىمائىي مۇناسىۋەت دائىرىسى دېگەندەك تەرەپلىرى
ھەققىدە ھېچنېمە ئۇقمايمەن، پەقەت پاساژىرلار باش
بېكىتىنىڭ بېلەت تەكشۈرگۈچىسى، نۆۋەتچى ئاپتو-
بۇسلارغا ئادەم چىقىرىپ، نەرسە - كېرەك بېسىپ بەر-
گۈچىسى ئىكەنلىكىنىلا بىلىمەن. ئەپسۇسلىنارلىقى،
يولۇچى سۈپىتىدە ئۇنىڭ بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇر-
سامۇ شۇنچىلىكلا تونۇيدىغانلىقىمدۇر. مۇخبىرلىق
ۋەزىپەم مېنى ھەمىشە ناھىيىلەرگە بېرىپ جەمئىيەت
بىلەن ئۇچرىشىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. بۇ جەرياندا مەن
ئاپتوبۇس بىلەن يول يۈرىمەن. ئۇنىڭدىن باشقا،
ئاتا - ئانام ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلارنى يوقلاش ئۈچۈن
يۇرتقا بارغاندىمۇ ئائىلە بويىچە ئاپتوبۇسقا چىقى-
مىز. كۆپ ھاللاردا، مەن ئولتۇرماقچى بولغان يولۇ-
چىلار ئاپتوبۇسىدا ئاشۇ ياپما قاپاق، دورداي كال-
پۇك، ئاق سېرىق، يۈزى ئۇزۇنچاق ئادەم پەيدا بولى-
دۇ - دە، بېلەت تەكشۈرۈشكە باشلايدۇ. قارىماققا ئۇ،
كىشىگە ئىنتايىن ئاكتىپ، ئەستايىدىل ئىشلەيدىغان
ئادەمدەك تۇيغۇ بېرىدۇ. مەن ئۇنىڭ ئىشتىكى تەشەب-

بۇسكارلىقىنى، باشقا ئاپتوبۇسلارنىڭ بىلەت تەكشۈر-
گۈچىلىكىنىمۇ تالىشىدىغانلىقىنى كۆپ قېتىم ئاڭلى-
غان ۋە كۆرگەنىدىم. ئۇ، بىر ئاپتوبۇسنى يولغا سېلىپ
بولۇپلا، بېلەت تەكشۈرگۈچىسى بېكى-
تىلمىگەن يەنە بىر ئاپتوبۇسقا؛ ئۇنى يولغا
سېلىپ بولۇپ، يەنە بىر ئاپتوبۇسقا چىقىپ ئىشلەيت-
تى، نۇرغۇن يولۇچىلارنىڭ نەزەرىدە ئۇ بىكەتنىڭ ئا-
ساسلىق ئادىمى بولسا كېرەك دېگەن قاراش شەكىللى-
نىپ قالغان بولۇپ، ساددا، بىر ئىشقا ئۈزە قارايدى-
غان دېهقان يولۇچىلار شۇ خىل قاراش تۈپەيلى كۆڭ-
لىدە ئۇنى چوڭ سانايتتى؛ مەن خىزمىتىمنىڭ خاراك-
تېرىگە ئاساسەن، گاھىدا ئۇنىڭ ئاپتوبۇس بىلەن
مېڭىپ تىجارەت قىلىدىغان، شەھەردىن مال يۆتكەپ
تۇرىدىغان كىشىلەردىن دائىملىق چوپقەتلىرى بار-
لىقىنى ئاڭلاپ قالاتتىم، ھېلىقى چوپقەتلەر ئۇنى ئا-
لاھىدە بىر خىل خۇشامەت بىلەن تىلغا ئېلىشاتتى،
ئاپتوبۇس ئۈستىگە باسىدىغان يۈكلىرى ئۈچۈن ھەق-
نى ئازراق ئېلىشنى تىلەيتتى. مۇمكىن بولسا جىڭغا
سالماي، ئۇنىڭ ئاغزىدىن قانچە پۇلنىڭ گېپى چىق-
سا ئىنجىقشماي بېرەتتى، تالون كەسمىسىمۇ ماقۇل
دەيتتى. ئۇ، پۇلنى يانچۇقىغا سېلىپ، شوپۇرغا دەپ
قوياتتى ياكى ئازراق قىسمىنى بېرىپ ئىشنى توغرى-
لايتتى. چۈنكى، شوپۇرغىمۇ پۇل لازىم، ھۆكۈمەتنىڭ
ماشىنىسى ئۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ماڭمىسا بولمايدۇ! تۇۋا
دېگۈدەك ئىش، خۇشامەت بىلەن ئۆزىنى خار قىلغان-
دىن كۆرە، جىڭلىتىپ قانچىلىك كەلسە، بەلگىلىمە

بويىچە ھەق تۆلىسە، شۇ كىشى مەغرۇر، مەردانە بول-
ماسمۇ؟ يانچۇقى ئۈچۈن پايپېتەك بولۇۋاتقان بىر ئا-
دەم يەنە بىر ئادەمگە قانچىلىك مەنپەئەت يەتكۈزەر؟!
تېخى ھېلىقى تەكشۈرگۈچىنىڭ «ئاداش، ئەسلىدە جىڭ-
غا سالسا، مېلىڭلار 60 - 70 يۈەنلىك كېلەتتى، مەن
يېرىمىنى ئالدىم جۇمۇ!» دەپ چوڭ پايدا يەتكۈزگەن-
دەك تەلەپپۇزدا ئۆزىنى كۆرسىتىشىچۇ! بۇنىڭغا ئا-
دەمنىڭ ۋىجدانىي تۇيغۇسى، ئوغىسى قاتتىق قايناي دۇ،
ئەمەلىيەتتە «يېرىمى ھەق ئالدىم» دېگەن ئاشۇ مالنى
جىڭغا سالسا، تەكشۈرگۈچىگە بەرگەن پۇلنىڭ يېرىمى-
مۇ كەتمەيدىغانلىقى ئېنىق. بۇنداق ئەھۋال چەتئەل-
لىكلەردە ئۇچرىمايدۇ. ئۇلاردا ئەمەلىيەت، ھەقىقەت-
كە بولغان چۈشەنچە چوڭقۇر، ئەقىدە كۈچلۈك بولسا
كېرەك. ئەپسۇسلىنارلىق يەنە بىر ئىش، بەزى چوپ-
قەتلەر يۇرتىدىن كەلگەندە، بېلەت تەكشۈرگۈچىگە
يەل - يېمىش، قوغۇن - تاۋۇز، سەي - كۆكتاتلارنى
ئالغاچ كېلىدىكەن، ئايرىملىرى بازارغا ئاپىرىپ ئۇ-
نى مەخسۇس مېھمان قىلىدىكەن، سوۋغا - سالام ئې-
لىپ بېرىدىكەن، بۇلار پايدا - زىيان مۇناسىۋىتىدى-
كى «قەدىر - قىممەت» بولۇپ، دوستلۇقتىكى قەدىر -
قىممەت قاتارىدا كىرمەيدۇ.

مەلۇم بىرەيلەن ئېيتقاندەك، بۇنداق مۇناسى-
ۋەتتە چوپقەتلەرنىڭ ئالىدىغان پايدىسى ئىنتايىن ئاز.
ئاشۇنداق «غەلىۋى-شەلىۋى» لەر ئۈچۈن كەتكەن چىقىمنى
ھېسابلىغاندا ئۇلارنىڭ ئالىدىغان پايدىسىدىن تارتىدى-
غان زىيىنى نەچچە ھەسسە كۆپ بولىدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ

ھەر ئىككىلىسى پايدا تەمەسىدا بولۇپ، بىر - بىر-
سىنى شۇلۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. تولا چاغلاردا ئۇلار
بۇنى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت دائىرىسىگە كىرگۈزۈ-
ۋالىدۇ. ئەمەلىيەتتە، مەقسەت، مەزمۇن، شەكىل باش-
قا بولۇپ، ئۇلارنى ئۆزلىرى بىلمىدىغان بىر خىل كۈچ،
ئىمتىياز، پايدا-مەنپەئەت ئاشۇنداق باغلاپ، چېكى
روشەن چوپقەتلەرگە ئايلاندۇرۇپ قويغان، چوپقەتلىك
مۇناسىۋىتىمۇ كۆرۈنۈشتىكىدەك ياخشى مۇلازىمەت ۋە
توغرا پوزىتسىيىدىن شەكىللەنگەن ئەمەس: بېلەت
تەكشۈرگۈچىنىڭ «چوپقەتلەر» دىن باشقىمۇ پايدا ئې-
لىش ئۇسۇلى بار. ئۇمۇ خۇددى دوختۇرخانىنىڭ ھې-
لىقى نومۇر ساتقۇچىسى، ئىگىلىك باشقۇرۇش پونكى-
تىنىڭ پۇل تارقاتقۇچىسى ۋە كوچا تىلەمچىسىگە ئوخ-
شاش پارچە پۇل مەستانىسى. ئۇ پۇلغا كۆنۈپ كەت-
كەن بولۇپ، مانا بۇ تىنىم تاپماسلىقنىڭ ھەقىقىي
ماھىيىتى. نەپسانىيەت ئۇنىڭغا ھەممىنى قىلىشنى
ئۆگەتكەن. ئۇ رەھبەرلىكنىڭ ئاغزىدا تىنىم تاپماي
ئىشلەيدىغان، ھېرىپ - چارچاشنى بىلمەيدىغان خا-
دىم، ھەر يىلى ئىلغار خىزمەتچى، ئىلغار بېلەت تەك-
شۈرگۈچى بولۇپ باھالىنىپ شەرەپسەھىنىسىنىڭ باش
تەرىپىگە ئىسمى، رەسىمى چىقىدۇ. ئاڭلىسام ئۇنىڭ
ئايرىم خىزمەتداشلىرى: «نېمانچە جان قىينايسەن،
ئۆزۈڭگە تەقسىم قىلىنغان ئىشلارنىلا قىلساڭ بولماس-
مۇ؟» دەپتىكەن، ئۇ دەرھال يالغان ئاكتىپلىق قىلىپ:
«ئاتايىن ئىشلىگەندىن كېيىن، بېرىلىپ ئىشلەش كې-
رەك، قانچىلىك ئېغىر ئىش ئىدى بۇ» دەپ جاۋاب بې-

رىپتۇ. مەلۇمكى، شۇنداق دېگۈچىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇ-
نىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق «جان قىينايدىغان» لىقىنى
ئوبدان بىلىدۇ، ئۇلارنىڭمۇ ئاشۇنىڭغا ئوخشاش تالى-
شىپ ئىشلىگۈسى بار. ئەمما، ئۇلار ئۆز مەجبۇرىيىتى-
نى ئادا قىلىپ، ئانىنى ھالال بېيىشنى ئارزۇ قىلىدۇ،
ئۇلارنىڭ «قەھرىمان» ىمىزغا قارىتا نۇرغۇن قورساق
كۆيۈكى بار، لېكىن دېمەيدۇ، ئەسلىدە ئۇنىڭغا بېلەت
سېتىۋالغۇچى ھەقدارلارنىڭ گەپ قىلغىنى تۈزۈك. ئۇ-
لار گەپ قىلمىسا، باشقا گەپ قىلغۇچىلار يالغۇز قېلىپ
ئۇڭايسىز ھالغا چۈشىدۇ، تۆھمەتچىگە ئايلىنىدۇ. ئۇ-
لارنىڭ خىزمەت تەرتىپىدە يولۇچىلارنى قاقتى - سوق-
تى قىلىش قاتتىق چەكلەنگەن بولسىمۇ، ھەقدارلار
مەلۇم قىلمىسا، باشلىقمۇ ۋە باشقا بىر كىملەرمۇ ئۇ-
نى ھەممىشە نازارەت قىلىپ تۇرالمايدۇ. شۇنداق ئى-
كەن، يولۇچىلارنىڭ ئاجىزلىقىدىن پۇرسەتپەرەسلەر
پايدىلانماي قالامدۇ؟! بۇنداق جايدا رەھبەرلەرنىڭ
كۆرۈدىغىنى، ئاڭلايدىغىنى بايىقىدەك سىلىق ھەر-
كەت، چىرايلىق گەپ. ئۇنىڭ ھېلىقى گېپى چىن بول-
سا ئىدى، ئالىيجاناب روھنىڭ نامايەندىسى بولات-
تى. ھالبۇكى، ھازىرقى ۋاقىتتا يەنىلا ساختا بولسى-
مۇ ياغلىما گەپ رەھبەرلەرنىڭ قۇلىقىغا بەكرەك يا-
قىدۇ؛ شۇڭا، ئۇ گاھىدا گالۋاڭلىق، نادانلىق قىلىپ
پەيدا قىلغان جېدەل - ماجىرالارنى، سەۋەنلىك گەرچە
ئۇنىڭدا بولسىمۇ، قىسمەنلىك دەپ سالىۋات قىلىۋې-
تىدۇ، ئۇنىڭ چۆنتەك توملايدىغان قىلىقلىرىنى ئۈن-
تىنسىز، بۇسىنى چىقارماي يوققا چىقىرىۋېتىدۇ. بۇ

ئارقىلىق ئۇنىڭ «تەشەببۇسكارلىق»نى قوغداپ قا-
لىدۇ، پەقەت بولمىغاندا ئۇنى بىرەر ئىشقا «باشچى»
قىلىپ قويۇشنى ئويلىشىدۇ... بۇ كىمنىڭ ئىشى بول-
سا مەيلى. ئەسلى گەپكە كەلسەم، مەن ئۇنى شۇنچى-
لىكلا تونۇيمەن، ئۇنىڭ تەرجىمىھالىغا مۇناسىۋەت-
لىك يەنە نۇرغۇن تەرەپلەردىن خەۋەر تاپالمىغان بو-
لۇشۇم مۇمكىن. تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ كولىساق سېسىقى
چىقامدۇ ياكى خۇش بۇيىمۇ، بۇنىسى نامەلۇم! مېنىڭ-
چە، بۇ يەردە ئۇنداق قىلىش ھاجەت بولمىسا كېرەك.

شۇنداق بىر ئىش زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ،
شۇ كۈنى يېڭىسارغا بېرىش زۆرۆرىيىتى بىلەن بىكەت-
كە كىردىم. ئاپتوبۇس خېلى بىر كەمدە ئاران تولدى.
بىلەت سېتىش ئورنىدىن بىلەت ئېلىپ كېلەي دېسەم
ھەمسەپەرلىرىم: «بىلەت تەكشۈرگۈچىگە پۇل بەرسەك بو-
لىدۇ، بىلەت ئېلىپ كەلسە يىرتقىلى ئۇنىماي ئاۋارە
قىلىدۇ، پۇل بەرسەك تېزلا يولغا سالىدۇ» دېيىشتى. ئىل-
گىرى بۇنداق ئىشلار ناھايىتى ئاز كۆرۈلەتتى. يېقىن-
قى يىللاردىن بۇيان، ھەممىلا ئاپتوبۇستا دېگۈدەك يو-
لۇچىلار بىلەت ئالماي ئورۇندۇق ئىگىلەپ بولۇپ، بىلەت
تەكشۈرگۈچىگە پۇل بېرىدىغان، بىلەت تەكشۈرگۈچى بىلەت
رەسمىيىتىنى ئۆزى ئۆتەپ يولغا سالىدىغان ئىش ئو-
مۇمىلىشىشقا يۈزلەنگەنىدى. مەن بۇنى شەخسلەر ئى-
گىلىكىدىكى ئاپتوبۇسلارنىڭ شوپۇرلىرى بىلەت سې-
تىش مۇلازىمەت ھەققىنى بېكەتنىڭ ئېلىشى، كىرا پۇ-
لىنى ۋاقتىدا ئالالماسلىقى تۈپەيلىدىن نەقپۇلغا
ئادەم سېلىشقا خۇشتار بولۇپ كەتكەنلىكىدىن

كېلىپ چىققان ئىش بولسا كېرەك دەپ قارايمەن. ھالبۇكى، بېلەت تەكشۈرگۈچىلەرمۇ ئۇلارغا ماسلىشاتتى، بۇ جەھەتتە ئورتاق ھەمكارلىشىپ تىل بىرىكتۈرۈۋالغانىدى... مەن ھەمىشە پەرلىرىمنىڭ گېپىگە ئاساسەن، پۇل تۆلەشكە ماقۇل بولدۇم. بىرچاغدا، قولۇمدىكى كىتابتىن بېشىمنى كۆتۈرسەم مەن تونۇيدىغان ھېلىقى بېلەت تەكشۈرگۈچى ئاپتوبۇسنىڭ ئارقا تەرىپىدىن باشلاپ، بېلەت تەكشۈرۈپ، بېلەتى يوقلاردىن پۇل ئېلىشقا باشلاپتۇ، ئۇ مېنىڭ ئۇدۇلۇمغا كەلگەندە:

— بېلەت قېنى؟! — دەپ سورىدى.

مەن ئىككى يۈەنلىك پۇلدىن ئىككىسىنى تەڭلىدىم. ئۇ گەپ قىلماي ئالدى، يان تەرىپىمدە ئولتۇرغان بىر بالا بىر تۇتام پارچە پۇلنى تەڭلىۋىدى، ئۇ تەرىنى تۈرۈپ:

— ۋاييەي، نېماندىق پارچە پۇل بۇ؟! پۈتۈن پۇل يوقما؟! بۇ نەچچە پۇل؟ — دېدى.

— ئوتتۇز يەتتە يېرىم موچەن.

— پۇلۇڭ يەتمەيدىكەن! تۆت كوي بېرە، تۆت كوي!

— ھەممىسى شۇ، مەندە ئەمدى پۇل يوق! — بالا ئىلتىجا بىلەن تەلمۈردى.

— تۇتە پۇلۇڭنى، چۈشۈپ كەت. باشقا ئادەم چىقىدۇ، چۈشە تېز!

تەكشۈرگۈچى بالىنى چۈشۈپ كېتىشكە مەجبۇرلىدى، بالا ھەر قانچە يالۋۇرسىمۇ، ئۇ پىسەنتىگە ئالمىدى، مەن بالىنىڭ راستىنلا پۇلى يوقلۇقىنى بىل-

دىم . ئەسلىدە ئۇ يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ توپلۇق يې-
زىسىدىن بولۇپ ، ۋىلايەتلىك كىنو - فىلىم تارقى-
تىش - قويۇش شىركىتىنىڭ يېنىدا ناۋايلىق ھۈنى-
رىنى ئۆگىنىدىكەن ، ئۇستىسى ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا،
ناۋايخانىدىن چىقىپ كېتىپ كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن
شاگىرتلار ناۋايخانىنى ئاچالماي ئاچ قاپتۇ . شۇڭا
ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كەتمەكچى بولغانىكەن . بالا نام-
رات چىراي ، كىيىملىرى توپا - تەرەت ئىدى . مېنىڭ
ئۇنىڭغا يـاردەم قىلغۇم كەلـدى - دە ، بېلەت تەك-
شۈرگۈچىگە :
— بۇ بالىنىڭ پۇلىنى ئالسىلا ، مەن بەرگەن
تۆت يۈەندىن ئاشىدىغان ئىككى موچەننى بۇ بالى-
نىڭ كەلمىگەن پۇلىغا ھېساب قىلسىلا ، - دېدىم.
بېلەت تەكشۈرگۈچى ماڭا چەكچىيىپ قارىدى ،
ياپما قاپاقلىرىدىن مۆز تۆكۈلىدىغانىدەك ، سارغۇچ
يۈزى ئېسىلدى .
— بولمايدۇ ، ساڭا پۇل يانمايدۇ ؟ !
— نېمىشقا يانمايدۇ؟ بېلەت ئۈچ يۈەن80 پۇڭ، ئىك-
كى موچەن ئاشىدۇ ئەمەسمۇ؟ بۇ بالىغا بەش پۇڭ قو-
شۇپ قويسىلا يەنە 15 پۇڭ ئاشىدۇ ...
— بىلمىمەن ، بۇ بالىغا ياردەم قىلغۇڭ بولسا ،
تۆت كوي بەر ، بولمىسا ، سەنمۇ چۈشۈپ كېتە !
— نېمە دەيدۇ بۇ ، نېمانداق كاج ئادەم سىلە؟
گېپىمنى چۈشىنىۋاتامىلا ياكى ...
— ساڭا پۇل يانمايدۇ دېدىمغۇ، ياندۇ دېسەڭ،
تۇتە تۆت كوياڭنى ، بېلەت ئېلىپ كېلىپ ماشىنىغا
چىق !

زەردەم قايناپ، شۇنداق ئاچچىقىم كەلدىكى، ئۆزۈمنى ئاران - ئاران بېسىۋالدىم. نېمانداق تە-تۈرلۈك بۇ! ؟ مەن يەنە گەپ قىلماي دېگىنچە ئارقا تەرەپتىن بىرسى :

— كاچ تالاشمىغا، ئۇكام، ئىككى موچەن دېگەن ئۇ يەردە قويسا، بۇ يەردە يوق نەرسە. ئىككى مو-چەننى دەپ ئاۋارە بولۇپ، ماشىنىدىن چۈشۈپ بېلەت ئېلىپ چىققىچە، مۇشۇلار ئۆزلىرى نېمە ئىش قىلسا قىلمامدۇ، بىزنى تېزراق يولغا سېلىپ قويسا بولدى ئەمەسمۇ ؟ - دېدى.

— مېنىڭ ئىككى موچەنگە چىدىمىغان يېرىم يوق، ئاكا! بۇ يولسىزلىق بىلەن بوزەك قىلىۋاتىدۇ. جاھاننىڭ ئىگىسى بار، بۇنداق-لار دېگىنىم ھېساب دېسە بولماس.

— ھەي، ئۇكام، ھازىر بىكارغا كىم ئىشلەيدۇ، ئۇنىڭغا ھەر بىر ئادەمدىن ئىككى موچەندىن پۇل قالمىسا، بېلەت كەستۈرۈپ، يولغا سېلىپ قويامدۇ؟

— ئۇنداق قىلسا بولمايدۇ، بۇ ئۇنىڭ قىلىد-غان ئىشى تۇرسا، - دېدىم مەن پرىنسىپنى دەستەك قىلىپ، - بۇ ئاداش يا بېلەت تەكشۈرۈشكە تۇرسۇن، يا بېلەت سېتىشقا! مۇشۇنداق يولسىزلىق بىلەن باشقىلاردىن پۇل ئۇندۇرۇۋالىمەن دېسە، شەرمەندىلىك بولمامدۇ؟! ئەسلىدە، بېلەت سېتىش بۇنىڭ ئىشى ئەمەس، مەن تېخى بېلەتنى خالىس ئەپچىقىپ بېرى-دىغان ياكى پۇلنى شوپۇرغا ئۆتكۈزۈپ يولۇچىلارنى يولغا سالىدىغان ئوخشايدۇ، دەپتىمەن.

— ھەي، ئۇكام، سىز نەدە، جاھان نەدە؟ بۇنداق غوجاملارغا شەرمەندىلىكمۇ، نومۇسمۇ بەرىبىر، پۇلغا تۇرغان خەق بۇ، ھازىر ياخشى ئىشنى بىكارغا قىلىدىغان ئۇ چاغلاردىكى لىپي فىلك قالمىدى!

«تەكشۈرگۈچى» ئىشنىڭ چىگىغا چىقىپ قالىدىغانلىقىنى پەملىدى بولغاي، مەندىن ئالغان تۆت يۈەننى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ:

— بىلەت ئال، بولمىسا چۈشۈپ كەت! - دېدى. ئۇنىڭ مۇئامىلىسى شۇنداق قوپال ئىدىكى، غەزەپتىن تىترەپ كەتتىم، قولۇمدا بىلەت بولۇپ قالىدىغان بولسا، نېمە كۆرسەممۇ ئېگەككە ئىككىنى سالار ئىدىم! ئەپسۇس، ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ، ھېلىقى بالا بىلەن ئىككىمىزگە بىلەت ئېلىش ئۈچۈن ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كەتتىم، بىلەتنى ئېلىپ چىقسام، ئىككى ئادەمدىن 10 يۈەن ئېلىپ، بالىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، ئىككىمىزنىڭ ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ بوپتۇ.

— ئورۇن تۇگىدى، كېيىن ماڭىدىغان ماشىنىغا چىق!-دېدى بىلەت تەكشۈرگۈچى قولۇمدىكى بىلەتكە كۆز ىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ.

— ئۇنداق بولسا، - دېدىم مەن دەرغەزەپ ئىچىدىكى نەپرىتىمنى زورىغا بېسىۋېلىپ، - يول، ئىككىمىز باشلىقىڭىزنىڭ ئالدىغا بارىمىز، سىزنىڭ توغرىمۇ، مېنىڭ توغرىمۇ؟ ئايرىيمىز، ئاندىن بۇ ماشىنىنى ماڭغۇزسەن، بولمىسا مەن ماڭمايمەنكى، سەن بىلەن ئوبدان ھېساب - كىتاب قىلىشىمەن...

— سەن كىرسەڭ كىر نۆەر، مەن كىرمەيمەن، ھازىر

باشلىقمۇ يوق.

— خام خىيال قىلما، سېنى سۆرەپ بولسىمۇ ئەكىرىمەن!

بىز خېلى دەتالاش قىلدۇق، ئۇنىڭ ئاپتوبۇستىكى تونۇش - چوپقەتلىرى مېنى ئەيىبلىمەدى: «تەڭ بولماڭ، كېيىن بېرىڭ...»، «چىدىماس ئىمىكەن بۇ، كارىلىرى بولمىسۇن، ئۇستام، قاقشاپ توختاپ قالدۇ»، «بىزنى ماڭغىلى قويە، ئاداش» چاپانچىلار شۇنداق دېيىشىپ، ئۇنىڭ نوخۇلىسىنى ئۆستۈرۈپ قويدى. مەن ئۇلارغا چىرايلىق چۈشەنچە بەردىم ۋە نىيتىمدىن قەتئىي يانمايدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇنىڭ بىر نەچچە چۆپقەتلىرى ۋە شوپۇر ئارىغا چۈشۈپ كېلىشتۈرمىچىلىك قىلدى. بېلەت تەكشۈرگۈچى سەل بوشىدى، مەن گېپىمدە چىڭ تۇردۇم. ئاخىرى باشلىقنىڭ ئالدىغا كىرىدىغان بولدۇق.

— بولدۇ، باشلىقنىڭ ئالدىغا كىرەيلى، ماشىنىنىڭ ۋاقتىدا مېڭىشىغا توسقۇنلۇق قىلدىڭ، ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى چۈشۈرۈۋېتىمەن، بارلىق زىيانىنى سەن تۆلەيسەن، - دەپ پوپوزا قىلدى بېلەت تەكشۈرگۈچى.

— تۆلەيمەن! - دېدىم مەن.

تۇرۇپلا ئۇ باشلىقنىڭ قېشىغا كىرىدىغان ئىشنى ئارقىغا سۆرەپ تۇردۇۋالدى. بىر قانچە پېشقەدەم يولۇچى ماڭا:

— ئۇكام، بولدى قىلسىلا، بالدۇر كېلىپ ئالغان ئورۇن بولغاندىن كېيىن، سىلىمۇ جايىلىرىغا كى-

لىپ ئولتۇرسىلا، كېيىن چىققانلار ئورۇننى بىكارلاپ بەرسۇن، ئاپتوبۇستا ساقلاپ ئولتۇرغىلىمۇ ئىككى سائەتتىن ئاشتى، باشلىقنىڭ يېنىغا كىرسەڭلار يەنە بىرەر سائەت ھايال بولىسىلەر، بىرمۇنچە ئادەم ساقلاپ قالىمىز، ئەسلىدىغۇ بۇ كىشىنىڭ قىلغىنى توغرا ئەمەس، يول قويايلى، - دېدى.

— مانا مۇشۇنداق ئىشىمىز بولمايدۇ، - دېدىم مەن، - توغرا ئەمەسلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ھەق تەرەپكە يان باسماي، ئەكسىچە، توغرا قىلغۇچىغا نەسىھەت قىلىپ، پاسسىپ ھالەتكە چۈشۈرۈپ، تەسلىم قىلدۇرۇپ بېرىمىز. مۇشۇنداق ئەخمىقانە ئىشىمىز قاچان تۈگەر؟!

— ھەي، ئۇكام، ئەمدى قانداق قىلىمىز، ئۇجاھىللىق قىلىۋاتسا...

ئىشلار شۇنداق بولدى، بۇ ئىش مېنى خېلى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە ئازابلىدى.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، شۇنداق ئىشتىن يەنە بىرى يۈز بەردى. يازنىڭ ئاخىرقى ئايلىرى ئىدى. پەيزاۋاتتىن بىر دوستىمىز قوغۇن سەيلىسى قىلىشقا چاقىردى. بىز سەھەردىلا ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ ئاپتوبۇسقا چىقتۇق. خېلى ئۇزاق ساقلاشقا توغرا كەلدى، بىر كەمدە ئاپتوبۇس ئادەمگە تولدى، بېلەت تەكشۈرگۈچى چىقتى، قارىسام يەنە ھېلىقى ئاداش ئىكەن! «ئاھ خۇدا، يەنە تالىشىپ قالمىغىدۇق، ئاپلا، بېلەتنى ئېلىپ چىقىپ ئولتۇرساق بوپتىكەن» دېدىم ئىچىمدە.

— بىلەت، - دېدى ئۇ يېنىمغا كېلىپ.

— بىلەت ئالمىغان، - دېدىم مەن ۋە ئون يۈەن پۇل بېرىپ، ئىككىمىزگە بىلەت بېرىشىنى ئەسكەرتتىم. ئۇ بىر يۈەن قايتۇردى. ئەسلىدە بىر يۈەن 60 پۇڭ قاي- تۇرۇشى كېرەك ئىدى، شۇڭا، ئۇنىڭ قولىغا قارىدىم، خېلى كۆپ پارچە پۇل تۇرسىمۇ قايتۇرماي باشقىلار- نىڭ بىلىتىنى تەكشۈرۈش بىلەن بولۇپ كەتتى، مەن 60 پۇڭنى قايتۇرۇشنى ئەسكەرتىپ قويدۇم، ئۇ كۆزۈمە- نىڭ ئىچكىرىسىگە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپ قويدى. كېيىن، ئۇ ئىشىنى تۈگىتىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقاندا يە- نە بىر قېتىم ئېيتتىم.

— پارچە پۇل يوق! - دېدى ئۇ قوپال تەلەپپۇزدا.

— قولۇڭدا تۇرمامدۇ؟

— خەقنىڭ پۇلى بۇ؟! ساڭا نېمىشقا پۇل قاي- تۇرىدىكەنمەن؟

— بىر بىلەت تۆت يۈەن 20 پۇڭ، ئىككى بىلەت سەككىز يۈەن 40 پۇڭ، مەن ئون يۈەن بەردىم، سەن بىر يۈەن قايتۇرۇپ بەردىڭ، دېمەك يەنە 60 پۇڭ سەندە قالدى. تولا كاجلاشماي- لى، ئۆتكەندىمۇ شۇنداق قىلدىڭ، يەنە غىدىڭ-پىدىڭ قىلساڭ، بۇ قېتىم بوش تۇتۇشۇپ قالمايمىز جۇمۇ!

— ئەمىسە بىلەت ئېلىپ چىقمامسەن، ئاداش، - دېدى ئۇ بىردىنلا.

— بولىدۇ، پۇلنى بەرگىن ئەمىسە، - دېدىم مەن ئۇنىڭ مۇئامىلىسىنىڭ سەل ياخشىلانغانلىقىنى ھېس قىلىپ.

ئۇ پۇلنى ماڭا بېرىۋاتقاندا ئاپتوبۇستا ئول- تۇرغان بىر چاپانچى:

— ھەي، ئۇكا، توققۇز كوي دىكەندىن كېيىن بەرسىڭىز بولمامدۇ؟ بىر نەچچە موچەن پۇل نېمىگە يارايتتى، تالاشمىسىڭىز، بېخىللىق قىلمىسىڭىز نېمە بولار، بىر - ئىككى موچەندىن بەرگەن پۇلىمىزدىن پايدىلىنىپ تۇرمۇشنى غەملىۋالسۇن بۇمۇ! ۋاقتىدا مېڭىۋالايلى كوررا - كورراك قىلماي، - دېدى.

— نېمىشقا بېرىمەن، بىر نەچچە موچەننى؟ سىلە بىر قائىدە تېپىپ بەرسىلە ماڭا، يا مەن ساراڭ، ئەخمەق بولمىسام، يا ئۇ دىۋانە - تىلەمچى بولمىسا!

— تازىمۇ لى ئۇقمايدىغان بالا ئىكەن بۇ؟...

— ئولتۇرەۋا، ئادەمنىڭ بېزى! سەن قوشۇق سالماي! - دېدى ئاغىنەم غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ ھېلىقى چاپانچىغا، - يالاقچىلىق قىلمىساڭمۇ بولىدۇ، بىز دېيىشىۋاتقان ئىشقا قورساق كۆتۈرۈشۈڭ ھاجەتسىز...

مەن «تەكشۈرگۈچى» دىن پۇلنى ئېلىپ بېلەتسىنىۋېلىپ چىقىپ تاپشۇردۇم. ئاشقان ئالتە موچەنگە بىر بولاق گازىر ئالدىم.

— تازا گىجىڭ ئاداشلار ئىكەن بۇ ئىككىسى، - دېدى ئولتۇرغانلاردىن بىرى پەس ئاۋازدا، - ئازغىنە پۇلنى دەپ، ئاۋارە بولغانغا چۈشلۇقمۇ ئىش يوق، بۇ كەمگە مېڭىپمۇ بولاتتۇق...

— بىزنى ئۇنچىۋىلا دەپ كەتمىسىلە، ئاكا، - دېدى ئاغىنەم، - سىلىنىڭ پۇللىرى كۆپ بولسا، قانىچىلىك بەرسىلە مەيلى، بىز كىشىلەرنىڭ سېخىي بولۇشىنى تىلەيمىز، لېكىن، بىھۇدە سېخىيلىق قىلساقمۇ بولمايدۇ، بىزنىڭ سېخىيلىق قىلغۇدەك پۇلىمىز كۆپ ئەمەس، شۇڭا پۇلنى تېجەشلىك بىلەن

جايىدا ئىشلەتمىسەك بولمايدۇ. ئالتە موچەنمۇ پۇل، قارىسىلا، ئۇنىڭ نېمە قىلىپ بەرگىنىگە ئالتە موچەن پۇلنى بىكارغا بېرىمىز، بىز بەرمىسەكمۇ، ئىشلىگەن— بېلەت تەكشۈرگىنى ئۇچۇن ھۆكۈمەت ئىش ھەققى بې- رىدىغۇ، ئۇلارغا يولۇچىلار بولمىسا ئىش ھەققى نە- دىن كېلىدۇ؟ ئۇلارنىڭ جېنى يولۇچىلار، ئۇلارنى خا- لىغانچە قاقتى - سوقتى قىلسا بولمايدۇ. ئالتە مو- چەن ئېيتىشقا ئاز پۇل بولسىمۇ، مانا، بەش موچەنگە ماۋۇ بىر بولاق گازىر - پۇرچاقنى ئالدۇق، بىر مو- چەنگە بىر قاپ گۇگۇت كېلىدۇ؛ ئالتە موچەن بولمىسا، بىر كىم ئاشۇ نەرسىلەرنى بىكارغا بېرەمدۇ؟ ھەممىگە- لار خاپا بولدۇڭلار، ئويلاپ باقمامسىلەر، بىز كۆز ئالدىمىزنىلا كۆرسەك بولمايدۇ، بۇ بىزنىڭ يامان ئىللەتىمىز، بىرنى كۆرۈپ، بىرنى كۆرمەيمىز، بايا ئويلانماي ئاۋۇ تەرەپ بولدۇڭلار، مەن پاكىت كۆرسەت- سەم، «ھە، ئىش مۇنداقكەن» دەپ، مەن تەرەپكە ئۆتى- سىلەر ھەقاچان. مانا بۇ بىزنىڭ ئەڭ قاملاشمىغان خۇيىمىز، يامان ئىللەتىمىز. مۇشۇ تاپتا ماشىنىدا 50 كە يېقىن ئادەم بار. ھەر بىر ئادەم ئۈچ موچەن، سەككىز موچەن، ئالتە موچەن پۇلىمىزنى ئالمىساق، سىلەرچە نەچچە پۇل ئۇنىڭدا قالار؟ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەربىر ئادەمدىن ئۈچ موچەندىن تۇتۇپ قال- دى دەيلى، ئۇنىڭدا 15 يۈەن قالغان بولىدۇ. ماقۇل، 15 يۈەن قالماي 10 يۈەنمۇ قالسۇن، بىر كۈندە ئون ئاپتوبۇسنى يولغا سالسا، 100 يۈەن ساپ پايدا قال- دى دېگەن گەپ. دەسمىسى يوق، جەبرىسى يوق نەقلا پۇل - دە! شۇنداق بولغاندا ئۇ بىر ئايدا 3000 يۈەن، بىر يىلدا 20 - 30 مىڭ يۈەن پايدا ئالىدۇ. دېمەك،

يولۇچىلارنىڭ شۇنچىۋالا پۇلى بىكاردىنلا ئۇنىڭ يانچۇقىغا چۈشۈپ كەتتى، دېگەن گەپ. پارچە پۇلنىڭ كارامىتىنى مۇشۇنىڭدىن كۆرسەك بولىدۇ. شۇڭا، بۇنداق مۇناپىق، ئەخلاقسىز ئادەمگە بىر پۇڭنىمۇ بېرىشكە بولمايدۇ.

— راست، راست! — دېيىشتى ئاپتوبۇستىكى كىشىلەر غۇلغۇلا قىلىشىپ.

ئاندىن بىر قانچەيلەن ئۈچ موچەن، سەككىز موچەندىن پۇلىنىڭ بىلەت تەكشۈرگۈچىدە قالغانلىقىنى ئېيتىپ، بىلەت ساتقۇچى كەلگەندە قايتۇرۇۋالماقچى بولدى. شۇ ئەسنادا شوپۇر قايناپ - چىچاڭلاپ كابىنىكىغا چىقىپ ئاپتوبۇسنى ئوت ئالدۇرۇپ مېڭىپ كەتتى. بىلەت ساتقۇچى قاياققىدۇر غايىب بولغانىدى.

— بۇنداق ئىش يالغۇز بۇ يەردىلا ئەمەس، پەيزاۋات ناھىيىسىنىڭ ئۆزىدىمۇ بار، — دېدى ۋىلايەتلىك ئاشلىق باشقارمىسىدا ئىشلەيدىغان بىرەيلەن، — قايسى كۈنى پەيزاۋات بىكەتتىن قەشقەرگە ماڭغاندا، سەككىز موچەن پۇلۇم بىلەت تەكشۈرگۈچىدە قالدى، ياندۇرۇپ بېرىشنى ئېيتسام «پارچە پۇل يوق، شوپۇرغا بېرىپ قوياي، شوپۇردىن ئالسىلا» دېدى. مەن راست ئوخشايدۇ دەپ، مەنزىلگە يەتكەندە، شوپۇرغا دېسەم، «ياق، ماڭا بەرمىدى، بىلەت تەكشۈرگۈچىنىڭ ئۆزىدىن ئالسىلا ياخشى بولاتتى» دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ھەر قانداق يەرگە بارماقچى بولسام، ئاپتوبۇسقا بىلەت ئېلىپ چىقىدىغان بولدۇم. بىلەت ئېلىش شۇنچە تەس بىر ئىشتەك، ئاپتوبۇسقا چىقىپ بولۇپ پۇل تۆلەشنى ئاسان چاغلايمىز. قىلغىلى بولىدىغان ئىشنى ئۆزىمىز قىلماي زىيانغا دەسسەيمىز. مۇشۇنداق ئەخمىقا-

نە ئىشنى تولا قىلىدىغانلار پەيزاۋات، يېڭىساردەك نامرات يۇرتلۇقلاردا كۆپ. ئەسلىدە نامرات بولغاندىن كېيىن، بىر پۈتكىنىمۇ تېجەپ خەجلىسە ياخشى بولاتتى، لېكىن، يالىڭا ياق سۇدىن قورقمىغاندەك، نەدە يوق ئىشلارنى پەيدا قىلىپ ئۆزىنى ئەخمەق قىلىدۇ. نامراتلىق ئەقىلنى توراپ، نادانلىق، قاششاقلىق پاتقىقىغا تىقىپ گالۋاڭ، دۆت قىلىپ قويىدىغان كۆشەندە ئىكەن. شۇنداق بولمىسا، نېمىشقا ئۆزىچىلا خەققە پۇلنى تاشلاپ بېرىدۇ، بۇنى نوچىلىق، مەردلىك، كەڭ قورساقلىقنىڭ ئىپادىسى دېيىشكە بولامدۇ؟! هازىر مۇشۇ ئاپتوبۇستا بىر نەچچە مۇچەندىن پۇلى بىلەت تەكشۈرگۈچىدە قالغانلار قانچە ئادەمبىز؟

مەلۇم بولدىكى 13 يۈەن 30 پۇڭ بىلەت تەكشۈرگۈچىدە قاپتۇ.

— مانا ئەمەسمۇ، — دېدى ئاغىنەم، — پارچە پۇل دەپ كۆزگە ئىلمىغان بىلەن «تاما ـ تاما كۆل بولار» دەپ، ئۇنىڭدا شۇنچىۋالا پۇلىمىز قاپتۇ، ئاشۇنداق هارامزادىلەرگە ئۆزىمىز بىلمەيلا، ساددىلىق قىلىپ، هارام بايلىق يارىتىپ بېرىمىز.

كىشىلەر خىيال دېڭىزىغا غەرق بولغاندەك جىمىپ كەتتى.

خاتىمە

پۇل ماددىي هاياتنىڭ ئاساسى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئالماشتۇرۇش ۋاسىتىلىق رولىنى ئوينايدىغان ئالاھىدە بىر خىل بۇيۇم. ئۇنىڭ پارچىسىمۇ، پۈتۈنىمۇ بەلگىلىك قىممەتكە ئىگە. پۇلنىڭ پۈتۈنى قىممەت جەھەتتىن چوڭ، ئەمما ئىخچام بولىدۇ؛ پارچىسىنىڭ قىممىتى كىچىك، ئەمما مىقدارى كۆپ بولىدۇ. قىممەت ئۆلچىمى جەھەتتىن ئالغاندا هېچقانداق پەرقى

يوق. پۇلنىڭ پۈتۈنىگە ــ چوڭىغا ئىنتىلىش ئادەم-
لەرنىڭ ئورتاق خۇسۇسىيىتى.

بىلىش كېرەككى، پۈتۈن پۇل پارچە پۇلدىن ھا-
سىل بولىدۇ. پۇل پۈتۈن ياكى پارچە بولسۇن، قىممى-
تى ئۆزگەرمەيدۇ، مىقدارى جەھەتتىن پەرقلەنسىمۇ قىم-
مىتى جەھەتتىن پەرقلەنمەيدۇ، ئەمما، بىز پۇلنىڭ
پۈتۈنىنى دەپ پارچىسىنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەت-
مەسلىكىمىز، ئۇنىڭ رولىغا سەل قارىماسلىقىمىز
كېرەك.

ئەلۋەتتە، جەمئىيىتىمىزدە يالغۇز بىرلا
دوختۇرخانىدا نومۇر ئېلىش ئورنى، بىرلا بىكەتتە بې-
لەت تەكشۈرگۈچى، بىرلا پاختا زاۋۇتى، بىرلا مېيىپ
تىلەمچى بار دەپ قارىساق بولمايدۇ. جەمئىيىتىمىز-
دە ئاشۇنداق روجەكلەردىن كۆرمىگى بارلىقىنى ئۇن-
تۇماسلىقىمىز كېرەك. ئالايلۇق، چوتنىڭ ئورۇقلىرى-
نى تاراقلىتىدىغان، ئېلېكترونلۇق ھېسابلاش ماشى-
نىسىنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلىتىپ
تۇرىدىغان، كۈن بويى پۇل بىلەن ھەپىلىشىدىغان ھەر
قانداق ئورۇندا پارچە پۇل خۇمارلار، پارچە پۇلغا
ئىنتىزارلار بار. پارچە پۇلنى كۆزگە ئىلمىغۇچىلار-
نىڭ ئاجىزلىقى پارچە پۇلغا خۇمارلارنى خۇماردىن
چىقىرىدۇ ياكى مەڭگۈلۈك سېزىك قىلىپ قويىدۇ، ھال-
بۇكى، ھازىر بىز ئېلېكترون دەۋرىگە كىرىۋاتىمىز،
كەلگۈسىدە پۇللارنى ئېلېكترونلۇق مېڭە ئارقىلىق بىر
تەرەپ قىلىش ئىشقا ئاشىدۇ (خۇددى بېلەت ساتقۇ-
چى يوق ئاپتوبۇسلاردەك)، ئەمما، شۇ دەۋرگە بارغىچە
پارچە پۇلنى خارلاشتىن ساقلىنامىز ياكى ساقلان-
مامىز، بۇنىسى ئۆزىڭىزگە باغلىق.

1995 - يىل 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنى، قەشقەر

روھىيەت تۈۋرۈكى ۋە پۇل

ئادەمدە تەدرىجىي يېتىلىدىغان نۇرغۇن نەرسە-
لەر بار. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى غۇرۇر - ۋىجدان، ئە-
قىل - پاراسەت، ئەخلاق - پەزىلەت ۋە تالانت،
مېھىر - مۇھەببەت... قاتارلىقلار روھىيەت ئامىللىرى-
نىڭ تۈۋرۈكى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار ئادەمنىڭ جىسما-
نىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، تەرەق-
قىي قىلىدۇ ۋە تاكامۇللىشىدۇ. بۇنداق يېتىلىش ئا-
دەمنىڭ پۈتكۈل روھىي دۇنياسىنىڭ ساغلام، جەسۇر،
پاراسەتلىك، گۈزەل بولۇپ تاۋلىنىش جەريانى ھې-
سابلىنىپ، ئۇنىڭغا ئادەملىك سالاپەت بەخش ئېتى-
دۇ ۋە ھەقىقەت كۆكىدە پەرۋاز قىلىشىدا قانات بو-
لىدۇ. روھىيەت تۈۋرۈكىنىڭ كىشىلەر قەلبىدە يېتى-
لىشى، تاكامۇللىشىشى ئوخشاش بولمايدۇ، بۇ ھال،
ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىدىكى ئوخشاشماسلىقنى كەلتۈرۈپ
چىقىرىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، روھى-
يەت تۈۋرۈكلىرى تەبىئىي يېتىلىشتىن تاشقىرى، سۇن-
ئىي يوسۇندىمۇ يېتىلىدۇ، دېمەك، تۇغما بولمايدىغان
بۇ ئامىللار ئۆز يېتىلىش باسقۇچلىرىدا ئۇنداق ياكى
مۇنداق ئىچكى - تاشقى سەۋەب ۋە ئامىل، دەۋر ئېقىمى-
لىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە، پۇل-
نى مەركەز قىلغان ماددىي ئامىللارنىڭ تەسىرى ئالا-

ھەممە كۈچلۈك بولىدۇ. ئۇنداقتا، پۇل بىلەن روھىي تۈۋرۈك ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت زادى قانداق؟

غۇرۇر ـ ۋىجدان ۋە پۇل

مۇشۇ كۈنلەردە، كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن «پالانى، پۇل ئۈچۈن ۋىجدانىنى ساتتى، پوكۇنى پۇل ئۈچۈن جېنىنى سېلىپ بېرىشتىن يانمايدۇ» دېگەندەك گەپلەرنى تولا ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدۇق. ھالبۇكى، بۇنداق شىكايەتلەرنىڭ زادى قانچىلىك ئاساسى بارلىقىغا بىر نېمە دېيىش تەس. بار دېيىلگەندىمۇ ۋىجدان پۇلغا ئالماشتۇرغىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. ۋىجدان پۇلنى چەتكە قاقمايدۇ ۋە شۇنىڭدەك ئۇنى ئۆزىگە ماددىي ـ مەنىۋى ئاساسمۇ قىلمايدۇ. ۋىجدان، چىن مەنىسىدىن ئالغاندا، پۇل ئورنىغا قويغىلى بولىدىغان، پۇل بىلەن ئۆلچەيدىغان ماددىي نەرسە قاتارىغا كىرمەيدۇ. ئۇ ئىنسان روھىي دۇنياسىنىڭ يىمىرىلمەس قورغىنى بولۇپ، مەنىۋىيەتنى ئۆزىگە ئوزۇق قىلىدۇ؛ ئۇ روھىيەتنىڭ ئەڭ مۇستەھكەم قورالى بولۇپ، ئادەمنى باشقا ھەر قانداق مەخلۇقتىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭسىز ئادەم جېنى بار، روھى يوق قۇرۇق قاقشالغا ئوخشاپ قالىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ۋىجداننى پۇلغا سېتىۋالغىلى ۋە ساتقىلى بولمايدۇ! ئادەم ئۇنىڭ پاكلىقى بىلەن گۈزەل، ساپلىقى بىلەن ئۇلۇغ، يېگانىلىقى بىلەن جاسارەتلىك بولىدۇ. جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرگەن ھېلىقىدەك گەپلەرگە كەلسەك، ئۇ خىل گەپلەر تېگىدىن ئالغاندا،

ۋىجداننى ئۆلچەشنىڭ ، كەمسىتىشنىڭ قورالى بو-
لالمايدۇ. ئايرىم كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىدىكى قىسمەن
تەرەپلەر ۋىجداننىڭ ئىپادىسى بولۇشى ناتايىن .
كىشىلەر مەيلى قانداقلىكى بىرەر ھەرىكەت بىلەن
شۇغۇللانسۇن ، ئۇ جەزمەن مەلۇم شەرت - شارائىتنى
ئاساس قىلىدۇ ، شارائىت ، پۇرسەت ئادەمنى ئاشۇن-
داق قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ . بۇ خىل ئەھۋالدا بەزى
ئادەملەرنىڭ ھەرىكىتى « سەزگۈر » كىشىلەرنىڭ ئې-
گىدا ۋىجداننى دەپسەندە قىلغانلىق ، ۋىجداننى سا-
تقاندەك « كۆرۈنۈش » ھاسىل قىلىپ ، سەلبىي تۇيغۇ
شەكىللەندۈرۈپ قويىدۇ ، كىشىلەردە ۋىجداننىڭ يې-
تىلىشى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن ، پۇل چۈشەنچىسى ،
ئادىتى ، ۋىجدانىي پائالىيەتلىرى ، ۋىجدانغا تۇت-
قان پوزىتسىيەسى روشەن پەرقلىنىدۇ . بۇنىڭغا ئا-
ساسلىنىپ ، بەزىلەر ، ۋىجداننى ساتتى دەپ قارىسا ،
بەزىلەر ، ساتمىدى دەپ قارايدۇ ، قارىلانغۇچى ئۆزى
بولسا ، ئىشنى ۋىجدان بىلەن قىلغانلىق دەۋاسىدا
چىڭ تۇرىدۇ ۋە ئۆزىنىڭكىنى مۇتلەق توغرىغا چىقى-
رىپ ، ۋىجدانىم شۇنداق قىل دېدى دەپ ھۆكۈم قىلى-
دۇ . ھەر كىمنىڭ ۋىجدانى ئۆزىنىڭ ھاياتلىق پائالى-
يەتلىرىگە قوماندانلىق قىلىدىغان ، توغرا يولغا
يېتەكلەشكە سەۋەب بولىدىغان ئاساس بولغاچقا ،
ئۇرغۇن ھەرىكەتلەرگە قارىتا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەت-
مەي قالمايدۇ . بىراۋنىڭ بىراۋنى ۋىجدانىنى سات-
تى دېيىشى پەقەت شۇ كىشىنىڭ شەخسەن قارىشى ،
ئادىتى ئۇقتىسىدىن ئېيتىلغان بولىدۇ . مەسىلەن ،

مەلۇم بىر كىشى پۇلغا «ئۆچ»، پۇل تېپىشنى بىلە-
مەيدۇ، يەنە بىر كىشى ئۇنىڭ ئەكسىچە، پۇلغا توغرا
مۇئامىلە قىلىدۇ، پۇل تېپىش، خەجلەش يوللىرىنى
بىلىدۇ؛ ھالبۇكى، كېيىنكىسىنىڭ نۇرغۇن ھەرىكىتى،
پۇل تېپىش يولىدىكى پائالىيەتلىرى ئالدىنقىسىنىڭ
(پۇلغا «ئۆچ» كىشىنىڭ) نەزەرىدە ۋىجدان سات-
قانلىق، ۋىجداننى بۇلغىغانلىق دەپ قارىلىشى تۇر-
غان گەپ. ئەمما، تېگىدىن ئالغاندا، پۇل تېپىش
بىلەن ۋىجدان سېتىش كېلىپ چىقىشى ناتايىن. چۈن-
كى، پۇل تېپىشقىمۇ ۋىجدان قوماندانلىق قىلىدۇ ۋە
پۇل تېپىش ئۈچۈن جاسارەت بەخش ئېتىدۇ. كىشى-
لەرنىڭ قاراش تۈسىدىكى گەپلىرىنى ۋىجداننى چۆ-
كۈرۈشنىڭ، ئۆلچەشنىڭ ئاساسى قىلىشقا بولمايدۇ.
ۋىجدان سېتىش مەسىلىسىگە كەلسەك، مەلۇم كىشىگە
نىسبەتەن ئۆز قارىشىدا تىكلىگەن ۋىجدان ئۆلچىمى
دەپسەندە قىلىنغاندا، ئۆزى ۋىجدانىم سېتىلدى دەپ
قارىغاندا ياكى ۋىجدانەن شۇنداق تونۇشقا كەلگەندە
پەيدا بولغان تۇيغۇ شۇ ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا،
ۋىجدانىنىڭ سېتىلغانلىقىنىڭ بەلگىسى ۋە نەتىجە-
سى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق ئۆلچەمنى باشقى-
لارنىڭ ۋىجدانىغا ئۆلچەم قىلىشقا بولمايدۇ، ئۇ پە-
قەت ئۆز ۋىجدانىنى ئۆلچەشكىلا باب كېلىدۇ. مۇشۇن-
داق ئاچقۇچلۇق پەيتكە دۇچ كەلگەندە، مەردانىلىق
ۋە ھېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان قەتئىيلىك بىلەن قار-
شى تۇرۇش ۋە ئۆزىنى قوغداش ماھىيەتتە ۋىجدان،
غۇرۇرنى قوغدىغانلىق، ۋىجدانلىق بولغانلىق ھې-

سابلىنىدۇ . بۇ يەنە بىر نۇقتىدا، ھەقىقىي ۋىجدان ، مەلۇم بىر ئادەمنىڭ روھىيىتىگە مەنسۇپ ۋىجداندۇر. ھالبۇكى ، ۋىجدان ئادەم روھىيىتىدىكى ئەڭ ئالىي، ئەڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئېلېمېنت دېسەك ئارتۇق كەتمەيدۇ .

ۋىجدان بىلەن پۇل ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بەكمۇ مۇرەككەپ بولۇپ ، چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلغاندا ، نۇرغۇن تەرەپلەرگە چېتىلىشى مۇمكىن . مەن بۇ يەردە دەسلەپكى كۆزىتىشلىرىم ئاساسىدا شەكىللەنگەن يۈزەكى چۈشەنچەمنى ئوتتۇرىغا قويىمەن.

مېنىڭچە ، پۇل تېپىشقا بېرىلىشنىڭ ۋىجدانىغا خىلاپ كېلىدىغان ھېچقانداق تەرىپى يوق . ھېلىقى چاغلاردا ھەممە ئىشنىڭ ئۆلچىمى قىلىنغان « سىياسىي — جان» دېگەن ئۇقۇم كاللىسىدىن تېخى چىقىپ كەتمىگەن ئايرىم كىشىلەر ھېلىھەممۇ پۇل تېپىشقا بېرىلىشنى ۋىجداننى بۇلغىغانلىق دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە ، پۇل تېپىشنىڭ سىياسىيغا پايدىسى بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشىشتە ماددىي ئاساس بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ . ئاشۇ خىل كىشىلەر ھۆكۈمەت بەرگەن پىنسىيە پۇلنى ئاز بولۇپ قالدى دەپ زارلىنىدۇ-يۇ ، يەنە پۇل تاپقۇچىلارنى ۋىجدانسىزلارغا چىقىرىدۇ . بۇ تولىمۇ بىمەنە قاراش بولۇپ ، ئۇلارچە بولغاندا، « ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش » دەپ مىدىرلىماي يېتىش كېرەكمۇ ؟ ئەجەبا ، ئۆزلىرى ئېلىۋاتقان پىنسىيە پۇلىنىڭ « ئاز »

لىقىدىن قاقشايدۇ ؟ ! ئۇنى قىلسا ۋىجدانسىزلىق
بولسا ، بۇنى قىلسا ۋىجدانىنى ساتقان قاتارغا چىقـ
سا ، ئۇنداقتا ، ھەممە ئادەم ۋىجدانىنى يېپىنجا قىـ
لىپ ، تەرلىنىپ ياتسۇنمۇ ؟ ھەممە نەرسە ئۆز يولىـ
دا بولغىنى تۈزۈك . قاتتىقراق ئېيتساق ، مەجنۇنلارـ
چە « ۋىجدانىم بار » دەپ ياتسا ، قورساق يەنىلا ئېـ
چىشىۋېرىدۇ ! ھايات ـ ھاياتتەك ، تۇرمۇش ـ تۇرمۇشتەك
بولمايدۇ ! ئادەم گېزى كەلسە ، شەرەپلىك ، ئۇلۇغ
ئىشلار ئۈچۈن مەردلەرچە جانىنى پىدا قىلىش كېرەك .
مانا بۇ ۋىجدانىنىڭ بۇيرۇقى ، چىن ئىنسانىنىڭ
ئاخىرقى نىشانى ! ھالبۇكى ، ئەھمىيەتسىز ئىشلار
ئۈچۈن بىھۇدە ئۆلۈشتىن ياشاش ، ھايات قېلىش
ئەلا . قۇتۇلۇپ قېلىش ئىمكانىيىتى بار تۇرۇقلۇق ،
جانىنى سېلىپ بېرىش ۋىجدانلىق ئەرنىڭ ئىشى ئەـ
مەس ! ئەلۋەتتە ، بۇ خىل ئەھۋالدا جانىنى ساقلىـ
غان ئادەم ۋىجدانلىق ھېسابلىنىدۇ ، مەلۇم ئىمكانىـ
يەت ـ شارائىت بار ئەھۋالدا ئۆلۈۋېلىش ۋىجدانسىزـ
لىق سانىلىدۇ . پەقەت ئىلاجسىز قالغاندا تىلەمچىـ
لىك قىلىش ئارقىلىق ھاياتىنى ساقلاشمۇ ۋىجدان
جۈملىسىگە كىرىدۇ . تىلەمچىلىك قىلسام ۋىجدانىم
يول قويمايدۇ دەپ ئۆلۈمنى كۈتۈش ۋىجدانسىزلىق
بولىدۇ . ۋىجدان جانلىق مەنىگە ئىگىكى ، ئۆلۈك
ئەكس ئەتتۈرۈلۈشنى ياقتۇرمايدۇ ، بەلكى جانلىق
ئەكس ئەتتۈرۈلگەندىلا ھەقىقىي خۇسۇسىيىتىنى ساقـ
لاپ قالالايدۇ . شۇڭا ، پۇل تېپىش جەريانىدا ھارامـ
خورلۇق قىلمىسىلا ھەر قانداق ھەرىكەت ۋىجدانغا

مۇخالىپ كەلمەيدۇ. ئۇنداقتا، ھەقىقەت ئالدىدا، ھەقىقەتنى بۇرمىلاش ۋىجدانغا مۇخالىپمۇ ئەمەسمۇ؟ دېگەن سوئال تۇغۇلۇشى مۇمكىن. بۇ مەلۇم جەھەتتىن ئالغاندا، ۋىجدانغا مۇخالىپ، ۋىجداننى بۇلغىغانلىق بولىدۇ. ئەمما، بۇ يەردە دېيىلىۋاتقىنى پۇل بىلەن ۋىجدان ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولغانلىقتىن، ۋىجدانغا مۇناسىۋەتلىك باشقا ئىشلار ئۈستىدە چوڭقۇرلاپ ئولتۇرمايمىز. گاھىدا كىشىلەر پۇلنى دەپ ۋىجدانغا، قانۇنغا مۇخالىپ كېلىدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇ. لېكىن، بۇ قىسمەنلىك بولۇپ، ۋىجدانغا سادىق ئادەم بۇ خىل قىلمىشنى ئاڭلىق چەكلەيدۇ، مۇبادا، بىلىپ-بىلمەي خاتالىق سادىر قىلسا، ھامان ۋىجداننىڭ تېگىشلىك جازاسىغا ئۇچرىماي قالمايدۇ. شۇڭا، مەيلى كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، پۇل تېپىشتا ۋىجداننى بىر تەرەپكە قايرىپ قويالمايدۇ.

نۇرغۇن ئەمەلىي پاكىتلار تولۇق ئىسپاتلاپ بەردىكى، غۇرۇر-ۋىجدان پۇلغا قوماندان بولغاندىلا، ساپلىق-پاكلىق بابىدا پەرۋاز قىلىپ، ھالال قان-تەر بەدىلىگە پۇل ياكى ماددىي قىممەت يارىتىشتىن ئىبارەت ئىمكانىيەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. بۇ نۇقتىدا پۇل غۇرۇر-ۋىجدانغا بېقىنىدۇ، پۇل تېپىش بولسا، چوقۇم غۇرۇر-ۋىجداننى ئۆلچەم قىلىدۇ. قانداقتۇر غۇرۇر-ۋىجدان پۇلغا بېقىنمايدۇ، پۇل ئالدىدا ئۆز رولىنى يوقاتمايدۇ؛ ۋىجدان كۆپ ھاللاردا ئادەمنىڭ پۇل تېپىشتىن ئىبارەت ئارزۇسىغا

ھەيدەكچىلىك قىلىپ، ئۆزىنىڭ ماھىيىتىنى ئوبرازلاندۇرۇشقا تورتكە بولىدۇ.

ئەقىل - پاراسەت ۋە پۇل

ئەقىل - پاراسەت ئادەمدە تۇغۇلۇشىدىنلا بار نەرسە بولماستىن، خۇددى ۋىجدانغا ئوخشاش تەدرىجىي بارلىققا كېلىپ يېتىلىدىغان، تەرەققىي قىلىپ تاكامۇللىشىدىغان ماھىيەتكە ئىگە. ئۇمۇ ھەر بىر ئادەمدە خاسلىقنى چۆرىدىگەن ھالدا مەۋجۇت بولىدۇ، ئۇ، ئىنسان ئىقتىدارىنىڭ مەركەزلەشكەن نۇقتىسى بولۇپ، ئىچكى - تاشقى بىلىملەرنىڭ جەۋھەرلىرىدىن تەشكىل تاپىدۇ. ئۇنداقتا، ئەقىل - پاراسەت پۇلغا بېقىنامدۇ - يوق؟ بۇ جاۋاب بېرىش قىيىن، نىسبەتەن مۇرەككەپ بىر مەسىلە بولۇپ، نۇرغۇن كىشىلەر ئەقىل - پاراسەتنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ دەپ قارايدۇ. مېنىڭچە، ئۇنى پۇلغا بىۋاسىتە سېتىۋالغىلى بولمىغان تەقدىردىمۇ، پۇلنى ۋاسىتە قىلىپ يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. چۈنكى، ئەقىل-پاراسەتلىك بولۇش ئۈچۈن، چوقۇم بىلىم ئېلىش، تەربىيىلىنىش، ئىلىم تەھسىل قىلىش كېرەك. دېمەك، تېگىدىن ئالغاندا، ئىلىم - بىلىمگە پۇل ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدۇ؛ پۇل بولمىسا، كەڭ دائىرىلىك، چوڭقۇر بىلىم ئېلىش ئىمكانىيىتى يارىتقىلى بولمايدۇ؛ پۇل بولغاندىلا ئاندىن يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇغىلى، ئوقۇش — بىلىم ئاشۇرۇش شارائىتى ھازىرلىغىلى، بىلىمگە ئائىت مەنبەلەرنى ئاچقىلى، ماتېرىياللارنى

سېتىۋالغىلى بولىدۇ. مانا مۇشۇنداق شەرتلەر يېتەرلىك
بولغاندىلا ئاندىن بىلىم ئېلىش، بىلىم تولۇقلاش،
ئاخىرىدا ئەقىل - پاراسەتلىك بولۇش مەقسىتىگە
يەتكىلى بولىدۇ.

« ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا » دەيدىغان گەپ
بار. مانا بۇنىڭدىن ئەقىل - پاراسەت ھامان تەر-
بىيىلىنىش، يېتىلدۇرۇشكە باغلىق ئىكەنلىكى چىقىپ
تۇرىدۇ. دېمەك، ئەقىل - پاراسەتنىمۇ پۇل ئار-
قىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ دېگەن
ئۇقۇم تامامەن ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن.
مانا بۇ ئەقىل - پاراسەتنىڭ ئومۇمىيلىقى بىلەن
قىممەتلىكى ئوتتۇرىسىدىكى دىئالېكتىكىلىق مۇناسى-
ۋەت بولۇپ، ئۇلار بىر - بىرىنى تولۇقلايدۇ ۋە ئىل-
گىرى سۈرىدۇ، بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا تې-
گىشلىك يەنە بىر مەسىلە شۇكى، ئەقىل - پاراسەت-
نىڭ پۇل ئالدىدىكى ئومۇمىيلىقى يەنىلا ئالدىنقى
ئورۇندا تۇرىدۇ. يەنى ئەقىل - پاراسەت پۇلنى باش-
قۇرىدۇ ۋە كونترول قىلىدۇ، پۇل ئەقىل - پاراسەت-
نىڭ باشقۇرۇشى ئارقىلىق ئۆز رولىنى تولۇق، ئۈنۈم-
لۈك نامايان قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. دېمەك،
پۇل ئەقىل - پاراسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان
« چاكار » ھېسابلىنىدۇ. ئەقىل - پاراسەت بىلەن
پۇل ئوتتۇرىسىدىكى بۇ خىل ئالاھىدە باغلىنىشنى
بىلگەندىلا، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىگە بىر تەرەپلىمە
قاراشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

ئەخلاق - پەزىلەت ۋە پۇل

پۇل ھەرگىز ئەخلاق - پەزىلەتنى چەتكە قاقماي-
دۇ. ئەخلاق - پەزىلەت ئادەملەردىن ئادەملەرگە ئۆ-
تۈشتەك ئالاھىدىلىكى نۇقتىسىدىن ئەنئەنىگە ئايلان-
غان، كىشىلەر تەرىپىدىن تەدرىجىي قوبۇل قىلىنىپ
بېيىيدىغان ۋە چېكىنىدىغان روھىي ھالەتنىڭ بىر
قىسمى بولۇپ، ئۇ، پۇلى بارلاردىمۇ، پۇلى يوقلاردىمۇ
بولىدۇ.

پۇلى كۆپ ئادەملەرنىڭ نۇرغۇنلىرى
كەڭ قورساق، كۆيۈمچان، سەممىي، ئاق كۆڭۈل، ئې-
سىل پەزىلەتلىك كېلىدۇ، پەقەت ناھايىتى ئاز بىر
قىسمىلا ئاچكۆز، پەزىلەتسىز بولىدۇ. پەزىلەتسىز
پۇلدارلارنىڭ كۆپ قىسمى پۇلنىڭ جىقلىقىدىن ئە-
مەس، بەلكى باشقا يامان ئىللەتلەرنىڭ تەسىرىدىن
پەزىلەتسىز بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، ھە
دېگەندە، پۇلنىڭ رولى بىلەن پەزىلەتنى ۋە ناچار
ئىللەتلەرنى باغلىۋېلىشقا ھەم ئۇلارنى ئۆز ئارا زىتلەش-
تۈرۈشكە ھەرگىز بولمايدۇ. بىز رادىئو - تېلېۋىزور-
لاردىن، گېزىت - ژۇرناللاردىن پارىخور - خىيانەت-
چىلەرگە مۇناسىۋەتلىك دېلولارنىڭ بىر تەرەپ قى-
لىنغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ، كۆرۈپ
تۇرىمىز. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق جىنايىتى خەۋەردە دې-
يىلگىنى بويىچە «پۇلنىڭ چىرىتىشىگە ئۇچرىغان»-
لىقتىن ئىبارەت. ھەقىقىي ئەھۋال راستىنلا شۇنداق-
مۇ؟ بۇ خىل دېلولارغا ماھىيەت نۇقتىسىدىن قاراپ
تۈپ يىلتىزى ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزسەك، ئۇلارنى

چىرىتكىنى ئەمەلىيەتتە پۇل ئەمەس، باشقا ئىش ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. پىكىرىمىزنى دەلىللەش ئۈچۈن بىر مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتەيلى: شىنخۇا ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋرىگە قارىغاندا، فۇجيەن ئۆلكىسىدىكى چۈەنجۇ شەھەرلىك تاشقى سودا شىركىتىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىسى ××× بىر ناخشا چولپىنىغا ئاشىق بولۇپ قالغان ۋە پۇلنى ۋاستە قىلىش ئارقىلىق ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش نىيىتىدە بولغان، ئۇ زور ھەشەم - دەرەم بىلەن چوڭ بايۋەچچە قىياپىتىدە ئوتتۇرىغا چىققان ۋە جىق پۇل خەجلىگەن، ئۇ، خىزمەتتىكى قولايلىقتىن پايدىلىنىپ ئازغىنە ۋاقىت ئىچىدە ھۆكۈمەتنىڭ 400 مىڭ يۈەن پۇلىنى خىيانەت قىلىپ، ناخشا چولپىنىغا خەجلەپ تۈگىتىپ، جىنايەتچىگە ئايلانغان. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئۇنى پۇل ئەمەس، بەلكى، ناخشا چولپىنىغا ئاشىق بولۇشتەك شەھۋانىي ئىستەك چىرىتكەن، ئۇ، ئۆز مەقسىتىگە يېتىشتە پۇلنى ۋاستە قىلغان، قانداقتۇر پۇل ئۇنى ناخشا چولپىنىغا ئاشىق قىلغان ئەمەس. ئۇ ناخشا چولپىنىغا ئاشىق بولغان تەقدىردىمۇ پۇل بولمىغان بولسا ئۇنداق پاتقاققا پېتىپ قالمايتتى دېگىلى بولامدۇ؟ ياق. چۈنكى، ئۇ ئاشىق بولغان ۋە «ۋىسال» غا يېتىشنى نىيەت قىلغانىكەن، پۇل بولمىغان ئەھۋالدا باشقا نەرسىنى ۋاستە قىلىشى، باشقا چارە - ئۇسۇللارنى قوللىنىشى تۇرغان گەپ. دېمەك، ئۇنى چىرىتكىنى پۇل بولماستىن، بەلكى ئاشىقلىقتۇر. بۇنىڭدىن شۇنى

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، رەزىللىك قىلماقچى بولغان ئادەم مەيلى پۇلى بولسۇن، مەيلى پۇلى بولمىسۇن، مۇددىئاسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئاۋۋال رەزىللىكنى ئويلىماي قالمايدۇ. پۇل ئارقىلىق رەزىللىك قىلغۇچىمۇ پۇلنى ۋاسىتە قىلىشتىن ئاۋۋال باشقا نەرسىلەرنى ۋاسىتە قىلىشنى پىلانلايدۇ. ئۇ خىل نەرسە مەقسەتكە يېتىش ۋاسىتىسى بولۇش كۈچىدىن قالغاندا، ئاندىن پۇلنى ۋاسىتە قىلىش ئارقىلىق رەزىل مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشى مۇمكىن. ئەمما، نۇرغۇن ئىشلاردا پۇلنى ۋاسىتە قىلىش ئارقىلىقمۇ، كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدىغان ئەھۋاللار دائىم ئۇچرايدۇ. بۇنىڭدىن ھېس قىلىش مۇمكىنكى، پۇل ئادەملەرنى چىرىتكۈچى، رەزىللىك پەيدا قىلغۇچى، ئەخلاق-پەزىلەتنى بۇزغۇچى بىردىنبىر ۋاسىتە ئەمەس.

مېھىر-مۇھەببەت ۋە پۇل

ئىنسانىي مېھىر-مۇھەببەت ۋىجداندىن قالسا، پۇلغا ۋە ھەر قانداق بىر ماددىي نەرسىگە سېتىۋالغىلى ۋە ئالماشتۇرغىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇ تۈپ ماھىيىتىدىن ئەڭ ساپ، ئەڭ گۈزەل روھىي ئامىل بولۇپ، ئادەمنىڭ قەلب قاتلىمىدىن ئۇرغۇپ چىقىدۇ ۋە تەبىئىي ھالدا يېتىلىدۇ. ئۇنى ھەر قانداق بىر كۈچ توسۇپ قالالمايدۇ. ئۇ، ھەر بىر ئادەم قەلبىدە ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرسىمۇ، مەڭگۈ ئىسسىقلىق تارقىتىدۇ.

مېھىر - مۇھەببەت پۇلغا بېقىنمايدۇ، پۇلنى مەنبەمۇ قىلمايدۇ، پۇل ئۇنىڭغا قىسمەن تەسىرلەرنى كۆرسەتسىمۇ، ئۇنىڭ خاراكتېرى ۋە تەبىئىتىنى ئاجىزلاشتۇرالمايدۇ. ئۇ، ئادەم تاكامۇللاشقانسېرى چوڭقۇرلاپ بارىدۇ، گاھىدا ئۇ قىسمەن ھادىسىلەر تۈپەيلىدىن سۇسلىشىدىغان ئەھۋالمۇ كۆرۈلىدۇ. لېكىن، پۈتۈنلەي تۈگىمەيدۇ. ئۇ، ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى ئېسىل ئامىللارنىڭ تەسىرى بىلەن كۈچىيىدۇ، قىسمەن سەلبىي ئامىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە پەلەمپەي ھاسىل قىلىدۇ. ئومۇمىي جەھەتتىن ئالغاندا كىشىلەرنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتى مېھىر - مۇھەببەتنى بارلىققا كەلتۈرۈش رولىنى ئوينايدۇ. يەنى مەلۇم بىر ياخشى ئىش مەلۇم بىر ئادەمدە مېھىر - مۇھەببەت تۇيغۇسى ئويغىتىدۇ. بۇ مېھىر-مۇھەببەتنىڭ نىسبەتەن مۇھىم، ئەمما قىسمەن تەرىپى بولسىمۇ، ئۇنىڭ خاسلىقىنى بارلىققا كەلتۈرۈشتە رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. ھالبۇكى، مېھىر - مۇھەببەت ئومۇمىيلىق نۇقتىسىدىن، ماددىي ۋاسىتىلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىسىمۇ ماھىيىتى ئۆزگەرمەيدۇ . مەسىلەن، پەرھات - شېرىن، تاھىر - زۆھرە، رابىيە - سەئىدىنلەردەك ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىگە ئوخشاش.

ۋەھالەنكى، بەزى كىشىلەر بۈگۈنكى كۈندە مېھىر-مۇھەببەتنىمۇ پۇلغا سېتىۋالغىلى بولىدۇ دەپ قاراشماقتا. تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرگەندە، بۇ قىممەت قارىشى تۆۋەن كىشىلەرنىڭ مېھىر - مۇھەببەت بىلەن

پۇلنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا چۈشەنمەسلىكتىن كېلىپ
چىققان خۇنۇك، بىمەنە قارىشىدۇر. پۇل ھەم-
مىنى ھەل قىلىدۇ دەپ قارايدىغان، پۇلنى ھەممە ئىش-
نىڭ ئاساسى قىلىۋالغان كىشىلەرنىڭ «مۇھەببەتكە-
چۈرمىشى» ھەر قانچە تەسىرلىك بولسىمۇ، بۇنداق مۇ-
ھەببەتنىڭ ئاخىرى كۆڭۈللۈك بولمايدۇ. قىسمەنلىككىلا
ياتىدىغان بۇ خىل ئەھۋاللارغا قاراپلا، مېھىر-مۇھەب-
بەتمۇ پۇلغا بېقىنىدۇ دېيىش توغرا ئەمەس.

بىلىش كېرەككى، مېھىر - مۇھەببەتنى پۇلغا سې-
تىۋالغىلى بولمايلا قالماستىن، غەزەپ - نەپرەتنىمۇ
پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. كېسەلنى داۋالىتىپ سا-
لامەتلىكنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولسىمۇ، دۇنياغا قاي-
تا تۆرۈلۈشنى، قېرىماي مەڭگۈ ياشىرىپ تۇرۇشنى پۇل-
غا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. شۇنداقلا ئەقىدە، ساداقەت-
مەنلىك، ۋاپادارلىقلارنىمۇ پۇلغا سېتىۋالغىلى بول-
مايدۇ.

تالانت ۋە پۇل

تالانت — ئادەمدە تەدرىجىي يېتىلىدىغان ئالاھىدە
بىر خىل ئىقتىدار بولۇپ، ئۇ، تۇغما بولغاندىن تاش-
قىرى، تاشقى ئامىللارنىڭ تەسىرى بىلەنمۇ يېتىلىدۇ.
ئەلۋەتتە، تەبىئىي تالانتنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بول-
مايدۇ. ئەمما، تەدرىجىي يېتىلىدىغان تالانت چوقۇم پۇل
(ماددىي ئاساس) نىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. دېمەك،
پۇل تالانتقا ئەكس تەسىر كۆرسىتىدۇ، بەلكى تا-
لانتنىڭ يېتىلىشىدە كۈچلۈك تۈرتكىلىك رول ئوينا-

دۇ. ئادەم بىرەر كەسىپ ياكى پەن تەتقىقات تۈرىدە تالانت ئىگىسىگە ئايلىنىش ئۈچۈن سۇبيېكتىپ تىرىشچانلىقتىن باشقا، يەنە ماددىي شارائىتقا تايىنىدۇ. پۇل بۇ خىل ماددىي شارائىتلارنى يارىتىپ بېرىشتىكى ئالدىنقى ۋاستە ھېسابلىنىدۇ.

ئەستە تۇتۇش ھاجەتكى، پۇل تېپىشمۇ مەلۇم نۇقتىدا تالانتقا موھتاج بولىدۇ. ھازىرقى زاماندىكى نۇرغۇن تىجارەتچىلەر بۇ كەسىپتە دەل بىز دەۋاتقان تالانت ئىگىلىرى بولۇپ، پۇل تېپىش قىزغىنلىقى ئۇلارنى جىم تۇرغۇزمايدۇ. بۇ قارىماققا پۇل مەستانىلىقىدەك كۆرۈنسىمۇ، ماھىيەتتە ئۇلارنىڭ ھاياتلىق بۇرچى تۇيغۇسىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ. ئۇلار بۇ يولدا ئاز بولمىغان تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، ئاخىرىدا پۇل تېپىشنىڭ (تىجارەتنىڭ) ماھىرلىرىغا ئايلانغان. يۇقىرىقىلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، تالانتقا يالغۇز تىرىشچانلىق بولۇشلا كۇپايە قىلمايدۇ، بۇنىڭدا پۇلنىڭ ھەيدەكچىلىك، ۋاسىتىلىق رولىغا سەل قاراش ئاقىلانىلىق ئەمەس. تالانت دېمەك — پۇل دېمەكتۇر، چۈنكى، ھەر قانداق تالانت ئىگىسى تالانتقا تايىنىپ ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىق يارىتالايدۇ. گېپىمىزنى خۇلاسىلىغاندا، تالانت بىلەن پۇلنىڭ مۇناسىۋىتى ئىنتايىن قويۇق بولىدۇ.

1997 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، قەشقەر

مەسئۇل كوررېكتور: ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر قەشقەرى
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: قۇربانجان روزى

سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى بىلىملىرى ھەققىدە
关于社会主义市场经济的知识论述(一)
(1ـ قىسىم، پۇل تېپىش ھەققىدە يېڭىچە بايان)
*
«قەشقەر گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.
(قەشقەر شەھىرى مەدەنىيەت يولى 19 ـ نومۇر، پوچتا نومۇرى: 844000)
خەت سانى: 36 مىڭ، 1/32، باسما تاۋىقى: 3
تىرازى: 2000
1997 ـ يىل 10 ـ ئايدا بېسىلدى
ش . ئۇ. ئا. ر رۇخسەت قىلىش كىنىشكە نومۇرى (1997 ـ يىل) 0342

تەننەرخى: 4.50 يۈەن